

Aug 18th



IV-1-53

НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ

МАРКА ВОВЧКА.

НАРОДНІ ОПОВІДАННЯ

МАРКА ВОВЧКА.

издѣвъ

П. А. КУЛІШЪ.

САНКТ ПЕТЕРБУРГЪ.

1858.

1324763

~~ЗАКРЫТО~~

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
Із. 1031009

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было
въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экзем-
пляровъ. Москва. 7 августа 1857 г.

Цензоръ *Н. Фонз-Крузе.*

БІБЛІОТЕ
Академії Нау
У Р С Р

~~838 ЧК~~

ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША,
на углу Вознесенского и Екатеринг. просп. въ д. Лея.

СЛОВО ОДЪ ИЗДАТЕЛЯ.

Словéсность наша Українська не багáто появýла книгъ, котóрі становлять хвалу́ ій, да затé всі вони́ дýшуть щýримъ нарóднімъ дýхомъ. Одъ найпрóстшого селянýна до просвіщénного Европéйською наукою пáна, вся́ке читáе іхъ смаку́очи. Тимъ и вели́ке дíло нашої словéсности, що вонá не одрізнийлась одъ прóстого лю́ду, съ котóрого вýйшли и вихóдять міщáне, купці, дворя́не и духóвни. Уміє вонá говорýти про сільську пахárську, або чумáцьку жизнъ, шану́очи чоло-*біжка* въ селянýнові, — що й пáнське сérце нíе благорóдною печálлю, або ростé вгóру одъ

благихъ думокъ; уміє жъ вонá розмовляти ї про судьбí царствъ и народівъ не чужімъ для поспільства складомъ. Всіхъ чадъ рідної України ззовáе вонá високимъ своімъ голосомъ у однú громаду, на однó велике діло чоловіколобства.

Замóвкъ на віки вже нашъ Квітка-Основяненко; Тарасъ іщé живé на світі и, може, не однімъ іщé новимъ псалмоmъ звеселить наáши дúши. Тимъ часомъ словéсность Українська ідé своімъ хóдомъ и берé новиі тóни, вхóдячи глýбше въ рідину жизнъ и натýру. Ось несподіванно появýла вонá невеличке по листкámъ, да дорогé по красі, діло неznáного писáтеля, пáна Мárка Вовчкá. Дóбру дорóгу вінь собі вýбрavъ. Живучí помíжъ селянами, прислухáвсь изъ великою увáгою до іхъ розmóви, и щó вонý проміжъ сéбе роскáзовали, те вінь и пише іхъ складомъ и по іхъ смакú, добіраючи найвимовнійші іхъ словá и приговірки. Отсé жъ у ёго одинъ слucháй оповідує молодиця, другий — пáробокъ, або жонатий чоловікъ, и всяка

річъ така въ ёго правдива, наче чуешъ и бачишъ передъ собою того, хто говорить. Великого стоять сї оповідання тимъ, що живописують нашихъ селянъ, якъ вони есть передъ нашими очима, — живописують не такъ, якъ звикли на нихъ дивитись изврху, а такъ, якъ вони сами на сїбе дивлятца. Панъ Марко Вовчокъ росказує про нардъ, люблячи ёго и шануючи ёго чоловічу истоту. Тимъ у ёго всяка черта виходить буйною и поважною. Чує вінъ, що не мале діло оповідує, виставляючи душу людську зъ ії нерівною долею и виводячи передъ просвіщений миръ занедбане товариство, котре есть корінь и сила нашої нації. Се не відумки на потіху гуляючимъ людямъ: се живá этнографія, котру зрозумівъ писатель здоровимъ умомъ и гарячимъ серцемъ.

Чимъ же сї оповідання різнятца одъ Квітчинихъ пôвістей и Тарасовихъ поэмъ? Квітка нардну мисль проводивъ черезъ нардну жизнь и дививъ на все, що трапляєтца въ жйзні зъ готовою філософиею. Квітка саму

жизнь призивáвъ у свидíтелі, що йменно такъ вонó есть на світі, якъ зрозумівъ розумний. Таєсть упоївъ свою ду́шу нарóднёю піснею, тимъ міцнимъ перегономъ жýзни, котóрый у одній своїй кáплі содéржить знаменателя дóвгихъ годíнь повсяднéности. Тарасъ двомá, тромá словáми підіймáе духъ свого читáтеля вгóру, наче самъ читáтель пройшóвъ черезъ усі митárства и зрозумівъ іхъ могúщимъ рóзумомъ. Поэзия Квітчина есть хлібъ насúщний; поэзия Тарáсова — винó, веселящее сérце: бо хоть понúримъ складомъ, хоть плачучи оповідуе вінъ йногді людськую дóлю, а въ ду́шу нашу ллє сцілощу и живúщу воду: не шомéртвихъ бо послáвъ ёго Госпóдь голосýти, а живыхъ на дíло жýзни воздигáти. Скажú тепérъ и про пáна Мárка Вовчкá.... Тілько здастця йншому дíвно, що писáтеля нового, зъ невелíчкою ёго книжечкою, становлю я поróучъ изъ сýми великими ду́хами, котóрі вже давнó вселíлись въ нась и ведúть нась назнаменованою одъ самóго Бóга дарóгою. Не Мárка Вовчкá становлю

я по ручъ изъ сѣми великими духами: самъ по собі вінъ ищѣ не виявивсь; а велике ёго діло, яко речника народнѣго, котрый говѣритъ не одъ сѣбе. Не свої мислі вінъ обявляє намъ, якъ Квітка; не своєю душою за народъ боліе, якъ Тарасть: писатель тутъ одступиўсь геть, назадъ свогого писання; а въ писанні ёго самъ народъ, лицемъ до лица, промовляє до нась словомъ своімъ таکожъ, якъ у вищії свої годині промовлявъ піснею. Заслуга пана Марка Вовчка въ тому, що вінъ переняў одъ народу ёго щирну мову, якъ переймають пісню, и заговоривъ до нась такъ, якъ самъ народъ говорить проміжъ сѣбе. Не малé й се діло, и не багато есть на світі людéй, котрі зможуть вимовитись такъ письмомъ, якъ міжъ простиемъ народомъ говорить найрозумнійша людина, найніжнійше сérце, найчистша душа. Такі оповідання, якъ Вовчкови (дай Бóже, щобъ іхъ булó більшъ написано), станутся съ часомъ основою словесности нашої народнїї, якъ розширитця вона и роскінетця на всі стó-

X

рони пýшними вітами. Тутъ бо всяке бýде шукати прáведного духóвного образа тогó плéмя, котóре награди́въ Господъ особлý-вими своíми дáрами.

П. Куліш.

С П И С О К Т.

	СТР.
Сестра	1
Козачка	35
Чумакъ	69
Одарка	79
Сонъ	95
Панська Воля	111
Вікушъ	121
Свекруха	141
Знай, Ляше!	151
Максимъ Гримачъ	161
Данило Гурчъ	175

G E C T P Á.

С Е С Т Р А.

І.

Мáти вмérла — я щé малéсенькою була, дóbre й не запамятáю. Тілько минí начe сníтця, що хитáвъ менé хтось у колýсцí и спíвавъ надо мною тихéсенько.

Якъ поховáли панí-мáтку, бáтько не хотíвъ у-
дрúge оженítись. »Не бúде вже надъ мою пéршу
мýлу«, булó кáже. »Колý Госпóдь ії приняvъ, не-
хáй ужé дíточкý господарóють!«

Бáтько нашъ бувъ дúже дóбрíй; жáловавъ нась
обóхъ рíвно, и бráта й менé. Жили ми при до-
стáтку, всёго булó довóлі; щó булó собí задúмаю,
те й зроблю: все минí вíльно булó. Що якé-то
моé дíловáнне булó роскíшне й весéле, то й згадáть
любо! Нехáй мíй бáтенько царствýе!

Погуляла дíвчýною рóківъ зó три; свáтають ме-
нé. Я все не хóчу, а бáтько не сýлуе, хоть тамъ
які були й багáті, и пýшнí женихý. Ажъ ось по-

славъ и мині Госпόдь до пáри й до любóви. Мій, женихъ бувъ хороший такий, Гóсподи! Чорнявий, стáвний.... Такъ-то вже я ёго сподобала! Тілько й на дўмці, що Павлó; якъ би то хутче побачитись! А вінь не зъ нашого селá бувъ, геть изъ чужóго. Побачу — ѹ веселéнька, а не побачу, то такий ужé сумъ менé візьме, такий жаль обíйме, що й світъ мині не мýлий! Спізнилця вінь на гуляннечко, я й очи віплачу. »Мóже«, дўмаю, »въ ёго дру́га е дівчина.« Колí такъ по Сéмені, дру́гого дня, и не сподівалась, и не снілось мині, та й посвáтався вінь. Ба́тько поблагословівъ. Да́рмо, що чужесторонній, та господárь бувъ добрый такий, хазяйствовавъ, що й на стороні ёго всяке знало.

Привізъ менé чоловíкъ на своé господárство. Бóже мій мýлий! якъ-то жили ми любéнько! Та не давъ ёму Госпόдь дўвого віку... Тілько всёгó два рóки булá я за нимъ. Такий вінь бувъ любáчий до мéне! Въ хáту, то й заглянуть вéсело: якъ у віночку. Сидимó, рóбимо, чи такъ говóримо, усé собі вкúпці.

Колí тутъ — лíхо мині тáжке — рознедўжався Павлó мій. Кýдалась я й до знахорівъ, и до лíкарівъ — ніхто нічого не вráдивъ! *Смéрти, кáжуть, не одпérти...* помéръ Павлó....

Приіхавъ за мною бáтько, та й до сéбе взявъ.
Чоловíкову хáту продалí и худóбу всю.

»Жéивý въ мéне, дóчко! Чого ти маёшь у чу-
жóму селі одинóка сидíти! Хибá ти сиротá, не-
хáй Богъ мýлуе!«

II.

А братъ мíй тимí часáми ожениўся, узя́въ та-
кí зъ нашого селá дíвчíну; мотóрина такá, чепур-
нá, що й гóді! И дитýнка въ іхъ булá, дíвчинка,
якъ ясочкa, свíжа й пóвна, якъ гурóчокъ.

Не поплáкала я ще й пíврóку за своíмъ Пав-
ломъ, а тутъ и бáтька ми поховáли. Кáжуть лю-
де: *Якъ однá бíдá юде, то ю дру́гу за собóю
ведé;* то не дúрно й кáжуть! До якóго ча́су ми
дóбре жили; дáлі зъубóжíвъ мíй братъ: то хлíбъ
не вродíвъ, то худóба вýгинула; а пáтеро дítóкъ
Богъ давъ: двí дíвчини й три хлóпцí. Жýритця
такъ братъ, ажъ вýне. Невíстка смутnáя хóдить,
и дítки нáвіть посумíли. Такé вже настáло, що
й хлíба нí за що купýти.

»Сéстро!« кáже братъ, »колí твой лásка, по-
зýчъ минí грóшей! Якъ бúду живъ, зароблю—од-
дámъ, а вмру, то Богъ тобí oddáстъ!«

Я й позýчила ёмý тí грóши, що за хáту й за

худобу взяла, та ніби въ нась и въ хаті повеселійшало: и братъ заговорить, и братовá всміхнётця, й дітвóра бубонить, регочетця. Я радію: »Сла́ва Гóсподеві, що и въ нась, якъ и въ людéй, благодáтно!« Купíвъ мій братъ худобу, ставъ потроху розживáтьца.

Ми зъ братомъ щиро любíлися зъ-рóду, зъ-мáлку. Щобъ посварítись, або скрýвдiti однó одногó, крий Бóже! Вже якъ тамъ не погодимóсь на чомú, то подаруемось.

И небожáта менé дўже жáловали, ажъ за мéне булó змагаютьца міжъ собóю: »Се мой тітка!« а той собі тáгне: »Мой!« Та якъ учéплятця цíловáти, то булó й робóту зъ рукъ вíхоплять, и хúстка зъ головí спадé...

Тілько братовá багáцько гордовáла. Ужé жъ я й годíла, якъ малíй дитíні, та нí, не вгодíла! »Братовá, сérце!« булó ráжу ій, »зробíмо такъ да оттákъ, то дóбре бúде.« Тамъ чи купíти щó, чи продáти, — зъ-рóду-вíку не послúхае; хоть шкóда съ тогó видíма бúде, вона свого докáже. Передъ нéю затíхну, поплáчу нíшкомъ, та й гóді. Не хотіла брата турбовати; зновъ до нéї зъ ласкáвою мóвою пíдійдў.

’Якось розса́ду зъ нéю сáдимо въ горóді. Я говорю до нéї; вона, мовъ не чуе, одíйшла собі геть.

Вáжко мині на сéрці — заспівала собі; співаю, а слёзи такъ зъ очéй и ллютця... Колí чую: »Бóже помагáй, и день вамъ дóбрый!« Дивлюсь — се наша сусіда. Перехилилась черезъ тинъ, та й клáняетця.

Я хутéнько втéрла слёзи. »Добрý - день« , ка-
жú, »сестрице!«

»А я отсé до васъ идú.«

»Та мíлости жъ вáшої прósимо!«

»Чи не продалí бъ ви мині розсади трóшечки?«

»То вже для чужóго продáти, а для сусіди й
такъ трéба дáти.«

»Колí вáша лáска, сéрце!« и простягае мині
глéничка.

Я набráла скілько тамъ у глéничокъ, та й да-
ла ій. Подáковаала та жінка, та й пíйшла собі.

Братовá на менé й накýнулась: »Се« , кáже,
»якъ усí господарюватимуть, то й господárство
моé рознесúть чýсто! Такý й золотý góру роз-
имчáть!«

Якъ почалá, якъ почалá... Máти Бóжа милос-
тýва! Я тілько слíзмí вмиваюсь...

»Братовá!« кажú, »не жáловала я для васъ
нічóго, почи щó маля! Гріхъ вамъ бúде, що ви
менé хлíба кускóмъ тепéрь дорíкаете!« Покýну-
ла робýти й вíйшла зъ горóда.

Тяжко й важко мині. Узяла собі таку думку: «Поки іхъ, пайду служити!» Зібрала своє добро; що въ тлумочокъ склала, а що покликала братовихъ дівчатокъ та іхъ обдійла. У мене булó всякої одéжини й не злічити, а все добра, нова. Скілько полотна булó, хустокъ, плахотъ, юпокъ! Діти радіють; заразъ дівчатка й почали вбіратись. «А чи мині гарно, тітусю?» — «А мині?» — «Якъ оддамся, то завяжу отсю червону хустку», говорить, а сама ще така, якъ узликъ. Джергочуть коло мене, а мині вже такъ жалко, що й словечка не скажу; за слізоњкамі світу Божого не бачу! И діти помітили — жалують мене: «Тіточко любочко! чого ви журитеся? Може, хто васъ наляявъ? Може, ви не здужаєте?» Обсіли мене, якъ дрібні пташенята. «Не плачте», вмовляють та мині рученятами очи затуляють.

III.

Чую, такъ наль вечіръ, братъ іде. Я уступилась, та й сіла въ кутку. Вінъ, веселий, увійшовъ: «Здорові, діточки, и ти, сестро!» За нимъ и братова въ хату. Посідали вечеряти вони й діти.

«А ти чому не йдешъ, сестро?»

«Спасібі, братіку, не хочу.»

Вінъ подивівсь на м\'єне п\'ильно, и жінці въ вічи, похитавъ головою. »О, жінко!« к\'аже, »се вже, бачу, твої пр\'имхи! Не обижай сестрі: гріхъ тобі буде!«

»Отс\'є мині лих\'а годіна та нещаслива! Хиба жъ я въ т\'ебе наймичка, що мині не вільно й словечка сказати! Ганю я твою сестру, чи що? Я тілько пр\'авду щиро сказала!«

Покинула вечеряти и съ хати п\'йшл\'а.

А ст\'аршенька дівчинка до б\'атька: »Чого се, т\'ату, тітка все плаче? Такъ плаче, що Господи! Що мати ій сказала?«

Братъ зм\'овчавъ, тілько по гол\'овці дівчинку погладивъ.

По вечері, зближився до м\'єне, сівъ поручъ зо мною, та: »Сестро мой!«, к\'аже, »не журись, голубко! Досі жили съ тобою любенько, треба бъ такъ и звіковати. Насъ тілько двойко въ світі.... Подаруй моїй жінці як\'е тамъ незвичайне слово, зроби мині таку велику л\'аску, сестро мой рідненька!«

»Братіку м\'й, голубчику! Нехай же мене Госп\'одь милосердний боронить, щобъ я съ тобою въ св\'арку заходила«, кажу. »Що твоя жінка мене обідила, я ій те дарую, тілько важко мині на с\'ер-

ці, братіку мій! нехай поплáчу — полéгшае.«

»Не плачъ, сестронько, гóді!«

»Я, брате, хóчу васъ покýнути.«

Вінъ такъ и стрепенúвсь: »А де жъ ти бý-
дешъ?«

»Пíйду служíти!«

»Щó се въ téбе за дўмки такі, сестро! Зглáнь-
ся на Бóга!« Почáвъ менé вговоряти та вмовляти,
и жінку привíвъ — и вонá прósить: »Не кýдай
насъ!«

Почúли діти. Бóже! якъ кýнутця до méне та
въ плачъ! »Тіточка наша любенька! хóче нась
кýдати! не кýдай, ми тобі бýдемъ годíти, ми тебе
шановáтимемъ!«

Що противъ кóго, а противъ діtéй я й не згово-
рю. Пригорнúла малихъ до сérця та тілько плачу.

А братъ дўмае, що то вже я роздумалась, дý-
куе! »Спасíбі, сестро, що ти моіхъ дітокъ жá-
луешъ! та воні безъ téбе посиротіли бъ, якъ
безъ рідної матері.«

А я такý маю дўмку йти въ слúжбу.

Полягáли спáти. Я й очéй не звелá; обнялý ме-
нé дўмки та гáдки, та журбá пекúча. Трудно булó
й здўмати, що десь наýмичкою мáятимусь! Мáла
й худóбу, и господárство своé, зрослá въ рóско-
ши, а довóдитця служíти за хлíба шматóкъ, та

годіти, може, и лихому, и ледачому кому! Треба й правду, ѹ неправду терпти, треба привикати! Зазнаю чужої сторони, яка вона е! Перебуду всякого горя й ліха! Ніхто мене не жаловатиме; ніхто не сяде, не зажуритця коло мене, а ні словця любого та широго не промовить! Звісно, чужі люди, хоть и добре, та не знатимуть, яка я; а я зновъ іхъ не знаютиму.

IV.

Ранісінько-ранісінько піднялася. Усі сплять; ішё й на зорю не займаєтця, — имла. Въ останнє глянула на дітокъ, на брата. И братової жалко стало. Взяла свій тлумочокъ та тихеною й вийшла съ хати.

Иду, иду и не оглядуюсь; отъ и велика могила, що геть за околицею зеленіє. Зийшла на могилу, та й глянула тогді на своє село; а сонечко саме сходить. Село якъ на долоні, такъ мині въ очахъ и замигтіли білі хати, колодязне цямрінє, росквітлі садкій городі. Побачила й батьківське подвірье, и ту вербу кучеряву, голлясту, що малою ще дівчинкою підъ нею йгралась. Стою и зъ місця не зворухнуся, — задивилася. Що мині тамъ кожна стежечка, кожний кущикъ знаємі-

сінькі; дивлюсь туди та дітство й дівованнє своє роскішне, и замужже щасливе, и вдівство гіркé — все мовъ по пýсаному вичйтую.

Куди минійти? Нікого й нічого не знаю, и сумъ, и неспокій мене обіймає. Чула колись ищé одъ бáтька покійничка, що въ Демяновці живуть якісь рóдици наші: матусина небóга булá oddáна туди за коваля Ляща. »Пїйду собі до іхъ«, думаю: »все мині бúде охотнійше служити, де мій рідъ ведетця.«

Иду шляхомъ, — боюсь такъ, що Мати Бóжа! Радéнька вже, якъ хто навстрічъ мині берётця. А шляхъ не спить: то той стрінетця, то інший, то вóзомъ іде, то йде. Вже скілько сіль минула, и козачихъ, и пáнськихъ, не забáрююсь и не дуже въ реchi захóжу: роспитаюсь дорóги въ Демяновку, подáкую за хлібъ-силь, та й далі.

Другого дня притомилась я дуже, та й сіла спочити въ холодку підъ вербою. Округи меңе то жито половіе, а въ житі кúпка лёну голубо цвітє; то ячмінь колосйтця, отдалеки гаёкъ синіе, пісо-чайний шляхъ угóру закрúчуєтця, якъ золота нйтка; день Богъ давъ жаркий, и вітерець не дмухнє — тихо; тілько якась пташка сама собі щебече, наче моја душа бідолашна, та гудуть бджоли по-надъ пахукою гречкою.

Коли дивлюсь — идуть якісь люде гурбою, и старі, и молоді, и дітвóра; зближились до мене и на добрий-день дали. »Добрий-день!« кажу і собі. »Сядовітця та одпочиньмо трохи.« Бачу, що дуже воні потомлені.

»Звідки васъ Господъ несё?« питаю чорнобрóву, хорошу молодицю, що дитинку на рукахъ тішила.

»На прόщу ходили, у Кіеві були, кáже. А васъ куди Мати Бóжа та добра доля ведé?«

»У Демяновку, коли знаєте.«

»Отсé бъ то не знати, коли сами зъ Демяновки! Се намъ одињъ шляшóкъ изъ вами; то разомъ и пíйдемо!«

»А чи не знаєте тамъ коваля Ляща?«

»Ляща? Який же то коваль Ляшъ? Ні, сérце, не знаю и не чула. Е въ нась Ляши, такъ то не ковалі, а такъ собі хліборóби, якъ и ми.«

»Спитай менé, молодицко«, озвалась стара бабуся, обділяючи дітокъ, що обсіли ії, хлібомъ и поглядаючи на мене ласкаво. »Я зазнала ще того коваля Ляща и жінку єго знала, — нехай надъ обома земля перомъ! Добрячі були люде покійнички!«

»А давнó жъ воні помéрли, бабусю?«

»Давнено́ко, моé сérце. Вже рóківъ изъ девятнадцать буде. На одному тýжні и помéрли; якъ щиро любилися, такъ однó безъ одногó и не жилó.

Пéрше вінь перестáвився, а за імъ и вонá ; вкúпі поручъ и поховáли іхъ. Хáта спустіла, бо не булó въ іхъ ні рóду, ні плóду. Се, мáбуть, чи не до нихъ ишлá? Мóже, рóдичка? бо вонá булá здалé-ка взýта.«

»До іхъ, бабúсю, та лихá мой дóля!«

»Нехáй Госпóдь мýлуе! Щó жъ тобі за при-
года такá, сérце?«

»Идú слúжби шукáти, то дúмала, що рóдичи,
то службу минí наráдять, а тепéренъки, голóвко
мой бідная! не знаю, щó й робýтиму!«

»Шкодá журýтись, молодíчко! Журбóю пó-
ля не перéйдеш! Ось я тобі службу наráжу.
Идí до нашого отця Ивáна служítи. Я въ ёго й
крестýлась, и вінчáлась, и йдóсі живý, та, мá-
будь, и вмру въ ёго. Щó то за добрячí люде, ста-
росвítнí, прóсті! Іхъ тілько двойкó, оббе старéнь-
кі вéльми. Булá дочкá, оддалí зáмíжъ, та не дóв-
го й погосподарювáла — умérла. Дíвчинка зо-
сталась; то старí при собí держáть унúчечку.
Слáвне такé дитятко, що гóді! Отéць Ивáнь ужé
дúже старíй и тémний рóківъ изъ дéвять, а слúж-
би Бóжої не кíдае. Дознáвся бувъ владíка, що
слíпíй стáрець чýнить у Бóжому дому одпráву, и
заборонíвъ. Такъ люде вихóдили усéнькою гро-
мáдою просýти за ёго, щобъ оставлено. »Люде

»добрі« , рече імъ владика, »коли вінъ такий вамъ любий, то я не бороню єму стояти при престолові Божому й до кончини їго віку ; треба тілько ми-ні вівірити на свої очі, що тёмний сліпець благоподобно службу Божу одправляє.« Наіхавъ владика и хвалу Богові oddає, що такъ твёрдо й не помилешно тёмний пра вить службу Божу, и хрестомъ їго благословивъ.... Иди до іхъ, молодичко. Роботи буде не багацько. Здужатиму, то й я помогу.«

»Спасібі вамъ, бабусю мой ласкавая ! нехай же Господь дає вамъ усé добрے!«

»Ну, тепереньки полуднуймо; та й поберімось далі. Сёгдня й дома заночуємо, коли Богъ дастъ.«

V.

Демянівка та въ долинці, мовъ у зеленому гніздечку лежить. Село велике й багате. Дві церкви, одна мурівана висока, друга дерев'яна й давня сильне, ажъ у землю вросла й похилилась. Отесь Іванъ живъ за мурівanoю недалечко ; мавъ собі домочокъ и садокъ, и городъ, — невеличке, та хороше хазяйствечко.

Надъ вечіръ увійшли ми въ село и розбрілісь прочане улицями. Кожне до своєї господі поспі-

шáе, а я за старóю бабúсею йдú. Такъ мині чо-
гось сúмно й бóязно, ажъ моé сérце мре. Якъ
пérше булó, колíй йду кудí, то вéсело й залюб-
кý, а тутъ и очéй не смію підняти. Увійплá, та
й стою самá не при собі. Чую, що старá за мéне
одповіщае.

»Увійдí та одпочíнь, дитíно«, промóвивъ
хтось тíхо й повáжно.

Звелá очи, ажъ противъ мéне на лíповій лáв-
ці старíй, старíй дідъ. 'Очи ёмú незрячí, и такá
въ тихъ очáхъ тýша та добрість, що я ніколи й не
бáчила. Бородá біла нíжче пояса кучерáвитця;
сидítъ вінъ у тíнку, тілько вечíрній прómінь сó-
няшний начe червóнимъ золотомъ єго обсипáе.

Якъ почúла я такі слова ласкáві, ажъ за сérце
менé вхопíло. Слёзи рýнули мині зъ очéй, а вінъ
простягъ рýку, та й поблагословíвъ менé. Бáчу,
й вонá увійшлá: старéсенька, малéсенька, лéдві
одъ землі вýдно, а ще чуйнéнька, говíрка.

»Оставáйся въ нась изъ Бóгомъ, молодíчко«,
кáже. »Ти молодéнька, то й хáту нашу разве-
селишъ, и внúчечку мою втішишъ. Біжí ли-
шéнь сюдí, Марусечко, до нась! ходí, не со-
róмся!... Такá вже въ нась соромляжá, мовъ за-
сватана.«

Взялá за рýчку невелíчку дíвчинку, гарнéньку,

чорнявеньку, що все зза-дверей блискотіла оче-
нітами, та й увелá въ хату. »Пожалуй же, Ма-
русенько, молодицю, вклоніся ѹ, пошануї.«

Отъ воно и вклонилось, и привітало мене че-
пурењко. А я думаю собі: »Якъ-то тепрењки
небожята мої кохані? Чи згадують мене?«

Остáлась. Живу въ іхъ місяць, живу й дру-
гий; добрे мині, такъ що гді! такъ мене жалу-
ють, якъ свою дитину. Отó булó впóраюсь у хаті,
пообідаемо, та й посидáемо усі въ садку підъ че-
рёшнею. Пан'отéць тихењко собі сидить та ду-
мае, або молитві шéпче, або псальми співае —
такъ хороше, Господи! Старењка й пані-матка
гомонять, то те, то інше; я коло іхъ тулюсь та
слухаю. И внучечка качаєтца по садку білимъ
клубочкомъ, и до нась прискочить, и зновъ у гу-
щовині зеленій зникне. Тихењко й любењко день
мине, що такъ, здаётца бъ, и вікъ свій звіковавъ.
Отъ же все мині туга невспуша! Воні й роз-
важають, и розговóрють. »Не сумуй«, кáжуть:
»то гріхъ великий. То дитина плаче, бо нічого не
розуміє; а доросла, то повинна собі раду дати.
Нехай помислить, що, може, трапитца й доброе
ще въ світі; а здоров'є втратишь — яке вже буде
житте! Годі, серце, послухай нась, старихъ! Отъ
поглянь, який Господь вчіръ давъ!«

А сонечко заходить, річка тече якъ щире золото міжъ зеленими берегами; кучеряви ве́рби купають у воді віти; цвітуть-процвітають маки городні и високоверхи коноплі зеленіють; де, коло білої хатки, червоні рясне ви́шенне, чи високий кущъ калини стріху підпірає, закриваючи всю білу стіну; а хатина жъ у росквітлому городі, якъ у віночку ховаетця. И зелено й червено, и голубо й біло, й синє й рожево коло той хатки... Тихо й тепло, и скрізь червено, и на небі, и на згірьяхъ, и на воді. Господи!...

»Сей світъ, якъ маківъ цвітъ; якъ-то на тімъ буде!« кáже булó старá, похýтуючи головою.

»Бóже мíй, Бóже!« промóвить пані-матка стíха.

А пан'отéць підведé тéмні очи вгóру: »Слáва Гóсподевí!« речé.

VI.

Одного дня раненько идú зъ водою, коли на-встрічъ мині чоловікъ. Глянула, — та се жъ Трохимъ Рибéць, изъ нашого селá! Бóже мíй! мало корóмисла не впустила, и слова не промóвлю — зраділа. А вінъ: »Такъ се спрávdí ви тутъ? Ми чули, та віри не няли. Братъ вашъ дуже за вáми

журитця: «Ідешъ у Демяновку (а я, бачте, за колесами), може, сестру побачишъ», каже мині, «то скажи, що засмутила вона мене сильне, и прошуй я ії милою прозьбою, щобъ до нась вернulasь.»

«Та чи здорові жъ воні тамъ?» питáю плачучи.
«А діточкій якъ? Мáбуть, забули мене?»

«Де вже забули! Идосі плачуть, що ви іхъ покинули. Що жъ маю вашому братові казати?»

«Кажіть ёму, що дуже мині жалко й єго й діточъ, и серце моє вяне... а вже до єго не вернусь! Шкодá мене вмовляти, а силовати — тож не знаю, хто мене присилує.»

«А тутъ же вамъ добрé?»

«Такъ-то добрé, що й сказать не можно!» та й росповідаю ёму, де я служу.

«Зайдіть лишéнь», кажу, «то я небожатамъ якого гостинця дамъ. Скажете: тітка прислала.»

Отъ тамъ узяла кілько грошенять, то те купила, то те, — шлю імъ. Провожу тогó чоловіка за селó та плачу-плачу!

«Скажіть, що я іхъ до самої смерти кохатиму, а згадую що-годіни, що-хвилини. Куди ні гляну, що ні заговорю, то все іхъ згадаю!»

«Та добрé жъ, добрé. Чому не сказать? скажу. Прощавайте! Нехай вамъ Господь помогае

изъ вáшими господарями! Які то люде добрýчі! Привітали менé заїжджого, якъ семъянина. Отъ люде!«

»Такъ-то вже імъ Богъ давъ, що всі імъ любі й мýлі«, кажу єму.

»То вже правда, що Бóжі люде!« одка́зує чоловíкъ радіючи.

Провелá ёго за селó, тогó человíка, попоплáкала... Минуло съ тýждень. У субóту білю хáту, коли біжить мой Марусенька: »До васть гóсті наіхали!«

»Які?« питáю, а саму якъ огнémъ обхопйло.

»Ta тамъ якийсь чоловíкъ такий чорнявий, висóкий, и молодиця гарна, и діточкý зъ нýми. Питáются васть.«

Я й не схаменúсь—стою. Коли бáчу—брать у хáту зъ жінкою и зъ дíтьми. Бóже мíй! світе мíй! такъ я й зомліла: одно, що рáдість велика— побáчила, а друге — згадала своé гóре й лíхо.

Почалý менé всі просíти: »Ідь та ідь изъ наими. Не послúхаешъ насъ изъ жінкою (и вонá прóсить, тілько самá невесéла), то дітóкъ нашихъ послúхай: вонý за тобóю що-днý плачутъ.«

А дітки якъ очепíлись за шíю минí, то й не вступають та прóсять: »Ідте зъ наими, тіточко наша кохáна, ідте!«

»Ні, не поіду.«

Воні й заплакали, мої голубята; такъ слізочкі зъ очей и капотять.

Якъ припали воні, то не можно й одхилити одъ мене. Одмовлялась я, одмовлялась, та й мусила послухатись.

Пійшла, попрощалась изъ господарями, подяковала імъ за милость и за ласку. Воні радіють, хоть и жалко, що одхожу одъ іхъ, та за мене радіють, що Богъ мині давъ — ізновъ до брата іду, у свою хату. Проводили мене хлібомъ-сіллю, поблагословили, а Марусечка, та й плакала за мене, що покидаю її саму.

Увійшла я зновъ у ту хату, що въ ій и росла й дівовала. Здається, що кожний куточекъ веселенько мині всміхається, и я наче помолодшала: зъ дітворою кручусь по двоищу та бігаю; то на улицю вигляну, то въ садокъ кинусь: се жъ бо я й дома!... Та не довго радовалась.

Почала братова мене зновъ допікати. Уже теперъ и ступити мині не дастъ; уже нема мині й промитої води: та те не добрѣ, та се не гарядь! та на свою голову приклікали собі біду! Якъ почне — Боже, Твоя воля! що я й обіла іхъ, и обпила; та якось и про гроши мої згадала, що я імъ позичила: »Ти душаешь, ми тобі гро-

ши вінні? Йщé съ тéбе трéба бъ узýти: ти вже більшъ хліба въ нась иззіла, ніжъ тихъ грóшей булó!«

А я позýчила бráтові всі до копíечки, що взялá за худóбу, а въ мéне булý й волý хороші не однá пáра, й корóви, и овечóкъ отáра велáся, й хáту продалá; то всí, всí ёму oddalá.

»Ну« , кажý , »коли вже ззіла я свої грóши, то Богъ изъ вáми! Нá що жъ ви менé вмовляли вернúтись? тамъ минí булó дóbre, якъ у рíдного бáтька!«

Вонá затíхла; бáчить , що вже дўже менé скрýвила , та , мáбуть , побоялась , щобъ братъ не сварíвся.

VII.

Я такí тогó жъ дня й пíйшла одъ нихъ, не прощаючись . Брáта й дóма тогді не булó . »Ужé якъ тамъ тýжко нí бýде« , дўмаю , »а вдругé не вернусь ! пíйду свíтъ зá очи, щобъ менé й не знайшлý, и не просíли!« Бо такé въ мéне сérце хибкé, що й не встóю , якъ зновъ просítимуть та мо-лítимуть . И надúмалась итý въ Кýівъ .

Захóдила въ Демяновку . Хоть и въ стороні, та дўже жадáлось минí побáчити своіхъ пérшихъ

господарівъ. Попоплакала тамъ, и вони зо мною посумовали.

»Пійду до Кіїва«, кажу імъ. »Якъ далéко буду, то про мене забудуть, та чи не забуду й я свого ліха.«

»Нехай Господь помагає! иди зъ Богомъ; а коли схочешъ до насъ вернутись, вертайсь! Ми ради тобі будемо, приймемо тебе, аби живі були.«

Вийшла я одъ нихъ веселійшъ, тёплімъ ранкомъ. Пійшла собі дорогою.

Перехожий, проїзжачій—що іхъ тамъ на шляху ні кідалося въ вічи, ніхто мене не занявъ, спасібі Богу! И Москаль прійде — мине; и крамарській візъ простугонить, и панъ четвернєю пробіжить — тілько тебе курявою обнесе, та й зновъ съ поля вітерець повіне и зазеленіють тобі гаї степій; дё-коли озеро заблищить, чи річка розливаетця. А що ходка чумаківъ не одна наверталась на очі, то втішно мині булó добрé слово почутти: »Магайбі!« або дороги роспитаця: то жъ усе зъ нашихъ, простихъ людéй, що горязнало и дома, и въ дорозі, то й душі живої не цураетця.

За тýждень прийшла въ Кіївъ. Красний, Боже, який! А що вже святі церкви, то й не ска-

зати! А людéй, людéй! безъ лíку, та все чужí—
минають и не глянуть на téбе. Спочíла коло свя-
тóї Лáври, та ѹ пішлá собí міста питáти. Хожú,
хожú, тілько єлицí ѹ заўлки перекréщую. Увій-
шлá въ базáръ, сей такí точóкъ Подóльский,—
стоіть кúпочекъ молодíць п дівчáтъ. »Бóже по-
магáй!« кажú.

»Спасíбі!« А самí оглядають менé, яка ѹ
звíдки.

»Чи не знаете« , кажú, »де бъ тутъ слúжбу
мόжно знайтý?«

»Эгé! ми ѹ самí ждемó, молодíчко!«

А се вонí, бачъ, вийшли, чи не нáйме хто:
такъ ужé тутъ завéдено.

»Колí вáша лáска« , кажú, »то ѹ я собí коло
вáсь стáну.«

»Становítця, ми не борóнимо.«

Стою я да дивлюсь: людъ якъ та комашнá ко-
пошетця, однó на одного наступáе, зіхóдятця, ро-
зіхóдятця, гомонять, кричáть, — и люде ѹ панí,
ї міща́не ; стукотíть, гуркотíть. Той своé про-
даé, той приціняетця до чужóго. Двí молодíчки
гарнéнько цокотáть у - двóзі, а тутъ дітвóра зма-
гаєтця — чогось не подíлили. Перéкупка, якъ
жаръ червонолíця, стáла протíвъ сónця, бряж-
чить корáлями та вигúкуе: »Э, э! корáлі дóбрі!

дивітця жъ бо, молоди́чко! Ось купí, моя любо́чко, купí, приміряй до лицá! ну жъ бо, ну, не соромся!« звиваєтца вона коло повнови́дої, гárної молоди́ці у білій сорочці и въ зеленій хустці. Молоди́ця не хóче, а вона таки́ зачепи́ла ій за шию намісто та кричíть: »Дивітця, дивітця, добрі люде, що въ ме́не молоди́ця, якъ калина, якъ яблучко, якъ дівочка, якъ паня́ночка!«

»Та пустіть менé, Богъ изъ вами!« одбиваєтца молоди́ця. »Я й вáше намісто порвú! Отсé спрáвді! чого тсе на ме́не напáлись?« А самá засоромила́сь, почервоніла якъ ви́шенька, и досадно ій, очи́ці блища́ть, и сміётца.

Москаль, що якéсь старé залізо продавáвъ, задиви́вся, стоіть и всміха́єтца, и не чуе, що жвáвий міщанинъ у чемéрці штовхá ёго: »Москвá, Москвá! чи продаéшъ залізо?«

Посто́яли ми тамъ годи́ну, а може, й більшъ. Якась пристáрковата пánі до нась идé.

»А чи немá тутъ такоі молоди́ці, щобъ помісячно згоди́лась?«

»Чому немá?« кáжуть усі. »Мóжно й на місяць изгоди́тись.«

Та й почали́ договоря́тись. Кáже та пánі: роби́ мині й те й те, и дру́ге й трéте, и все, и

білý й варý, и ший и мий. »Дамъ тобі на мі-
сяць карбóванця!«

»Шукáйте собі де йнде« , кáжуть ій , одсту-
пáючи одъ нéї. А вона до мéне: чи не згожúся я?

»Дóбре, пánі!«

Та й пíйшлá за нéю. »Все« , дўмаю , »що - нé-
бúдь запрацюю собі. Роботи не боýсь: трéба жи-
ти , то трéба й робýти , щобъ не булó одъ Бóга
грíхá, а одъ людéй соромá. Немá нíгдé хлíба лежá-
чого.«

VIII.

Привелá менé пánі до своéi господи. Невелíч-
кий будíночокъ ; кімнатки низéнькі , похýлі , а
про те стóльчики всякі , коло стіні рядóчкомъ , и
závísi на окónцяхъ , и дзéркальце висýть , — хоть
тамъ такé , що якъ подивýтись у ёго , то й себé
не пíзнаешь : такъ тобі перекрýвить обли́чче...
Стріла нась пáиночka , вже дорóсла й огляднéнька
собі , нí вróку .

»Щó , мámíнько« , питáе , »нанялý?«

»Ось идé за мною. Якась селóчка нагодý-
лась.«

»Отсé , мáмо ! щó зробите , то все не до ладý!
Нá що вамъ селóчка здалáсь? Вонá нíчóго не вмíє ,

а ні плáття вýгладить, а ні вслужити догóдне:
Хибá бúдемо на нéї дивítись, якъ на малёвану!«

Стúкнула дверíма, ажъ стóлички всі скакнúли, якъ живí, и вýшла.

Бáчу, що минí не дóbre тутъ бúде! Де жъ та-
кí хто чувáвъ, щобъ дитíна такъ незвичáйно
съ питýмою своéю матíнькою повóдилась?

А старá й слóва дочцí не промóвила.

»Варý«, кáже, »обідати, молодíще!« Роска-
záла минí всí тамъ порýдки и навчýла, щó й якъ,
та й покýнула менé самý въ хáті.

На обідъ прийшóвъ и чоловíкъ її съ крам-
мíць, — такíй висóкий, чорнявий, у сýній че-
мérцí, очи ёмý весéлі й бýстрі. Поклонíвсь минí,
та й кáже: »Глядí жъ, молодíчко, шанýйся, то
бúдемо сватáми й братáми!«

Спасíбі ёмý, розвáживъ менé трóхи тимъ слó-
вомъ дóбримъ. Тáжко робíла я, Бóже, якъ тáж-
кó! цíлíсíнький день у робótí; однó ще не скін-
чý, вже дру́ге менé дожидáе. Старá й самá го-
дýнки не посидить дурно; а дочки булá вже та-
кá вигáдчиця, що нехáй Госпóдь борónить! Схó-
дить сонечко — вонá вередýе, и зáйде — вере-
дýе. И té не дóbre, й té не до ладý, и не такъ
говоришъ, и не такъ хóдишъ... та колý бъ же
на мéне однý, атó й на своó рíдну матíръ грí-

мае: »Чому«, кáже, »въ нась не такъ, якъ у Йованéнковськихъ панівъ, що въ іхъ усé по-пáнськи, любе й мýле? а въ нась усé по-мужицькому. Я«, кáже, »такъ жýти не можу!« Та й сáде плáкати. Máти вговóрює, ажъ пáдає коло нéї: »Не плачъ, дóчко, не плачъ! Богъ дасть, и въ нась по-пáнськи бúде!«

А бáтько такý прóсто булó кáже: »Ой, дóчко! не дурíй! щó се ти химеруешъ, якісь пáнські роскóші всé вертятця въ téбе на дúмці. Глядý, щобъ съ téбе дóбрí люде не смýались!«

Вонá розгніваєтця й вýбíжить.

»А щó?« кáже булó до жíнки, »Богъ нась покарáе, що ми такъ дитýну роспустýли! Не бúде ій добрá у свítі, колý такóю вередníцею зостáнетця. Не потурáй ій, жíнко, бо кáятись бýдешъ! Чому ти ій на рóзумъ не нáвчишъ? ти жъ máти, ти пérша порáдниця. Вонá въ téбе увéсь день Бóжий сидýть та гáви лóвить, и за холóдну вóду не вíзметця. Ти все за багáтими пнéсся; придивýсь лишéнь, то й побáчишъ, що нí за чимъ гнáтись. Такъ повелóсь тепérъ, що абý на пе-рédníхъ колéсахъ дóbre, а на зáдníхъ и не вíть-що!.. Колý жáлуешъ дитýну, то навчáй грóзь-бою, колý не мóжна прóзьбою.«

А дочки не дўже-то й слúхає máтери: загиé

голову, якъ муштровий кінь, та її вийде зъ кімнати.

Послáвъ Богъ імъ лíхо: захоровáвъ господáрь та хúтко и вмеръ. Якъ уміráвъ, покликавъ дочку, та й кáже: »Дóню мој мýла, дóню мој лóба! багáцько ти менé журíла, та нехáй тобі Госпóдь подаруе! послúхайся менé хоть тепérъ, не пнýся въ панý, не гордúй своімъ рóдомъ. Твíй рíдъ хоро́ший и вели́чний: не плодíвъ нí злодíївъ, нí душогúбцівъ, якъ йнші багáти родí. Жкivý, дóню, якъ Богъ тобі давъ, шанúй старú нéньку. Нехáй би ти коло нéї впадáла, а не вонá на стárosti лíтяхъ коло вередлíвого дíвчáти! послúхайся, дóню!«

Вонá тілько плáче та въ рóку ёго цíлúе. Поблагословíвъ її та зновъ питáе: »А щó, дóню, памятáтимешъ мíй завітъ тобі?«

»Памятáтиму, тáтоньку мýлий!«

Поховáли ёго на Скавíці. Нарóду зíйшлося, міща́нъ, що нігде булó й орішку впасти. И не чу́ла, щобъ хто лихímъ слóвомъ обнісъ нашого покíйника; всі цárства Бóжого ёму жадають: та-кíй добráчий бувъ чоловíкъ!

IX.

Отъ дівчына ѹ схаменулась-була трохи: и мать поможе въ чому, и до мене по-людськи заговорить. А тамъ якъ почали вчащати якісь приятельки верхоглядки та верхоумки, то ѹ звелій ѹ ні на що, и дома не сидитца, и робити вже гді: все бъ у гостику, та щобъ убраннє все нове та хороше на ѹї булó. Якъ дома, то до півдня буде вбиратись та начепляє на себе всёгда, що треба, а чого ѹ зовсімъ не треба, якъ на кілóкъ у коморі. Аби трохи въ матери забряжчало въ калиточці, заразъ и почне вимагати; а мать така, що послухає ѹ оддасть, та потімъ нікому такъ гірко, якъ мині, бо стара хоче те у хазяйстві навернути, що дочки витратила,—та ѹ тхнути мині не дає: роби, та ѹ роби, та ѹ роби!

Давъ Богъ весну, віє тепло, изъ стріхъ вода капле, сонечко веселенько світить, тане снігъ, задзюрчали по улицяхъ струмочки, садкі зазеленіли... Сталі на прόщу люде сходитись. Звідки вже не тягнутся у той Кіївъ що весну! Прийшли и зъ нашого села, якось у базарі вгледіли мене ѹ пізнали.

»Якъ же Госпόдь мýлуе?« питáютця. »А твій братъ дўже на тéбе гніваєтця. Іздивъ за тобóю у Демянівку, та тамъ дознáвсь, що ти ажъ у Кýїві. »Коли вонá такá« , кáже, »що менé кíдає, «якъ лихóго пáна, що ій не жáлко; то й я одцу- «раюсь ії!«

»А якъ вонí живúть?« кажу. »Чи здорóві, чи живі всі діточкí? Чи гарáздъ у іхъ у госпóді?«

»Дé тамъ! такі стáли голі, якъ Турéцькі святі. Чогось не ведéтця імъ. Госпóдь іхъ свя- тий знае, щó то такé! мóже, то вáші слёзи імъ одливáютця. Зъубóжіли тákъ, що часомъ и хлі- ба позичають.«

»Землякí моі лóбі« , кажу імъ, »якъ би то мині васъ ишé побáчити? Чи не зайдете до мéне? Я маю дé-що бráтові переслати, то бúдьте лас- кáві, вíзьміть.«

»Дóбре« , кáжуть, »на рáнокъ наготýй, то вíзьмемо.«

Я вже пять карбóванцвъ гроши́ма загорювáла та ще скрýньку: то хýстку купíла, то сорочóкъ спрáвила кíлько. Отъ узялá я ті гроши въ кали- точку, чотирі карбóванці бráтові послáла, за пя- того купíла то намýстечка дівчáткамъ, то серé- жечки, то кréстики хлóпцямъ, то пérстники, и

стрічоکъ, и спіднічку стárшенькій пебóзі, — нехáй менé згáдують кохáні діточкí!«

Провелá земляківъ, та й зъ дўмки мині не йде братня бідá. »Бóже мій мýлий! мóже, спрáвді се ёмú моі слёзи одливáются. Нехáй же Máти Бóже прощае менé грішну, що я своймú рідному братíку лíхо наплáкала! Та й плáкати мині не góже: е й нещаслівші одъ мéне, и убóгі й недўжí, та живúть, а я й здўжаю, дяковатъ Гóсподеві, и зароблю собі й хліба шматóкъ, и сорóчку. Се менé й Господь не помýлує, колí впадé хоть слізка зъ моіхъ очéй за сéбе самýю. Колí вже плáкати, то за брата, що въ ёго й жінка, й дітки дрібнéнькí.«

Надўмалась я та нíби мині й працювати веселíйше стáло. Якъ ужé нí гордовáла, якъ нí ору́довала мною пáнночка, я перетéрплю. »Мóже, ласкáвостю своéю та покíрливостю втихомíрю її«, булó дўмаю; та не такá-то вонá вдалáсь! Бáчить, що корюся, та ще гíршъ менé зневажáе, а далí й бýти вже порвáлась.

»Богъ изъ вáми«, кажу, »нехáй хто йнший вамъ слúжить, а я не хóчу. Менé зъ-róду нíхтó ще не бивъ, та Богъ мині дастъ, що й не бўде бýти нíхтó, поки вíку могó!«

»А ми тобі грóшай не дамó! Добўдъ місяця. Не

дослужívши не сміешъ кíдати: ми грóшeй не дамó!«

»Ta vi зъ моіхъ грóшeй не забагáтіете; а я бідна не бúду. Не оддастé, то мині Богъ од-дасть.«

Старá почалá вмовляти: останься та й остань-ся; бо жáловала менé, що я ій щíро робýла, не ліновáлась и слухняна булá, — отъ якъ той товкачъ: що мині загадають, те її зроблю.

X.

Колí ми тутъ свárimось и мýrimось, у ворóта хтось вóзомъ уїжджае. Глянула, та й очáмъ своімъ віроњки не йму. Се жъ мій братíчокъ ріднésенький!

Вýбігла до ёго: »Братíку, мій сóколе! А ми-ні казáли, що ти дўже гніваєсся на мénе!«

»Hi, сéстро мой рідна!« говорить. »Такъ ужé я звівся, що а нí гніватись, а нí жалковáти нí на кóго не маю! Нуждá менé зстáрила и звя-лýла.«

Бáчу я съ пérшого погляду, що вінь зовсімъ изъ лиця спавъ, ажъ почорнівъ. А який же то пáробкомъ бувъ! И весéлий, и повновýдий, якъ місяць... Такъ менé й облили слёзи.

»Чого тебе Господь принісъ, брате?«

»Здумавъ собі, та й поіхавъ. Дуже вже сумъ великий на мене напавъ. Хотівъ тебе побачити и світу Божого повидати.«

Сіли ми въ брамі, та й говоримо собі, жури-мось, и часть намъ не змигнётца. Вінь мині оповідає, яке въ єго убожество настало, и якъ жінка, хоть и лобить, та неспокійна дуже, и якъ діточкі ростуть и мене згадують. Почули одъ людей, дѣ я и що, якъ проживаю, то раділи такъ, що Господи!

Я й кажу єму: »Братіку мій коханий! Ти въ мене одинъ у світі: ти въ мене й батько, и дитина, и родина. Поки здужаю я працювати, працюватиму для тебе та для твоихъ дітокъ. Нема въ мене теперъ нічого, тілько два карбованці зароблені въ панівъ, та не знаю, чи oddадутъ, а хочу я згодитись на рікъ. Вони мене вмовляють остатиця, то нехай дадуть мині напередъ гроти... Отъ візьмешъ, та й спрвишъ собі, що тамъ найхутче тобі трéба.«

»Спасибі, сестро!« А самъ ажъ гнётца.

Я пійшла до панівъ. Тілько на порігъ, а стара й питáє: »Чи останесся? Що те ліхо згадувати!« кáже. »Моя дочка ніколи тебе обіжати не буде: се вона такъ щось изъ нездоровья.«

»Та коли́ ти обіжáесся«, промóвила дочкá,
»то я й не доторкнúсь до téбе.«

»А якъ же минí, пáнночко, не обіжáтись? Хи-
бá се ви менé пожáловали, чи щó, щобъ я вамъ
дяковала?«

»Та вже гóді«, перебивае старá. »Годíсь на-
рікъ. Щó схóчешъ?«

»А я хóчу двáдцять карбóванцíвъ«, кажу.
»Дастé, то зостáнусь, а нí, то пíйду де въ дру́ге
мíсце служýти. И грóши хóчу всí наперéдъ.«

Вонí почалí торговáтись: и дúже дóрого, и
грóши не мóжна ráзомъ. А я, якъ сказáла, то й
не одступáюсь одъ свогó слóва.

»Ну«, кáжуть, »нíчого съ тобóю робýти! Да-
мо двáдцять рублíвъ, тілько не всí ráзомъ. Дай
свою бума́гу, а тобі ось пятнáдцять карбóванцíвъ.

»Вíзьмú«, дúмаю собí, »хоть пятнáдцять: ёмú
тепéренъки дúже потрібно.« Оддалá ту бума́гу,
що пан'отéць минí давъ, узялá грóши, подякова-
ла, та й до бráта.

»На«, кажу, »брátíku мíй! нехáй тобі на дóб-
ре поживáннє бўдуть!«

Побúвъ вінъ зо мною два днí. Вéсело булó й
прокíнутись, що побáчу ёго, поговорю. Щó - то
рідне та своé!

Служú такý въ тихъ самихъ панівъ. Ішé два

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР

місяці мині до рóку осталось. Вáжко, Бóже, якъ ледачому годити! та вже наняласъ, якъ продалась, — трéба служити! А добуду рóку, то, мóже, дасть мині Госпóдь, що дóбре місце натраплю собі. Абý схотівъ, то знайдешъ на свої рúки мўки!

R O Z Á Φ R A.

К О З А Ч К А.

I

Живъ у нась у селі козакъ Хмара; багатиръ бувъ! Що булъ въ ёго поля, худоби, що всякого добра! Не давъ ёму Госпόдь діточокъ купочки, уродилась дівчинка однá-однимъ, якъ сонечко въ небі. Віпестили її, викохали хорошу й чепурну, и на розумъ добрый навчили. Уже шіснадцятий годокъ минае Олесі, вже й сваті почали въ хату навертатись. Старі дякують за ласку, частують, а дочки не змовляють: »Ще нехай погуляє, то буде чимъ дівованне згадати. Ще не часъ голівку молоденку на господарстві клюпотати; нехай погуляє дівчиною.«

А що вже женихівъ було, Боже мій мілий! Де вона прійде, то якъ рій гудé! Та й дівчина жъ булá! Велична, хороша, до всякого привітна й ласкáва, и заговорить, и засмітця, и пожартує; а де вже помітила що незвичайне, то такъ по-

гляне, наче холодною водою зілле, и одийде собі геть.

Жила въ батька-матери, не знаючи горя, а ні ліха. Сказано, якъ молоде, то й гадокъ не має; тілько й думки, якъ би погулять весело. Да вже якъ тамъ хороше й роскішно ні жилося, трέба булó й ій свого ліха одбúти. Занедужала перше мати: такі вже старенька булá; похиріла неділь зó дві, та й переставилась. За нéнькою й батько помéръ зъ нудьгí та зъ жалю за вірнимъ подружжемъ, що зъ нею молодий вікъ извіковáвъ.

Остáлась Олéся сиротою. Плакала - плакала, та трéба булó привикáти. Добрі люде ії не забували: то стара тітка прийде розвáжить, то дівчата прибіжать нащебéчуть; а коли, то й за собою вýтягнуть. Дождали осени. Сватý й не перевoдятця въ Олéсній хаті: одні за дvéри, другі на порігъ. А вона все дýкує та одмовляєтця то тимъ, то симъ.

»Чому не йдешъ заміжъ Олéсю?« питáє стара тітка. »Женихівъ у тебе, хвалить Бóга, якъ цвіту въ городі; хоть грéблю гатí. Чого бъ то тобі гордовáти? Паробкí жъ у насъ, якъ орлята: жвáві, молоді. И старéче сérце радуетця, поглядаючи на іхъ, а щобъ-то молодé дівоче ні-

міло й до жадного не хібнуло, — я вже й не знаю, який се теперечки світъ настáвъ!«

»Тітко сéрдечко! нехáй я ще погуляю.«

»Порá, порá, мой дитíно! Послúхай старéчої сувóри. Самíй тобí веселéнько, а въ-двохъ изъ любимъ чоловíкомъ ишé веселíйше бúде. А що хазýствечкомъ бúдешъ клопотáтись, тогó не бíйся: робítимешъ не для кóго, якъ для сéбе; любо бúде й поклопотáтись. Ти, дáковати Гóсподевí, не крепáчка: твой прáця не згíне дúрно.«

»Не крепáчка! Нíби-то вже, якъ крепáчка, то й світъ завýзаний! Живутъ же люде!«

»Живутъ, Олéсю, та такé іхъ и житте!«

»Якъ панíй дóбрí, то й людямъ дóбре.«

»Ta щó съ тóго, що панíй дóбрí? Які ще панийта бúдуть! Та й дóбримъ трéба годýти, и въ дóбрихъ загорюешъ для сéбе хибá три ступні землі на домовíну, а въ лихíхъ... то нехáй Господь не довóдить и чýти!... Гóді й згадувати такé!... Послúхайся, Олéсю, та й на весíллі погуляймо! А що вже минí втішно та мýло бúде, якъ пощастий тебе Господь семьею, що коло téбе дíточкí, якъ бджíлочки коло пóвного квíту, загудутъ!«

»Я ще погуляю дíвчíпою, тíточко!« та й гóді.

II.

Ажъ ось шле сватый Ивáнь Золотарéнко. Олéся пошановáла любихъ гостéй и рушни́ки подавáла.

А сей Ивáнь Золотарéнко та бувъ крепáкъ. Такýй-то вýходився хороший, мотóрний, и не пíзнати ёго, що въ гíркому крепáцтві зrісъ.

Догадáлись тогді вже всі, кого Олéся дожидáла, та такъ и забурчáло по селу, мовъ у джерелі: »'Якъ-то можна! та дé се вýдано! та хтó такé чuvъ, щобъ вільна козáчка за крепакá оддавáлась!«

Почúла старá тítка, та и вдáрилась объ поли рукáми: »Бодáй же я не дождáла такé чутi! Ди-ти́но мой, Олéсю! схаменісь! Та якъ бý живъ бувъ твíй бáтько, або мати, кráще бъ вонí тебé въ глибóкій криниці затопíли! Та іхъ и кісточки струсиутця въ землі зъ великого жáху та жáлю! Щó се ти задумала? Та се тобi якісь чáри дáвано!«

Тáкъ-то вже вмовляє старá Олéсю, и прósить, и плаче.

»Нí вже, тítocco мой люба«, говорить Олéся, »нічóго не помóжетця: бýду за Йváномъ!«.

Старá до Петрa Шостозúба. Немá, поїхавъ у

ярмарокъ. »Лíхо!« А той Петро Шостозубъ та бувъ пéрвий чоловíкъ у громáді, — ужé ста-рéзний такíй, Бóже! якъ молокó бíлий.

До Андрíя Гónти — немá. До Михáйла Дíди-ча — немá: усí въ ярмарку.

»Ой лихá мой годíна та нещаслýва! Кýнусь хоть до Опанáса Бóбрика!«

Сей дóма бувъ. Лежítъ у садку пíдъ грúшею, лóльку пíхкае. Побáчивши Олéсину тíтку, »Здо-рóвí«, кáже, »булý и Бóгу мýлі. Чи не на по-жарíну бíжитé?«

»Нехáй вamъ Богъ помагáe, пáне Опанáсе! прийшлá до васъ за ráдою. Порáдьте менé: не-сподíване лíхо спостýгло! Зберíть ráду!«

»Отcé! щобъ-то для жіноќъ rádu скликáti! Вже бъ то й громáда булá, якъ синýця, безъ глúз-ду! Зберíтця самí, та якá всíхъ перекричítъ, тої ѹ прáвда бúде.«

»Ой пáне Опанáсе! се не жіноќí прýмхи: ве-лíке нещáсте намъ стáлось!«

Та й оповістíла ёму все чýсто. На щó вже весéлий, нежурбливýй, та й вінъ заклопотáвся симъ випáдкомъ.

»Эгé!« кáже, »щó - то дурнé дíвчá, скázano вже! Колý й вимагá якóго лíха, то не друѓому комý, тілько собí влásне.«

»Ходіть, пане Опанáсе; може, вона васъ послу́хае. А не послу́хае, то звелимо послу́хати! Ось и шапка, рушаймо!«

Идуть, а на всіхъ єлицяхъ люде такъ и сну́ють, ажъ не потовплятця, и все до Олесиної хáти, — и старі, й молоді, и малі навіть собі біжать. Всі вмовляють та просять: »Не йди за крепакá, не йди! Якъ такого хóду, то лúчче зъ мосту та въ вóду!«

А паробкі оступíли хáту: »Не дамо дівчíни«, гукають, »не дамо! Нехáй вільна козáчка не закрепощаєтця, людямъ на сміхъ, а своéму селу на сóромъ!«

Та що не вмовляли Олесі, нічого не помоглось. Тілько гіршъ дівчíну засмутíли. Слухаючи іхъ щирої й розсúдливої рáди, хоть и одмовляла імъ, що не вповáе а нí на худóбу, бо має й самá, а нí на вільность: »Що«, кáже, »по тому, що бúде вільний, коли не бúде любий?« а про те слёзи такъ зъ очéй и рýнуть.

»Тебé, дівчíно, якъ я бáчу, й за рíкъ не переговоришъ, а за два не переслу́хаешъ«, кáже Опанáсь Бóбрикъ. »Скáзано: жіноцький рóзумъ на щó дóбре здáтнíй? Отъ любий, любий, та й гóді! А любого тогó які обсíли, на се не вважá-

ешъ! Та що я маю словá дурно тратить? Вона й не слухае! Бувайте жъ здорові, та, не питáючи броду, не суньтесь у воду, бо втопитесь!«

Се зговорíвиши, потягъ старый до своéi господи, підъ грúшу.

Далі її люде почали росходитись. Остáлась въ Олесиній хаті тілько старá тітка плачуща.

III.

Вже й нічъ землю обіймає; зійшовъ місяць и вдаливъ ясний проміннemъ по біліхъ хатахъ. Олеся, смутна й неспокійна, одчиняє віконце, дивитця: паробкі обсіли кружаломъ ії хату; інші гомонять, а де-котрі понурі сидять и голівъ не зводять. Подивилась Олеся, подумала, зачинила віконце и вийшла, а тітка за нею.

Стала Олеся на високому порозі та словами промовляє до козаківъ: »Панове молодці!« кáже, »зъ-мáлечку зазнаю, що ви були у всякому ділі звичайні и обачні; не сподівалась я одъ васъ, козаківъ, таку собі нарûгу мати! Що ви менé, якъ ворогъ, стережетé, въ неслáву сироту вводите! Коли бъ изъ рівнимъ змагались, ато зъ безпомощнимъ дівчямъ!... Не заживетé собі на сёму слáви, панове!«

»Не сподівались и ми, Олександро«, озвавсь, виступаючи, ограйдний, високий паробокъ, »не сподівались, щобъ старого Хмари дочка та съ крепакомъ понялася!«

»Коли наші паробки тобі не до любови, булó сказáти«, почавъ другий, козакъ гарний, якъ іскра: »ми бъ тобі знайшли самí; усю Україну вїїздили, та знайшли бъ!«

»Шкодá шукáти, коли мині Богъ ужé послáвъ тако́го, що й до любови, й до пáри. Якá мині дóля судíлась, такá й бúде, не жалковáтиму нí на кóго. Хоть и рікъ стерегтýмете менé, я на дру́гий оддáмся такý не за кóго іншого, якъ за Йвáна Золотарéнка. Росхóдьтесь, панóве козáченьки, прошú я васъ прóзьбою, не засмутіть гíрше менé молодоі! Послúхайте моéі тітки, іі старéчоі та розсúдливоі вмóви!«

»Росхóдьтесь, соколý моі ясні!« промовляє старá плáчуши: »вже нашому лíху нічóго, ма-
бути, не вдіешъ! Пóпустъ Бóжий, діти!«

Паробки погомоніли-погомоніли, та й розій-
шильсь.

А Золотарéнкові старостí собі розгнівались:
»Сёгó не чутно й зъ-рóду въ дóбріхъ людéй«,
кáжуть: »подавáли рушники, змóвились, — чи
годítця жъ розráжувати? Козакí, а звичаю не

знаєте! Ми хоть и крепакі, та за сéбе встúпимось!«

»Хто жъ и порáдить сироту«, одкáзують старі козáчки, »якъ не ми? Се бъ намъ одъ Бóга грíхъ бувъ великий, коли бъ ії не одговоряли одъ сёго лíха. Не послúхала — Господь изъ нéю! Бýде гíрко кáятись нерозумна дíвчина; тогдi згадáе насъ!«

IV.

Уráнцi йде Олéся дружóкъ збíрати; кудí нí встúпить, усюди одмовляють, іншi ажъ плачутъ. Котóрихъ дíвчáтъ то матерi й не пустíли въ дру́жки, котóрi й самi не пíйшли, а якi и йдутъ, то все зітхáючи та жалúючи Олéсi: »Не весéлий дíвичъ вéчíръ у нашоi молодоi!«

Отъ и повінчáлись; хóдять по селу та на ве-
сіллe запрошають. А тутъ противъ іхъ сáме ідуть
люде, — зъ ярмарку вертáются. И Петró Шо-
стозúбъ, и Андрíй Гонта, и Михáйло Дíдичъ, и ще
скíлько людéй. Петró зъ сýвою паровíцею рушáе
попéреду. Се бувъ дíдъ дýже старýй, бíлий, а
про те чýйний, висóкий и прямýй якъ яворъ;
очи ёму близкúчі якъ зóрі; идé собi поквóломъ

та її питáє стрічного чоловíка: »А щó се за весілле въ нась скóилось?«

»А се« , кáже той, »покíйного Хмáри дочкá повінчáлась изъ Ивáномъ Золотарéнкомъ.«

»Изъ Золотарéнкомъ? та який же то Золотарéнко?«

»Крепáкъ, пáне Пétre , óть, Сухомлýнського пáна пíддáний.«

Засмутíвся старíй Шостозúбъ , дўже засмутíвся, и не сказáвъ нíчóго , а дру́гí такъ и покríкнули зъ жáлю та зъ досáди.

Туть молодí порíвнялись ; трéба булó вже пérше всëго привítati іхъ , якъ Богъ велíвъ. Вонí поклонíлись, на весілле прóсять.

Петró піднявъ висóку шáпку . »Бóже вамъ помогáй!« речé . »Нехáй Господь щастíть дóлею, щáстемъ и здорóвьемъ!«

Молодí дякують . »Прóсимо жъ , добрóдію шанóвний, на весілле!«

»Нí, молодá княгíне, не пíйду до téбе на весілле : не подóбна рíчъ минí, старому, по весілляхъ гуляти. Дякую за лáску!«

А Гóнта Андрíй , чоловíкъ добráчий , тíхий бувъ , и кáже молодóму : »Ой Ивáне , Йвáне Золотарéнку ! щó ти зробíвъ , мíй дру́же ! Хибá въ téбе рóзумъ дívóчий , що вновávъ на тепéрешнíi

чáси, а щó бúде послí, не подумавъ есí, та й запропастíвъ и дíвчíну, и все її плíмъе! Тýмъто, кáжутъ, сиротá: вíльно и втопйтись.«

Та й похитáвъ сýвою головóю.

»А чомý жъ на весíллі не погуляти!« озвáвсь Опанáсъ Бóбрикъ, узявшись у бóки. »Жáль, та не вéрнетця! Хоть погуляймо!«

»Старá необáчна голово!« кáже Петró, »схаменíсь! Ти бъ приступíвъ гуляти й тамъ, де дóбрí людe сумúють и плачутъ вéльми!«

»Та щó жъ, пáне бráте! Пláчешъ-плачешъ, та й чхнешъ!«

»Не звичáйно жартовáти, пáне Опанáсе«, гукнúли всí разомъ, »колí такé дíетця! Ти свою сýву голову пошанúй, колí не шанúешъ козáцства!«

»А нúте лишъ, гódí вámъ! Отъ спráвдí розгрíмались, якъ на дурного! Не йти, то й не йти, и не пíйдú; а дочкá козáча, трéба бъ и тáнцíвъ козáчихъ; та зъ вáми не зговóришъ. — шкодá!«

Молодí стоять и очéй не зведúть.

»Нехáй же Господь даé дóлу дóбру й талáнъ. Щобъ булý здорóві якъ водá, а багáті якъ землá! и вíкъ вамъ довгий, и рóзумъ дóбрый, кráсні молодýта!«

Поклонілись старі, та й рушили собі до домівокъ; а молоді своєю дорогою пійшли.

Засмутілись голубята. Изглінулисъ міжъ со-
бою: вінъ поблідъ на лиці, въ ней очіці отяжали
слізмі, — и пригорнулисъ одно до одного.

»Коханне моé!« озвався вінъ стиха, »така въ
мéне думка, що я тобі світъ завязаў!«

»Мíлий мíй, моé подружже дорогé!« одповідае
Олеся, »що намъ Богъ дастъ, тé й бúде! аби въ
пáрі съ тобою вікъ звіковáти!«

V.

Другого дня пійшли панамъ поклонитись. Не почула Олеся ні привіту, ні совіту, а ні любого та веселого погляду не побачила. Пані такі якісь сердиті; а горді — ажъ надимаются. »Будь покірна!«, наказують, »та до роботи панської щира!« И чудно, и сùмно булó Олеї такé слухати! А далі й страшно стало. Се справдешна невольниця вона бúде!... И марно її літá молодії перейдуть! марно пішная краса зовáне въ щоденній тяжкій роботі — у неволі!...

Ідуть до господи улицею, — якъ же глухо, та сùмно по селу, Боже мілий! Спомянула Олеся: булó вона въ своєму селі йде; той приві-

тае, дрѹгий на здоровъе спитае, дѣ-котрий по-жартує, інший стане та свій смутокъ-жаль по-вістить; и старі гомонять, и молоді, й дітвóра бубонить. Булó тілько сónця краёчокъ засвітить, ужé й брякъ, и дзвякъ по селу, рухъ, стукъ — живій людъ! А тутъ, хто й стрінетца — понурій, неговіркій, печаловітій.

Свекрұха рáда Олéсі, якъ рідній дитіні, не знае, де ії посадиti, якъ пожаловати; та все не розвеселить вона Олéсіного сéрденька. Булá ста-рá вже, до тóго жъ змúчена тяжкою працею та недостатками; то й веселої мóви одъ нéї не по-чула молодá невістка. То роскáже яку пригоду людську, то на своé безщастье плачетца, тілько й добріть, що той світъ, ніби вже въ сёму пíшному, красному світові немá ні добра, ні краси, а ні прáди.

Колí бъ хотъ съ чоловікомъ словéчко пере-мовити, такъ не вýрве й годінки вільної: то тé вінь рóбить, то тé, то йде, то іде, якъ гість до-дому навертае.

Та що далі, то все гірше. Почавъ панъ хáту одмагáти: десь прикупíвъ сéмью людéй, то трéба булó хáти. »Ти«, кáже Золотарéнкові, »идí въ двіръ: у тéбе не велика семья, а схочешъ, то й самъ сообі збудуешъ: ти багáту взявъ.«

Перетяглі іхъ у двіръ, а тутъ Богъ давъ дитинку, хлопчикъ народився. Пригорнула Олеся синятко до серця, облилий ії дрібні слёзи. »Сину мій! дитя моє кохане! погулявъ би ти въ світі, полюбовавъ красу и пішноть світову, дознавъ би втіхи ѹ роскоши сёгосвітиї, та гіркяя твої неволя буде! Ще въ сповиточку загримають тебе, змалечку застукають, — не розів'ється, дорогий мій квіте, извянешъ у зеленочку!«

VI.

Живе Олеся рікъ и другий, и третій, и четвертий. Благословивъ Господь діточками: три синій, якъ три соколій. А що попомучилася вона, що слізъ повиливали надъ ними, — Мати Божа! Сказанио, у дитини заболить пучка, а въ матері серце. Иде на панщину, мусить іхъ кидать, а дітки — однó не говорить, другé не ходить, а третє не вміє сидіти, — дрібненькі, догледіти ні кому, бо стару свекруху того жъ таки року, якъ Олеся отдалася, поховали. Пересумує день у роботі, увечері біжить — що тамъ мої діточки, якъ? А серце мре, непевна вона, чи діточка застане живихъ и здоровихъ. Хиба такé не бувало, що въ одної жінки разомъ два синій втопилось, граючись коло ставу на березі?

Підрослі діти, збула́сь сёгó клóпоту, такъ другé лíхо приспіло: то панъ Семéнка, то паничі Йвáся шпирúютъ — не догодíвъ, то пánі грімае на Тишкá — бігъ коло нéі, не вклонíвся. Що - днá Бóжого діточки її, якъ бúбоиъ, збýті. А хотъ коли́ й миné день безъ кárности, все неспокíйно, все сérце смути́тця, все горя та лíха сподіва́етця.

Тілько що діти літъ стáли дохóдити, що вже матері и втіха, и помічъ, позабірали іхъ до по-кóівъ. Съ тогó ча́су не булó весéлоі минúти, а ні спокíйного спання Олéсі: и въ день, и въ ночі передъ очýма чорнýви хлопченята, потóмлені, поблідлі, привíджуютця: самі въ покóю сидя́ть мóвчики, безъ гúку, безъ гóміну, безъ забавóкъ, ти-хéнько ; аби́ поворушíлись, аби́ словéчко міжъ собою зговорíли, заразъ пани́ й грімнуть: »Щó тамъ за гóмінъ! Ось я навчú васъ тíхо сидіти!« Сполохи́утця голубя́точка, та й стíхнуть.

Що - днá Бóжого умива́етця Олéся дрібнýми слёзами: »Діточки моі! квіти моі! повя́ли ви въ зелепóчку!«

Якé булó добро, продалý, а грóши роскотíлись. Чи ма́ло жъ на такú сéмью трéба? а пánі не даé нічóго, та ще й гніва́етця. »Ти« , кáже, »пові́на своé мати: ти багáтого бáтька, é всёгó довóлі!

Коли́ тобі жалко дітей, то зодягай сама, а въ ме-
не й безъ васъ багато росходу.«

Чоловікъ зъ нудьгі зовсімъ занепасть здоров'ємъ, отупівъ якось, нічого єму не страшно, не боязько, не болезно стало; а перво зъ великого жалю такъ булó й обмірає. Не одинъ разъ Олесь благае ёго булó слізмі пожаловати діточъ, не губити іхъ, якъ вінъ у великому горі, не памятаючи себé, стромголоувъ булó кідається съ хати, блідий, очи блищає, такий, що й подивитись на ёго страшно, — та любими словами, ласкою и вгамує ёго, що булó обійме ії й діточъ, до сéбе пригорне, та й розіллетця слізмі.

VII.

'Якось горювали вкùпі, коли зъ необачка ліхо наринулось, та що найтяжче: ставъ панъ у дорогу ладитись, ажъ у Москву, и Йвáна Золотарéнка за собою бравъ. И не просілись, бо такий жорстокий бувъ, немилосердний, що дурно й голову булó клонити.

»Діти мої!« прощається Йвáнъ, »прощаите, соколи мої ясні! Шануйте матіръ, любітесь изъ собою, нікого не крýвдіть.... прощаите, діточки мої люби! Жінко мой кохана! не поминай лі-

хомъ менé безщásного, що втопíвъ тебé въ безóдью, та ѹ покидаю. Одоллóтця мині твої слёзи!«

Олéся ѹ не плаче, стоіть біла, якъ хúстка, не зведé очéй зъ Ивáна, не випускае ёго изъ своіхъ рукъ. А тутъ панъ кричýть: »Хúтко, хúтко!« Пригорнúвъ Ивáнь до сérца Олéсю въ ос-tánnę, та ѹ побігъ. Тогді Олéся, якъ до пámяти прийшлá, схопýлась — ужé немá, далéко; тілько пиль слідомъ клубóчетця, а коло нéї діти плáчуть. »Діти мої!« скрýкнула, »діти мої! тепéрь немá въ васъ жáдного оборónця, немá помóгача, самí-самíсінькí зостáлись у свítí!«

И спrávdí: булó хоть гляне въ любíй очi, щíре слóво почúe, пригóрнетця до ёго, посумýютъ укуpí, все булó лéгше, якъ мáла коло сéбе прихíльну дўшу, вірне сérце; атó зостáлась, якъ та билíша въ пólí! Въ селі хоть и не безъ дóбрихъ людéй, та кóжний изъ своéю напáстю зма-gáетця, свою біdú оплáкуе. Звісно вже, пánському не те, то дру́ге, а допечé; то нíколи чу-жíмъ лíхомъ біdkатись, хибá стáра тітка прибíжítъ. Вже старá такá, змóрщена, якъ сухé яблучко, а все тўпае та гомонíть, — то хибá вонá приплетéтця та поплáче зъ Олéсею, поблаго-словíть її діточóкъ.

Такъ-то проживае Олéся, працюючи безъ спо-

чінку, безъ утоби; такъ и рікъ цілий минувъ, якъ одна година. Все на панщині, въ роботі. Пані така, що й одпочити не дастъ: роби та й роби! Де воинъ на роботі, и воіна туди вийде, и стольчикъ за нимъ внесуть; сяде та все картами роскидає: се вже въ ней перва була забавка; сидить, тілько очима поводить та вигукне: »Робіть діло! робіть! не лінуйтеся!«

Якось-то вирвалась Олеся, пійшла до тітки одвідати стару въ недузі; а тогородня бувъ у селі ярмарокъ. Бачила Олеся своїхъ подружокъ: які жъ то молодиці стали! такъ-то убрали гарно, а пишнятця, якъ повні рожи, и чоловіки коло іхъ, и діточкі: котре коникомъ граєтця, котре орішками пересипає, а більшенькі новими чобітами ріпають и весело кожному въ вічи поглядають. Олеся стоїть у старій свитіпі, стоїть сама-одна, розлучено її съ чоловікомъ, діточкі її стомили ніженьки, заклопотали голівочку, голячи панську плім'ю, якъ лихій болячці. Нема въ іхъ пі забавокъ, а ні іграшокъ дитячихъ, нема й одежники про святій працникъ; и мати вернетця — шічого не принесе, щобъ іхъ звеселити, щобъ утішити своїхъ дітокъ! Такі-то думки взяли Олесю; а до неї підіде то Ганна, то Мотря, то Явдоха, все знакомі, ще дівчатами гуляли; и го-

вóрять до нéі привéтно, и про дítóкъ роспýтують; та бúбличка імъ даé, дру́га маковника. »Спасíбі, спасíбі!« вимовляе Олéся, обливаючись слéзами. »Якъ ви менé не забúли, то нехáй васъ Богъ не забúде!«

VIII.

Минúвъ и дру́гий рíкъ — одъ чоловíка немá вістóкъ, якъ у вóду впавъ. Сумовáла Олéся, сумовáла, та надúмала до пánії йти, бо ій частéнько листí шлють.

Ввíйшla до покою; пánі сидíть и гадáе на кáртахъ, не помíтила ії приходу. Глянула Олéся коло сéбе: се той самíй покóй зъ дзи гаря́ми, де вонá булá молодóю, убрáна, уkvíчана, самá якъ квíточка свíжа, а тепéречка?... Бóже мíй мíлий! Чи се жъ вонá? Стоіть якась постара, замúчена молодíця, печаловýта, боязлýва.... Усé згадáлось Олéсі: »Пропáвъ мíй вíкъ молодéнький!«

Кláняется: »Пánі милостýва! бúдте ласкáві, скажіть минí, щó мíй чоловíкъ на чужíні, якъ проживáе?«

»Бóже мíй!« скрикнула пánі, »збáвила минí усé гадáннє! Бодáй ти добра не дíжда! Чого въ вíчи лíзешъ? Чого тобí трéба?«

»Мáете одъ пáна листý... щó тамъ мíй чоло-
вíкъ, Ивáнъ?«

»Якá розúмна! Хибá тсе пáнові нíчого бíльшъ
и писáти, якъ про твогó чоловíка, гá? Щó вíнь!
та якъ вíнь! Слúжить та й гóді!«

»Чи привíкъ, пánі милостíва, чи здорóвий?«

Ввíйшли паничí, слúхають та й оскíряютця,
а пánі ажъ зареготáла.

»Та щó ти собí дúмаешь!« покríкнула на О-
léсю, »панъ бúде мині писáти, чи здорóвий твíй
чоловíкъ! Мáбуть, ти п্যáна, або зроду такá на-
вижéна. Идí собí геть, идí! Вíженіть ії!«

Паничí кíнулись обóе, та й вíпхнули ії за
двéри.

»Вже не побáчу Йвáна и не почúю про ёго« ,
дúмае Олéся. »У нещаслíву годíну позналися й
покохáлися!«

Колí такъ недíль у двí, або въ три прийшóвъ
листъ одъ Ивáна. »Чи жíві, чи здорóві« , пíше,
»дíти моі любíi и ти, жíнко кохáна? А я, то все
»хворíю ; вже бъ и помérъ, та змоцнýе менé надíя
»vasъ побáчiti и свою rídu Вкраїну. 'Якъ-то ви
»живетé - проживáете? Шанýйте матíръ, кохáни
»синí моі, любíтесь щíро! Нехáй Господь васъ
»усíхъ благословíть! Нíчого мині вамъ гостíнця
»послáти: хоть я й хожú у срíбнихъ гúдзикахъ,

»а про те нічого не маю. Часомъ панъ у гостй-
ні сидить, то я голодати мушу, якъ не нагоду-
ють добрі люде. Що й казати! *Кому не булоб
»добра зб-малку, не буде ѹ до останку!*«

»Такé й тобі щастє, якъ мині, Ива́не мій!«
каже Олеся плачуши. »Коли бъ же я булá пись-
менна, я бъ до тéбе безконéчикомъ листí пи-
сала, що-дня посылала, а тепéречки комусь трé-
ба поклонйтись та попросити. Чи напíше жъ такъ
сúмно ѹ щиро, якъ моé сéрденько чуе?«

Пійшлá до дяка просити. »Дóbre« , кáже дякъ,
»я напишу, а що мині за те буде?«

Глянула вонá на ёго: червóний такíй, пикá-
тий, весéлий; мабуть, гуляти любить і горілку
вживáє: немá надії, щобъ поцінно взявъ.

»А що ви, добрóдію, схóчете?« питáе.

»А що я хóчу? Дасí два злóтихъ и квáрту го-
рілки?«

»Добрóдію! бýдте жъ ласкáві....«

»То йди до іншихъ, а нась не рушъ! «

»Пишіть, пишіть ужé, Госпóдь изъ вáми! Вінъ
нашого лíсту дожидаe....«

Почалá казати, а дякъ пíше. Більшъ вонá слíзъ
вýлила, якъ словáми промóвила, та такъ-то вже
сумúе бідна, що дякъ тілько головóю трясé, а

далі й кáже: «Чуєте, молодище! Даєте ми ні дві
двадцятки и кварту горілки?»

«Ой добрóдію! та будте жъ милостиві, трé-
ба ще писати... іщé не все я проказала.»

«Я напишú, напишú... гóді... а ти не при-
нось двохъ двадцятокъ, не трéба!»

«Якъ же, добрóдію? Щó жъ ви вíзьмете?»

«Нічого!» крикнувъ дякъ ніби зъ досáди, та
заразъ стихъ и кáже: «Скінчú, та ходімъ вíпъ-
емо по чárці зъ горя та зъ лíха.»

«Дякую за вáшу лáску, добрóдію, а пíти не
хóчу. Нехáй Мáти Бóжа даé вамъ и дóлю дóбру,
й здоров'є! Спасíбі вамъ.»

«Та давáй ужé, молодище, я твíй листъ по
почті пущú. Дé тобі справлятись!»

«А щó трéба за се дáти?»

«Нічого. Лóде знакомí, то й такъ вíзьмуть.»

IX.

Пославъ дякъ до Йвáна листъ, та невідомо, чи
бідолáха ёго бáчивъ, бо хúтко прийшла звістка
одъ пáна, що Йванъ помéръ. Та ще писавъ,
щобъ слáли до ёго стáршого паничá и якóго тамъ
хлóпця услúговати. А мéншого паничá звелівъ на
столицю виправляти.

Почався клопітъ у дворі, збирають паничівъ у дорогоу. Сталі й слугъ імъ вибірати. Якъ разъ напали на Золотаренченківъ. Казали Олександру покликати. Тілько тогді й згадали про ней, ато ніхто й не спомянувъ, яку ій Господь велику түгу пославъ.

Прийшла вона; пані й кáже: »Збірай синівъ у дорогоу, съ паничами поідуть.« А вона стойть, дíвитця панії въ вічи, наче не розуміє; тілько зблідла, якъ крéйда. Пані розсéрдилась: »Щó ти, глухá! , кричить, »чи німа?...«

Упала нещаслива, не змóже й словечка вýмовити, тілько руки здіймáе ридáючи.

Якъ розлютуєтця пані, якъ накýнетця на ней! »Та я тобі й те, и те зроблю!« Такъ-то вже напустилась, ненáче вона яку велику шкоду вчинила — свою рідну дитину пожáловала, що вже самъ Господь звелівъ своїхъ дітокъ жáловати, а її згáнили й обідили, и съ покóівъ вýгнали! Щó чulo ії сéрце змúчене, ніхто тогó не знавъ, ніхто й не спитáвъ.

Тréба синівъ на чужину зряжати. Чи вéрнутця воні стару нéньку поховати, чи, може, якъ іхъ бáтенько, самі тамъ поляжутъ, що й головки ніхто не оплáче! А може, зледашіють її діточки, ії соколі ясні, що тепéрь виряжáе хорó-

шихъ, добрахъ и щиріхъ, а доведётца, може, такіхъ побачити, що бодай не діждати нікому! Хто іхъ порадить? Хто на розумъ добрий навчитъ? А тутъ ще недостатки та нужда гіркя, що ні съ чимъ и ви́рядити: ні сорочечки, ні одéжинки годяшої. Що булó, останнє якé добро, продалá — дітóкъ наділila, и на смерть собі нічого не оставила.

Въ-останнє спочили синí, а вона пильнúе, а вона пильнúе цілу нічъ надъ нýми, тихо та гірко плáчуши. Останню нічку почують! Скілько-то часу минé, пóки вона зновъ побачить любихъ хлопятъ, та чи ще коли побачить!

Отъ ужé й сонечко сходить... дзві́кнувъ дзвоночкъ... Ведé Олексáндра дітóкъ, обливаючись слёзами, та все тілько благословляє іхъ та крестить....

»Паничики!« промóвила до паничівъ, клáняючись у зéмлю, »бúдте милостіві до моіхъ хлопцівъ!«

А паничі й одвернулись.

»Мáти Бóжа!« крикнула Олексáндра ридаючи, »я тобі своіхъ дітокъ уручаю!... Синí мої, синí мої!...« та й звалíлась, якъ травá на гостру кóсу.

Х.

Коли кому вікъ нещасливий, то й довгий, кажуть; такъ и Олександри: прогорювала ще скілько літъ сама зъ малымъ Тишкомъ. Про старшихъ синівъ и чутки нема; може, що й пишуть паничі, такъ пані не каже.

Пані, тимъ часомъ, село продала та переїхала у місто жити. За нею й Олександра мусила іхати, и тамъ ще скілько людей. Якъ би хто зновъ, або схотівъ ії настівить, то вона вдовою була бъ изновъ на волі, не крепачка; та що вже тепер по тій волі!

Олександра такъ занепала здоров'емъ, що й робити не здужає, а пані гніваєтця: »дурно«, каже, »хлібъ мій ісй!« А далі такъ ужे розлютовалась: »Иди собі«, каже, »куді хочешъ. Коли ти робити не здужаєшъ, то й істи не просій. Иди собі зъ дворя й хлопця бері!«

Вийшла Олександра съ панського подвір'я и Тишка за собою вивела. »О«, каже, »панське дворище! бодай нічого доброго зъ роду - віку въ тебе не вступило!«

Пійшла найматьця; та щось изъ тиждень по підъ типомъ ночовала, поки собі місто знайшла

въ якогось коваля. А сей коваль такий, що хоть би й паномъ єму бути, лихий та сварливий, Господи милосердний! И жінку лає, и дочку; а якъ спянчитьца, то всі вікно мъ утікають: заразъ биться! Та ще й кричить: »Л чому мині жінку не бити, або кого іншого? треба всіхъ бити, бо й мене бито!« — »Хиба я тому винна?« плаче жінка. »А якъ же не винна? однo за одного мусить одвічати!« Оттакого коваля виковали!

Коли бъ хто побачивъ, несё булó на гору відра зъ водою старá, убога жінка, а за нею чорнявий обшарпаний хлопчикъ скáче, — чи пізнавъ би хто Олександру, багату козачку, пíшну дívчину?

Не послужила й місяця — занедужала; женé коваль съ хáти. Куди йти? Поплелась у панський двіръ; тілько що въ браму вступае, а пані й стрічае її лихими словами: »Щó«, кáже, »згодовала собі синка злодія! Обокráвъ твій Семéнко панича. Та підожді лишéнь, підожді! А ти чого прийшли? Не здúжаешь? Женітъ її зъ дворá, женітъ!...«

Вýвели Олександру съ подвірья, та й кинули підъ тýномъ безъ помочи саму изъ малымъ Тишкомъ. Плаче біднеський хлопчикъ, плаче!

»Бóже жъ мій мýлий! мій Семéнко злодій!... Ой Семéночку, Семéночку! дитино моя добра й

щира! Яково - то мині чути такé про тéбе!...
Бáтько жъ тобí накáзувавъ.... Сýнку жъ мíй не-
щасливий! спомяний свою нéньку старý!...«

А Тишкó, не розуміючи, обíймáї, та все вмов-
ляє: »Не журітця, мáмо, не плачте, Семéнко
вéрнетця. И Семéнко, и Йвась, обóе приідуть.. «
Та вмовляючи нéньку її заснúвъ коло нéї.

XI.

Благословíлося на світъ; прокíнувся Тишкó,
та їй пíйшóвъ просítи.... Дíвітця Олексáндра,
якъ її дитíна ручenята простягае до людéй; якъ
хто копíечку дасть, хто бўблика, йнший чорняву
голóвку поглáдить, а йнший одіпхнé — все бá-
чить Олексáндра....

Колí ось пíдійшóвъ якийся мужъ до нéї, та її
питáе, чого тутъ лежíть, чий вонá. Роспитáвся
про все. »Ходíмъ«, кáже, »до мéне, пóки одý-
жаешь«, и провíвъ її до своéї господи съ Тиш-
кóмъ.

Вінь живъ собі зъ нéнькою вкúпí; удовéць бувъ
и дитíночку мавъ малéньку, дочкú. Вонí міськи
були, міща́не, и замóжні, — всёгó булó до схочу.
А щó вже добрячí, то нíчого її казáти! За тýж-
день Типикó налівся, якъ червóне яблучко, такъ

и качаєтця по дво́рі. Олекса́ндра то не натішитця, одужала, помоло́дшла.

»Наймісь у нась дитіни доглядати«, кáжуть ій, а вона́ й душéю радіе. Наняла́сь. Живé въ іхъ тýхо й спокійно; усé бъ дóbre, та думки про Семéнка ії сúшять.... »Э, э«, кáже хазя́інь, »чо-го жури́тись? Мóже, ще не такá бідá, якъ ти дý-маешъ. Роспитáйся, де вінъ слúжить. Якъ у паничá, то, мае бути, паничъ простíвъ.«

Увéчері нýшкомъ, щобъ пánі не побáчила, ший-шлá Олекса́ндра й роспитáла двірськіхъ людéй: »Тýлько й чули«, кáжуть, »що дýже твого Семéнка катовáли, а такí зостáвивъ паничъ при собі ёгó.«

»А що?« питáє хазя́інь.

»Ta дóбрі вісті, паночку«, кáже Олекса́ндра плáчуши; »крáшихъ не почýю.«

»Гóді плáкати, небóго! Паничі не віковáти-муть на чужýні, приідуть, и синівъ побáчишъ. Та придобáй імъ що - нéбудь, щобъ дýковали мá-тері.«

А вона́ вже й скри́ньку купýла, пошила калý-точку, та все складáе тудí гроши: »Се моімъ діточкамъ бúде!« дўмае.

Прийде хазя́інь съ тóргу, то булó й кличе: »А йди лишéнь, небóго! ось тобі повéнький кар-бóванець, поміняймось на старóго.«

Біжіть Олександра міняєтця; дякує ёму, Боже якъ! та радіє, якъ та малá дитíна. Полюбúє новéнькими гроши́ма, що такъ ажъ сяють, и сховáє зновъ діточкáмъ.

Тréба хазяїну кудíсь далéко на хúторъ виїздити; кличе їй Олександру зъ собóю. Та якъ бý то пánі пустýла!

Идé до пánї, щобъ бумáгу ій далá; а пánі: »Не хóчу я, не дамъ тобі бумáги и іхати не пущу. Ти повýнна мині платýти. Скілько берéшъ?«

»Два рублі въ місяць, пánі.«

»То ѹ платý мині два рублі въ місяць, такъ пущу.«

»Тréба жъ мині зодягнúтись самíй и хлóпця зодягнúти.«

»А мині трéба ще ѹ більшъ одъ téбе. Ти яку-нéбудь свитíну накýнешъ, та ѹ байдúже, а намъ трéба жýти по-людськи. Якъ не дасíй двохъ рублівъ, то ѹ не пущу.«

И не пустýла.

»Дай ужé ій два рублі«, кáже хазяїнъ, »а ми тебе не обíдимо.«

Такъ пánі вже кáже: »Хóчу три рублі, та, може, ѹ за три ще не одпушу.«

Ужé ѹ самъ хазяїнъ ходíвъ, просíвъ. »Не хóчу, та ѹ не хóчу!« Самъ и поіхавъ на хúторъ.

»Бодай«, кáже, »такихъ и не знати, й не бáчиши, якъ твой пані.«

XII. ·

Зновъ забрала въ двіръ Олекса́ндро. Тишкá взяла до покóівъ, а до матері булó й не пустить; хибá нíшкомъ прибíжить на годíнку.

Вже тýжко нездúжала бідна Олекса́ндра; лежала самá, и водí нікому подасть; лежала й смéрти дожидáла. Не булó нікóго коло нéї, тілько старýй недýжий ключárь пáнський сидівъ у хáті.

»Братíку мíй ласкáвий!« промóвила Олеся, »поклýчте Тишкá, нехáй я поблагословлю свою дитíну: ужé минí Господь смерть посилае...«

»Немá вáшого Тишкá, сестро: я бáчивъ, за пáнією поіхавъ.«

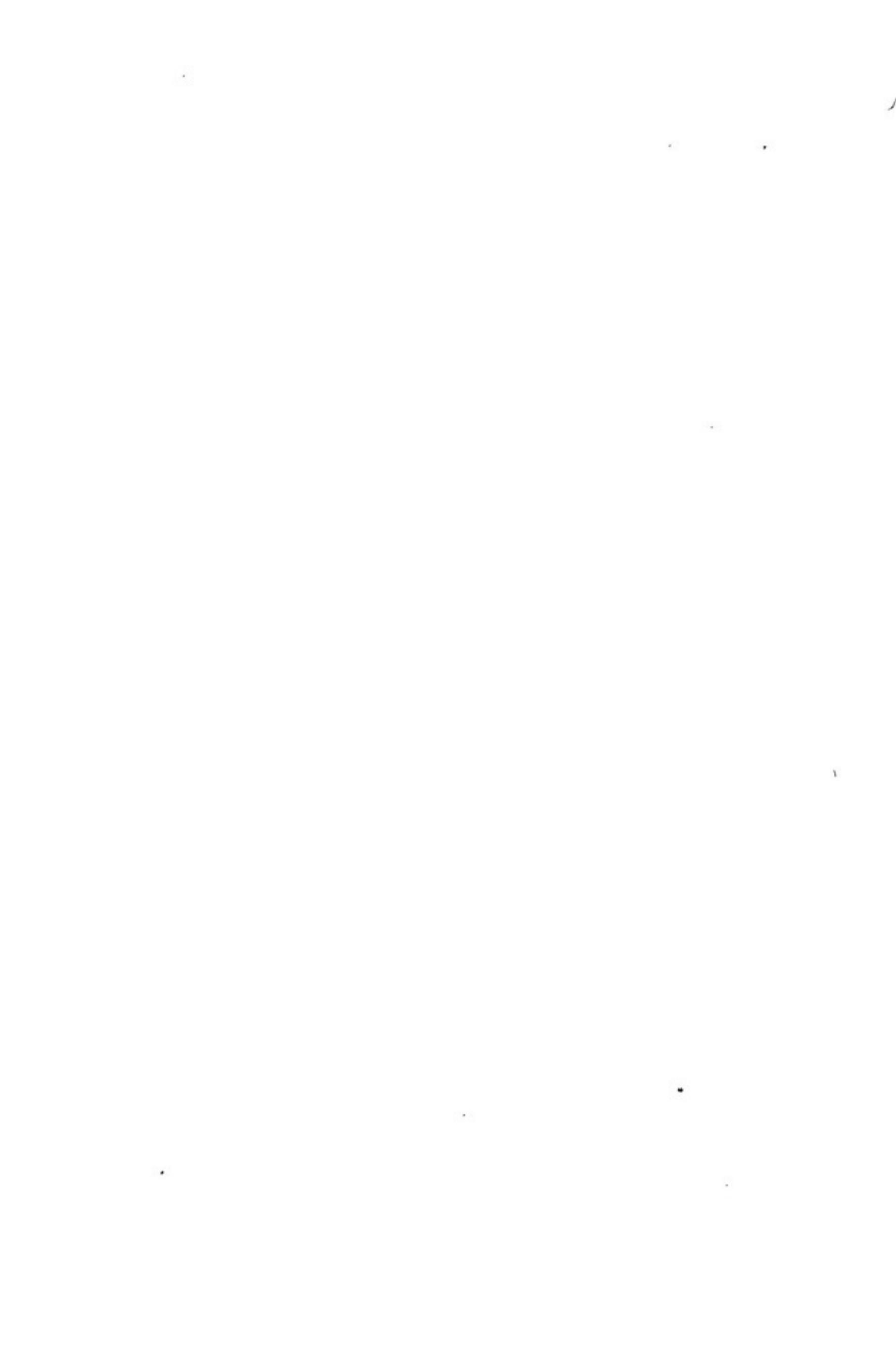
»Нехáй же ёгó Мáти Бóжа поблагословіть!« зговорýла плачучи. »Дитя моé кохáне!... Діти моі, діти! 'Е васъ, якъ цвіту, по всёму світу, тілько васъ коло матері немá потóмлені віка звестí! Вíкохала я васъ лихýмъ людямъ на потáлу.... Дé жъ ви, моі голубятка! моі соколí яспí!«

»Якось старýй ключárь змігся та людéй закликавъ. Увíйшли люде въ хáту. Вонá глянула: »Пíдведіть менé, добрí люде!«

Підвелій її; зняла вона зъ сѣбе калиточку зъ шиі, та й далá імъ: »Се моімъ діткамъ... шість карбóванцівъ... oddáйте.... Хто мае Бóжу дúшу, навчáйте мого Тишкá на все дóбре!... Не оби-
жáйте бідного сироту... (а слізмí такъ и зро-
шаєтця), будте до ёго милостіві!... Смерть ме-
нé постигає саму.... Викохала собі трохъ синівъ
мíлихъ, якъ трохъ голубівъ сíвихъ... та немá
її одного коло мéне.... Сині моі! діти моі!....«

Такъ якъ жила плачучи, такъ и вмérла пла-
чучи.

А пані такá, що її поховати дóбре не хотіла,
не то помянути. Двірські люде самі й поховали,
и помянули нещасливу.



P Y M Á R S.

ЧУМАЧЪ.

1.

Якъ померъ нашъ бáтько, нехáй ёму земля
перомъ! оставивъ намъ дёвять паръ волівъ поло-
вихъ, хорошихъ. Насъ булó три бра́ти; я най-
менший, хлóпчикомъ після бáтька остався. Се-
рédнїй одружýвсь и покýнувъ чумáцтво. Мáти
дúже просýла: »Покýнь, сýну, чумаковáти; я
тепérь нещаслива у свíті, хоть ти менé трóхи
розважáтимешъ...« Да такý й плохýй вíнъ бувъ,
частéнько слабовáвъ.

Стáли ми зъ старшимъ бráтомъ чумаковáти.
Грицько бувъ пárобокъ висóкий, чорнявий, каро-
кий, — пárобокъ якъ орéль. Отъ, стáли чума-
ковáти.... Я вже й старýй, ужé дочкиа къ осені
рушникý готýе, а ще й тепérь минí такъ и снýт-
ця: ширóкий степъ безкраíй, стéлетця шляхъ,
идуть наши круторóгі, риплять возý, а місяць
свítить....

»А що, хлопче, злічівъ зорі?« гуки́е Гриць, якъ у дзвінъ удáрить; я такъ и схоплюсь.

Якъ иті́ зъ нашого селá въ Кримъ, трéба перехóдити Кумíці, козáче селó, вели́ке, ажъ на двохъ горахъ, дві цéркви мурóвані, річка, хáти все нóві, коло кóжної красnій, прекрасnій вишнікъ! Славne селó! Тудí oddáна наша тітка, материна сестrá, то ми булó завсегдá захóдимо до іхъ. Тітка намъ ráда, роспýтуе, частúе, роскáзуете. Переночу́емо въ іхъ, та й у дорóгу, — а далі вже й барýтьця стáли, днівъ два, або й три перебúдемо; то братъ знакомого товáриша піджидае, то въ ёго віль заслáбне.... Мині, хлончýні, се й дóбре, чи съ хлóпцями заведúсь, або на тýні сижý, якъ пíвень.

II.

Одної весні вийшли ми рано зъ дому, пристали въ Кумíцахъ, якъ и звичайно, на трéтій день увечері; тéпло булó, и вýшні цвілій рýсно. Не доіхавши до тітчиної хáти, Гриць спинівъ волí, та й каже: »Дивíсь, Ивáсю, не одхóдь, братíку; я заразъ вернúсь.«

»А кудí се, Грицю?«

»Да трéба до знакомого чоловíка забігти. Во-

зівъ не лишай! « та й пійшовъ ; а я занимъ на́зиркомъ : до якихъ се знакомихъ людэй вінъ ходить?

Перейшли улицю ; підкрались підъ нову хату . Гриць свіснувъ ; переждавъ трохи , свіснувъ у - друге... у - трейтє.... Все нічого не чути . А менé ажъ підъ пяти печé , — що се буде ? Обійшовъ Гриць садокъ . Якъ разъ підъ старою вишнею , що , здаётся , найряснійше цвілá , стояла дівчина , хороша якъ зоря ясна ; руса коса нижче пояса ; стояла вона противі місяця - молодика и , піднявши білу руку , промовляла :

»Молодикъ ,
Якъ гвоздикъ !
Тобі роги красні ,
Мині очи ясні !«

Якъ почала приказувати такъ у - друге , Гриць тихесенько свіснувъ . Дівчина стрепенулась , якъ сіва зозулька ; прислухаєтся... Грицько ближче . «Грицю ! « кáже , »се ти , Грицю ? «

Я собі послухати посунувсь , та , якъ бувъ дурний , такъ и шурхнувъ у яму , — увесь видъ крапивою пожаливъ . Якийсь вражий синъ підъ саміньямъ тýномъ яму викопавъ . Гóді вже тогді слухати ! вискочивъ та до возівъ ! Мабуть , Гриць подумавъ , чи не зайця сполохнувъ .

Перестояли ми три дні въ Кумицяхъ . Грицько

піджидавъ зновъ знакомихъ людѣй, — не прийшли вражі сині! а самъ, тимъ часомъ, що вѣчора ходивъ, а світомъ вертавсь. Я, шатуючись ись хлопцями, допитавсь, чий се нова хата: Данила Мороза. Козакъ бувъ усатий, здоровий, а ще до тога й дуже сердитий; мавъ дочку Марину.

III.

Сходили ми въ Кримъ щасливо. Вертуючись, якъ тога треба, стали въ Кумицяхъ. Гриць одговаривсь хутенько одъ тітки и побігъ. Тілько жъ сего вѣчора швидко вернувсь, чогось дуже смутний.

Сили ми вранці сидати; тітка й каже: »Чи ти знавъ, Грицю, Данила Мороза дочку, Марину?«

»А що таке?«

»Оддавъ ії батько заміжъ, присіловавъ нещасливу! Якъ вона побивалась бідна! мовъ неживу повезли до свекра.«

Я глянувъ на Гриця: вінъ слухавъ и пильно дививсь у вікно.

»Вийшла заміжъ — якъ за стінку засунулась змарніла, звяла, мой рибочка. А дівчина булá якъ сонце. До мене булó частенько прибіжить — щебече, роспітуете....«

»За кого жъ ії oddано?«

»Ta за Йвáна Бóндара, — отъ у Дзвонаряхъ,
не далéчко. Такий багатýръ!...«

Якъ понúривъ голову мій Гриць, то до сáмого
дому не пíднявъ.

IV.

А мати все: »Одружíсь, Грицю, та й одру-
жíсь! Чому нí?«

»А тому нí«, кáже Гриць, »що любої пáри не
знайшóвъ; а побráтись абý-якъ не гóже!«

Сидимó булó въ хáті, мати й почнé журýтись,
а дálі й кáже: »Щó то за дíвчáта гárні у нась
на селі! Немá и въ Кýіві, мábуть, кráщоі, якъ
Кáтря Барабашíвна.« А самá дíвичя на Гриця.

»А немá«, кáже Гриць.

»Хибá Мóтря Яковéнкова? О - о, хорóша дíв-
ка, дúже хорóша!«

»Хорóша й Мóтря.«

»А Мелáся?«

»И Мелáся гárна.«

Мáти ажъ булó заплáче. Такъ до вíку бурлá-
кою й зостáвсь нашъ Гриць.

Марýна — перечúли ми черезъ люде — скóро
вмérла: кáжуть, дúже лихýй чоловíкъ бувъ. Вíнь
ужé тепéръ трéйтю жíнку взявъ.

V.

Гриць ужé сýвий, якъ голубъ, бувъ, а все ходíвъ у Кримъ. Не хотівъ а ні дружйтись, а ні дóма жити — чумаковáвъ. Дóля ёму щиро служила, — такъ и золотівъ, такъ и золотівъ; да не тішило ёго багатство: ходíвъ вінь більшъ для того, що вже въ чумáцтві закохáвся. Дóма такíй тýхий, не гуляе, ма́ло й говорить, а вýйде въ степъ — другíй чоловíкъ, ненáче світъ ёму вгóру піднявсь! Хóдить поміжъ возáми жвáвий та смíлий. Абó заспівае: *Та дóле жъ моá, дóле! да чомъ ти не такáя, якъ дóля чужáя!* ажъ по степу лунáе.

Дóбре співáвъ! Якъ булó заспівае *Нечáя*, то тобі здастця, що отъ - отъ козакí вýйдуть! по плéчахъ такъ и сýпле морóзомъ. Справедлíвий чумáкъ бувъ!

Вінь у нашому селі цéркву нóвимъ гóнтомъ обшивъ и крестí позолотíвъ. Не одногó убóгого чоловíка вýрятовавъ изъ бідý.

Мáтіръ шановáвъ дúже. Вонá ёго пережилá; ужé зробíлась малá зовсíмъ, отъ якъ жовтéнь-кій грибóчокъ, а пережилá чумакá.

Тréтій рíкъ якъ вінь помéръ. Ищé кріпкий чумáкъ бувъ. Уміраючи, казáвъ у пúщі вýрити підъ

дубомъ два скарбці зъ гроши́ма, оди́нъ ма́тері од-
дати, а на тогó ёгó поховáти гарно, ви́сипати ви-
со́ку могíлу, а крестъ постáвить изъ цілого ду́-
ба. Такъ ми зруба́ли дуба підъ кореня, обтеса́ли
трóхи гілля, да й упustи́ли въ зéмлю, такъ якъ
крестъ. Ажъ геть-гéть изъ степівъ вýдно !

ОДАРКА.



ОДАРКА.

I.

Старий нашъ панъ, покійникъ, недобрий бувъ! Не тýмъ би згадувати, да лúччимъ ні защо.

У нась черезъ рíчку хутръ козачий вільний, то й козакý єго стереглісь, якъ огню, и обходили, бо тяжко іхъ кривдивъ; а що вже ми, крепакý, натерпілись одъ єго, то нехай Господь боронить всякого крещéнного чоловіка! Було, якъ стрінешъ єго, то біжйшъ, не розглядаючи, чи горá, чи низъ, аби розминутись. Найбільшъ єго боялись дівчата. Не одинъ вікъ дівочий веселий вінь stráтивъ. А що єму вдіешъ?... Иде було по селу хмурый, сердитий, та й поглядає туди й сюди, якъ той вороно хýжий.

Якось сидимо ми въ своїй хаті, говоримо себі такý про єго, недобромъ словомъ згадуючи, якъ застукотить у сіняхъ, загремихтить! самъ

панъ у двéри! Якъ-то кáжуть: *про вóвка по-мóвка, а вовкъ у хáту.*

Увійшóвъ вінъ, та й питáе: »А дé твой дочкиа, Одárка?«

А въ могó бráта булá дíвчýна, Бóже мій мý-лий, якá дíвчýна! Вонá булó ввéсь двíръ веселýть собóю, якъ зорóю. Такé жъ то молодé та щаслýве! ніякóго лíха не знае, не відаe; бíгаe собí та смíётця, мовъ у срíбні дзвóники дзвóнить.

Спитáвъ вінъ про Одárку — ми такъ и попри-
кипали на місті; а Одárка сáме въ хáту. Вінъ якъ
углéдівъ дíвчинку, ажъ очи ёму засвітýлись, та
й кáже: »Ходí зо мною въ двíръ, дíвчýно!«

Одárка до матýсі. Стáла коло матýсі и сто-
іть, не дýше, мой рýбочка.

»Вонá ищé й лíть не дíйшлá, пáне: пятнáдця-
тий годóкъ починáе«, кáже ба́тько; а ма́ти плаче.

»А ну ищé щó зговорý минí, вráжий сýну! то
я тебе почастýю!« грімнувъ на ёго, та знóву до
Одárки: »Хýтко, хýтко, Одárко! ходíмъ!«

Вонá все стоіть, не йдé.

»Хýтко, дíвчýно!«

Не йде, мовъ обмертвіла. Загáрбавъ вінъ її,
та й повівъ.

Нáче сónце наше зайшлó! 'Якось у хáті спу-
стíло, обезлюdnílo.

II.

Перемучились ми до вечора;увéчері братовá побігла въ двіръ довідатись, та хутко й вернúлась: »До Одárки не пустíли«, кáже; »и здалікъ не бáчила, и голоска її не чула!« а самá плаче-плаче!

И довгéнько ми не бáчили свою дитíну: не пускали ні бáтька, ні матери, а ні менé. Прийдешъ булó, постоішъ коло пáнськихъ ворітъ, та й додому вéрнесься, ажъ тобі світъ не мýлий. Роспítуешь у двóрокъ, у дівчáть. »Не знаемо, сéрце, не знаемо. Вáшу дитíну мовъ за золотý бráму зачýнено: и въ вічи її не побáчишъ.«

А йнші, то сміютця, ненáче Господь імъ рóзумъ одібрáвъ. »Щó бýде вáшій Одárці?« кáжуть, »бýде té, щó й намъ булó! Чомý нí? Хибá вáша Одárка велика пáнна, чи щó? А ми жъ не були діти въ свого бáтька? Мóже, нась нéнька не жáловала? И ми колýсь були дóбрí, а ось же довелóсь зíйтí на ледáщо, да такí жъ якось у свíті живемó и хлíбъ жуемó.«

Ми хóдимо та хóдимо що-дня, чи не побáчи-мо. Вже трéйтíй тýжденъ минае. У неділю въ вéчері братовá вернúлась изъ двóру плачуши. »Не

бачила«, кáже, »тілько двóрки, нехáй Господь імъ подарóе, зъ мéне на смíялісь.«

III.

Сидимо мóвчки; тýхо въ хáті та сúмно; тілько чутнó, якъ братовá плаче, або братъ тáжко, тáжко зíтхнé. Коли щось зашелестіло; рýпнули дvéри; увійшлá наша Одárка. Ми такъ и зомліли, якъ на нéї глянули: блíдá-блíдá та замúчена! А вонá, безталáнночка, поклонíлась, та й стáла въ порóга, якъ чужá; стоіть и очéй не зведé.

»Отъ, жíнко«, кáже братъ, »ми й побáчили свою дитíну. Якá кráсна стáла!« та й запláкавъ. У - пérше зъ-рóду я тогді побáчила, якъ мíй братъ плаче. Нехáй Máти Бóжа у-дрúге не привóдить!

Посадíли ми свою Одárку на лáвці; братовá ї кáже: »Дóню мой! горенько моé! се вже тебé одпустíли зъ двóру?«

»Я, мáмо, нíшкомъ прийшлá. У двíръ гості наїхали: молодíй панъ изъ жíнкою.«

»Роскажí жъ намъ, Одáрочко, усі пригóди свої, любко!« кажу ій.

»Та роскажí жъ бо, роскажí! нехáй послý-

хають!« кáже братъ, та й вийшовъ съ хáти, мовъ ёго огнёмъ пеклó.

Одárка заплáкала слíзмí, та й почалá роскáзувати все: якъ ії замикáли на нíчъ самú у горнициу, якъ грозíли й бýли, якъ до згúби довелí....

»Ти бъ, мой дónю, до пánі: мόже бъ вонá тебé вýрятовала... нерозúмна мой дитíно!«

»Mámo, mámo! щó пánі помóже! Одъ ёго всi въ-róзсипъ, якъ голубí одъ шúліка. Не помóже пánі! Пánі и панночкí ищé на мéне обíжáютця, ненáче я спráвді вýнна. Котrá нí прíиде — дорíкае та гáнить, и слóвомъ, и óкомъ.«

Тáкъ-то жúrimось та плачено, плачено та жúrimось, и не счúлись, якъ тéмна нíчъ насту-пýла.

»Незdúжаю я, мáтінко!« кáже Одárка. »Нехáй у васъ перебýду хоть сю однú нíчку. Тéперъ у дворі гóсті, ніколи й оглéдітъця за мною.«

IV.

Заночовáла дóма. Чи спáла, чи не спáла, чи ще й очéй не звелá, вже паробкí зъ двóру й при-бíгли за нéю: »Идý хúтко въ двíръ!«

Якъ вонá просýлась, якъ плáкала, ищé який часъ перебýти въ бáтька, бо тýжко незdúжала!

»Ні«, кáжуть, »ми сёгó не смімо. Не пíдешъ доброхіть — сýлою поведемó: такъ звéлено. Тебé ще зъ вéчора шукали на щось панночкý й пáні приїжжа.«

»Якéсь ищé лíхо кóйтця!« кáже братовá.

»Богдáй нíхтó такóго не дождáвъ! Лúчче бъ вонá булá малéнькою згíнула!« озвáвся братъ.

»Гóді, Одárко, гóді плáкати! гóді просítись!... не помíлують... та не іхъ и сýла.«

»Не сýла наша«, кáжуть паробкý: вже й імъ стáло жáлко. »Эгé, дядьку! якъ бý то сýла!«

Ми самý не своi: щó - то бúде? Не знаемо, чи йти въ двíръ, чи дóма дожидáти свого лíха. Колý такъ у обíдню добý прийшлá Одárка.

»Прощáйте, мáмо, прощáйте!«

Ми до néi: »Щó такé, щó такé?«

»Оддали менé молодíмъ панáмъ«, кáже; »зъ недíлі повезúть. И васъ повезúть, тітко - сérце; казáли намъ на недíлю зрядítись.«

У мéне й сérце похолónуло. Звíковáла хоть не въ рóскошí, та все такí міжъ рóдомъ, у своїй хáті; атó отдають до чужíхъ людéй, у чужú стóрону, не знаю за щó й про щó. Гíрко ми-ні стáло; облий менé дрíбні слёзи. А братовá дякує Бóгу, що іí Одárка не самá на чужíну іде.

Нашъ стáрший паничъ та одружýвся зъ Ляховкою и живъ собі въ місті , а до бáтька рóківъ щось съ чоти́рі не іздивъ: були въ гнівú . Лютовávъ стáрий за té , що Ляховку взявъ ; да вже якъ Богъ давъ імъ дітéй , стáрий іхъ простíвъ . Почали вони наїжджáть у гóсті й частéнько . Ляховка якось обійшла старого , наче якими чáрами , що й слухавсь їй , и грóши ій давávъ... а скupíй такíй бувъ — Бóже !

Якъ вона приіхала , пánі наша й панночкí пíдговорíли їй , щобъ вýпросила собі Одárку , щобъто бідну дíвчинку завезти геть одъ пáна . Ляховка якъ почалá просýти , якъ почалá молýти , — вінь и оддавъ . И оттó дáно намъ до недíлі врéмя зобрались , а самí вперéдъ повіялись .

V.

Дождались недíлі ; зíйшлась родíна нась ви-
проважáти ; попрощались . Одárка въ - останнє
уклонíлась ма́тері ; а ма́ти схопýла їй , скро-
пýла слёзами та тілько промовляе : «Дитýно
мо́й ! дитýно мо́й едýна !» та тákъ-то вже по-
бивáлась , нещаслива , що й камянé бъ сéрце
роспалось . А дíвчина наче замéрла , и не плá-
че . Уклонíлась бáтькові ; бáтько благословíвъ

ії: »Нехай тебé, мой доню, Мати Бóжа засту-
пить!«

Привелí нась у двіръ. Возí вже стоять за-
прыжені. Вийшла пані съ панночкамі, накáзує вір-
но служýти молодýмъ пацамъ; вийшовъ и вінъ,
панъ. »Рушай!« кáже возниці. Щó тутъ го-
ворýти? »Коли панý пожалуютця«, кáже до нась,
»то знáтимете въ мéне, якъ козамъ рóги виправ-
ляють! Рушай!«

Ідемо день и дру́гій. Питаю въ Одарки, чи
здúжае.— »Здорова, тіточко, тілько мині на сéр-
ці вáжко, о, вáжко!« И все вона дúмае, все су-
мýе: скáзано, за нéнькою та за бáтькомъ!

На четвéртий день вýхали въ панський двіръ.
Всі нась кругомъ озирають та перемóргуютця;
ніхто не заговóрить, а ні привітáе. Міські все
люде, нещíри, глумлýви.

Повелí нась у покóї. Вýскочила пані. Ма-
буть, бáчили ви не разъ и не два тихъ Лáхо-
вокъ? Всі воні прудкі, та весéлі, та говіркі.
И ся такá жъ булá. Якъ почалá вона говорýти,
то й за сéбе все сказáла, и за нась одповістила.
Та тákъ-то хúтко та шpárko! самá ажъ извива-
етця передъ нáми. Старéнька вже, а на вискахъ
кúчері, въ перстняхъ у близкúчихъ, у стріч-
кáхъ, то нíби й мóлодо гледйтця. Вийшовъ панъ.

Вінъ бувъ гáрний на лицí, стáвний такýй, и ду-
же гордовítii. Коли й гляне на тéбе, то все од-
нýмъ óкомъ, черезъ плечé. Спитáвъ, чи немá
лýсту одъ бáтька, и вийшовъ. Вýбїгла й дітвó-
ра на нась дивýтись. Пáні кáже імъ по-свóemu:
»Дáйте сíмъ хлóпкамъ рúчокъ поціловáти.« Во-
нý й попростягáли рученýта — цíлýте!

VI.

Загадáли минí прýсти, а Одárку посадýли гап-
товáти. Гаптúе булó панночкáмъ сподníчки, або-
що, та що-вéчора й несé до пáнї покáзувати. Пá-
ні часомъ и дóбра, тілько налáе, якъ щó тамъ
негáрио, а часомъ, якъ росхóдитця, то, мовъ
воду зъ лотокíвъ, нíчýмъ не впýнишъ. Тогдí всíмъ
лýхó! Не злюбíла вонá нась; не такъ менé,
якъ Одárку. Булó такъ пíсть, якъ иржá залí-
зо. Отó разъ: »Танцóй, Одárко! танцóй, та
й гóді!« Звеліла її вýвести посередъ покóю, —
танцóй! Пíйшла танцовáти, безщáсна, та нíж-
ки ій пíдитнýлись — упáла; а вонý регóчутця.
»Удаé«, кáжуть, »удаé!« Оттакé лýхó!

Дивлюсь я — тáне, тáне моя Одárка, якъ
восковá свíчечка. Сидíть булó цíлісíнький день;
и словéчка не промóвить. Чого вже пáні ій не

робить, якъ не глумитця — мовчить; тілько часомъ тихесенько очиці на неї зведе. А паненята, якъ ті п'явочки, вчеплють: »А ти дурна! а твій рідъ увесь дурний! а ну, йди танцювати!« Штовхаютъ її, дряпають, щипають. Вона тілько подивитця, мой голубонька! Пані, ажъ розгніваєтця, та кáже: »Се якась камянá дівчина!«

VII.

Давъ Господь вéсну; копаємо ми, то сімо въ саду, а Одárка й за порігъ не вийшла. »Яка зъ неї тутъ робота буде!« кáже пані, »нехай лучче гаптúе.«

Одногó дня, одробились, идемо зъ саду, а пані й кáже: »Пéвно, що Одárка не гаптúе: або спить, або такъ куняє.«

»А пéвно, мамо, що не гаптúе«, вýрвалась старша панночка. »Я добре се знаю.«

»Тíхо!« кáже пані. »Подивимось, що вона робить.«

Стали воні підкрадатись... увійшли. Одárка лежить, зложила руки підъ головку, бліда-бліда, тілько очи їй сяють; лежить и дивитця на насъ пильно. Ажъ пані спинилась и нічого не

сказала. Перенесла я її въ комору, положила на лавці; вже вона й не піднялася.

Все булó прósить: »Тітко - сérце! одчиніть вікнце й дvéри: нехáй я світу Бóжого побáчу, нехáй подивлюсь у свою стóрону!«

Панí порáдились міжъ собою, казáли бáбу привестí. Прийшлá старéсенька бабúся, ажъ біла; роспитáлась, подивýлась, та й похитáла голо-вóю. »Дитíно мой нещаслýва!« кáже, »нехáй тíi добра не дíждуть, що тебе, якъ пахúчу квітку, стоптáли, а твíй вíкъ ужé недóвгий!« Перекре-стýла дíвчинку, заплáкала, та й вíйшла.

VIII.

Тогді звеліла пánі одвезтí дíвчíну въ больни́цю. »Пустіть менé, пánі« , прошúсь я въ нéi, »при-глédіть за Одáркою! Я й робítиму вамъ щíро, що минí загадáете, и дíвчинки доглéжу.«

»Отъ« , кáже, »дурнýця! тамъ краще одъ тéбе приглédять.« Не пустýла.

Въ неділю якось вýрвалась я, побігла одвіда-ти. Увійшлá, дивлюсь: лежítъ вона, якъ разъ протí вíkná, и вíknó одчýнене.

»Отсé« , кáже минí старéсенька слúжка, що тамъ за недýжими дохожáе, »якъ почалá вáша дíвчин-

ка просіти та моліти — положіть мене проти вікна, та положіть, то я й мусила ій догодини.«

»А що, Одарочко«, питало, »якъ?«

Вона подивилася на мене, та й каже: »Тітко-серце! у насъ теперъ вишні та черешні цвітуть, а далі й макъ красоватиметца.... А тато й мама?... Нема вістокъ?«

»Ще нема, любко«, кажу. »Я тоді заразъ прибіжу до тебе. Чи не бажаешь ты чого, Одарцию?«

»Ні, тіточко, нічого не бажаю, нехай тільки одъ вікна не женуть.«

IX.

Ото такъ у неділю я й одвідала, а въ четвръ почули ми, що вмерла. Побігла я туди: вона вже на столі. Свічечка горить, а нікого нема. И така жъ вона хороша лежала, якъ ангелятко Боже!

Надійшла старенька служка. »О!« каже, »поплакала я надъ вашою дитиною, серце! Та така жъ тиха та покрива вона була! такої любої душі зъ роду-віку ще не бачила! Ввійшла я до неї вчора, вона спинаєтца на вікно. »Ой«, ка-

жу́, »дівчинко! що се ти рóбишъ?« — »Пустіть «менé», кáже, »пустіть, бабúсю, нехáй я тудí »глýну въ останнє.... Тамъ мíй ба́тько й ма́ти »живúть....« Та такъ жáлісно, якъ пташеня́точко кили́че — пустіть! Я й пустýла. Піддéржала ії трóхи; вонá все дíвитця пýльно - пýльно въ сýні далекóстí; а слёзи, мовъ пéрло, сýплютця минí на рýки, тéплí - тéплí.... Сóнце сáме захóдило.... Заглéділа — вýшия въ садú цвіté: »Принесіть минí, бабúсю, вишнéву квіточку... принесіть, бабúсенько!« Я пíйшла, та й принеслá. Вонá взялá. »О, яка жъ пахúча«, кáже, »та свíжа! Спасíбі вамъ, сérце бабúсю!« Ляglá и квіточку коло сéбе положýла. »Отъ ужé »й сóнечко низéнько«, кáже, та й почалá тогді згадувати ба́тька й матíръ; все іхъ гукáла, все до іхъ промовляла: »Тáту мíй, тáту! на що ви »менé покýнули? Мátіночко! возьміть менé!... « Ой покýнули жъ менé, покýнули самú!... Mámо!... Тáту!... рídní моі та любí!...« Нехáй Господь ії прийме, мою голúбононьку, на своé на́дро! Та́къ - то вже я попоплáкала на стárosti - лíтяхъ!«

Въ пятницю ії поховáли. Якъ спускали домо- вýну въ яму, то все надъ нею білі голубí круж- ляли. Сóнечко грáло, мовъ розейпалось по зем-

лі золотимъ проміннемъ. Ранокъ такий-то тихий та ясний придався! ні вітерець не віне, ні хмарка не збіжитця. Душа праведна переставилась!

C O H T.

ГОЛІВ.

I.

Булó нась у бáтька три дочки́, — я найстáрша. А бувъ нашъ бáтько такий-то грізний! Въ рядí-годí пустить на єлицю погуляти зъ дівчáтами. »Нікчéмний той рідъ жіночий«, кáже: »все бъ імъ гуляти! Гуляють та цокóчуть, якъ ті сороки.«

»Хибá жъ ти й самъ не гулявъ зъ-рóду, Йвáне?« скáжутъ мати.

»А я зъ-рóду дурнемъ не бувъ, дáковати Гóсподеві!«

Хоть бувъ тáто грізний, а про те дуже нась жáловавъ. Булó, якъ поїде въ Кýівъ, то й наvezé намъ гостýнцівъ хорошихъ: матусі очіпокъ шóвкомъ гаптóваний, чи плахту червóну; мині доброго намýста, або стрічóкъ, або поясъ червóний, найкráщий; малымъ сестрамъ тожъ серéжки, намýстечка.... Отсé булó хоть якъ рано при-

іде, а гостінці роздасть ажъ дрѹгого , або трéйтїго дня. Ми вже въ вічи єму заглядаємо, ходимо коло ёго, — ні! Вінъ собі роскáзує, якъ тамъ съ перéкупкою посварився , або-що. А якъ ужé повиймає гостінці та почнє всіхъ даровати , — зрадіемо такъ, Гóсподи ! »Тáтоньку, голубоньку ! Ой , тáтоньку нашъ любий ! «

»Да ну , ну ! гóді вже, гóді ! Чого се розворушíлись , якъ бжóли ? И не вгамовáть ! Мóже, въ васть такá дўмка , що я все те покуповáвъ ? Эгé жъ, розумні голови ! Се, якъ вýпродавъ пшеницю та зосталось щось изъ мірку , то й увязáвсь якийсь навижéний крáмарь : заміняймось та заміняймось ! Я й замінявсь , аби одчепítись .«

Оttакъ, булó, вýдумає що-небудь , а вже ні-кóли не признаётся , що згадáвъ про васть , купивъ вамъ гостінця , — изъ рóду-віку не скáже ! Такий - то бувъ покійний , нехáй царствуе !

Хáта булá въ нась хороша , и садокъ , и горóдъ великий ; въ садку вýшні , й черéшні , й яблука , й волóські оріхи , й грúшки , й калина ; двіръ ширóкий , ворота нові . А въ хáті мýло та любо глянуть : лавки й столи лíпові , образі Кíянські , хороше малёвані , позапінняні рушникáми вишívаними ; и на рушникáхъ квіткі , и крýгомъ квіткі та зілля паҳучі .

II.

Минувъ мій рікъ шіснадцятий, сімнадцятий починаю. Одсвятковали ми Зелену Неділю. Одної ночки приснівсь мені сонъ: Стою я въ зеленому житі, вище пояса; навколо мене колосйтця пшениця и макъ червоні, а противъ мене два місяці впóвні. Що одинъ ясний, а другий ще ясніший; и пливуть на мене прóсто. Той же ясніший місяць та все другого попережае, а далі такъ и скотивсь мені на руки, а другий за хмáру зайдовъ. Прокинулась я, та й росказую, який-то мені дíвний сонъ снівся.

»То жъ бо й дивний!« кáжуть мати, а самý всміхнулися.

»Чого - то тимъ дурнимъ дíвчатамъ не приснітця!« озвáвся бáтько. »Бачъ, місяця рукóю вхопила, якъ волá за рóги! Спитця, то й снітця.«

»Чому?« кáжуть мати. »Сонъ марá, а Бог віра!«

III.

У неділю одпросилася якось у бáтька на погулянне. Вийшли ми за село, на могилу; спі-

вáемо собí, пустúемо; колý хтось: »Гé-еý! гé-еý!« ажъ лунá пíйшлá поміжъ горами. Ми такъ и здрігнúлись. Дíвимось, а се чумакý зъ горý йдуть. Волý все сýві-половí та круторóгí, а ярма мерéжанí. Чумакý стávní, молодýi.

»Отcé, вráжі бурлáки!« кáжуть дíвчáта, »якъ налякали!«

»Слúхайте лишъ«, загомоніла Мóтря Чéмерівна (такá прудкá та мотóрна булá дíвчíна, карo-óка!) »привítáймо ми чумакíвъ!« Та її затяглá:

»Ої чумáче, чумáче, хрещáтий барвíнку!«

Дíвчáта її собí пíдхопíли; а чумакý йдуть, та тілько поглядають, а далі якъ удáрятця на насъ! ми въ-róстичъ. Чумакý за нáми; перенялý, та її оступíли, якъ хмáра.

»Пустіть насъ, пани чумáченъки!« прósитця Мóтря, »бúдьте ласкávi!«

»Эгé жъ!« гукиúвъ чумákъ, висóкий, якъ дубъ, стóячи нерухóмо; а рúки простéръ, щобъ переймати; у зубáхъ лóлька; »эгé! не знаeшъ, моя дíвчíно, звиchaievъ чумáцькихъ!« Та її замóвкъ.

А дру́гі взялý жартовáти зъ дíвчáтами. Я все за Мóтрю ховаюсь. Колý вíйшовъ чумákъ, хо-

рόший, прехоро́ший, чорня́вий, очи якъ у орляти, — вийшовъ противъ мёне, узя́всь підъ бóки, та ѹ кáже: »Дівоньки-голубоньки! яка жъ отсé поміжъ вами дівчина, якъ зоря ясна сяе? Якъ бý плáвала вона въ синёму мóрі рýбкою, я бъ ѹ шовковимъ нéводомъ поня́въ; коли бъ літала пташкою, бувъ би золотымъ прósомъ принáдивъ; а тепéрь мýшу питáти: якого се бáтька дочкá?«

А дівчата всі разомъ: »Іва́на Самуся́! Іва́на Самуся́!«

Тогді взявъ вінь менé за рýку: »Дівчино-чарівніченько! чи звелíшь мині сватівъ до тéбе слáти?«

А мині ажъ у очахъ стемніло.

IV.

Пізно вернúлись ми додому. Чумакі пійшли своєю дорóгою.

Не спýтця мині; въ голові шумить, якъ у млині, а сérце такъ и промовляє мині любі чумакови реchi.

Съ тогó часу ненáче світъ мині завýзаний. Одна дýмка, одињъ жаль.... Ужé ѹ мати почалý примічáти та клопотáтись: »Дóню мой, дóню!

що се тобі стáлось? змарніла, мой дитýно!« А бáтько хоть и нíчóго не говорить, та все пíльно на мéне поглядáе.

Вíйду поміжъ дíвчáта, такъ менé и обстúплять: »А чого такá смутнá? А щó въ téбе на дўмцí? Отсé, якъ водí въ ротъ набráла! Мóже, на téбе хто недóбримъ óкомъ глянувъ? Мóже, тебé такíй вíтеръ обвíявъ? Чого ти такá, якъ за нéлюба засвáтана? Скажí намъ усю прáвдоньку, Домáсю - сérце!«

А я все не говорю — боюся, хоть часомъ щíре слóво якъ не вíлетить зъ устъ.

»Бачъ, пурáесся нась!« булó гніваютця дíвчáта.

»Щó жъ я вамъ маю казáти, сестрýцí? такъ чогось нездúжаю« , булó одмовляюся.

»Ну лишь у хрéщика, або въ короля!« Счéплятця рукáми и менé вхóплять, та й понесútця, регóчучись, ажъ земля гудé.

»Э-э, дíвчáта!« кáже Мóтря, »Домáсí и не въ головí наше гуляннe. Знаю я дóбре, якá тúга прийшлá ій до сérца.«

Дíвчáта такъ и присíпались: »Скажí, Мóтре, наша сéстронько, гáлонько!«

»Полюбýла наша Домáха чумáченъка молодóго перехóжого.«

»Такъ и есть! се тогó чорнявого, високого?
Се той, що чоботи рýпають? О, та й хороший
же вдáвся! та який жартовлий, говіркій! зо-
лоті́ ўста!«

Менé наче жáромъ вseyпало. »Сóрому не ма-
ешь, Мóтре«, кажу ій.

»Отсé! я щíру прáду говорю. Мóже, нí? А
ну, забожíсь! Бачъ, и ўста твої не розмикáют-
ця! Слúхай лишéнь, що я тобі скажу; а ви дáй-
те мині духъ звестí, — чого насунулись усі
ráзомъ? Сíдáйте жъ бо кружка, та й слúхайте.«

Ми посідали, та й слúхаемо; а въ мéне сéр-
це бъётця, якъ не вýскочить.

»Я довідалась, звідки ті чумакí рóдомъ.«

Я ажъ крикнула: »О?... а звідки вонí?«

»Вонí всі зъ Мазовища.«

»А відкіль сю вістку маешъ?«

»Зо дна мóря.« (Ся Мóтря булá спрáвді такá,
що й зо дна мóря достáне, що ій трéба). »Той,
що до Домáхи горнúвся, Данило Дончукъ, а той,
що мині найлúчче сподобавсь, Кирило Савтиръ.«

»Та який же вінь, той Кирило?« питáе Олé-
на Яковéнкова; »оттóй білявий, весéлий?«

»Похóдивъ! Я й не питáла про твогó біляво-
го. Се вже Госпóдь тобі судíвъ, сестрице; а
дуріть намъ не góже. Мій Кирило зóлото не чу-

мáкъ! Такі бróви висóкі, чóрні. Все лóльку ку-
рýвъ; хмúрий, наче дúмае на Тýрка Ѽти; а неру-
хóмий, якъ спráвді зъ зóлота вýкований! Озвáвся
тілько разъ; не займáвъ дíвчáть нíкóго, да й на
мéне щось двíйчи поглянувъ, та й тó нíби такъ,
нéхотя, невмýсне. Ажъ минí лíхо: всí жартý-
ють, всí смíотця, а вíнь стoйтъ, тілько бróви
шídnímaе. Такóго-то я собí журавля сподобáла!
Да вже, нíчого робýть, абý вонý съ Крýму по-
вернúлись!«

»То щó?« питáю.

»Бúдуть нась свáтать«, кáже, »и вýсватають,
якъ пýти дадýть! А нýте, дíвчáта, звеличáймо
Домáху!« Та й почалá:

»Сияла зíронька, сияла:
Съ кимъ ти, Домáсю, стояла?
Съ тобóю, Данýлко, съ тобóю
Пíдъ зелéною вербóю;
Съ тобóю, чумáче, Данилцéмъ,
Пíдъ вишýванимъ рукавцéмъ.«

»Да скажí жъ, Мótre-сéрденько, якъ се ти
все те знаешъ? Хто тобí казáвъ?«

»Посилáла я сорóку бíлобóку, а вона минí при-
неслá двí вíсти пíдъ прáвимъ крильцéмъ: однú
про Данýла, а дру́гу про Кирила.«

Та такъ смíшками та жáртами и одмóвилась,
а прáви не сказáла.

V.

Надхόдить осень. Одробились у поль; спрা�вили обжинки. По улицяхъ почали свати похожати; только ѹ чуешь, якъ дівчата хвáлятця: »А я за свого Михáйлика заручена!« — »А менé бáтько поблагословивъ за Павлуся!«

Смутно миніта сúмно мині, мовъ я въ чóриу хмáру ввійшla; только ѹ радости, якъ стрінусь изъ Мóтрею, наговорюся. 'Якъ ужé ії просйла: »Скажи мині, лóбочко, чи прáвда тому, що ти говорила, чи то жáрти твої? Хто тобі казáвъ, що бўдуть свáтать?«

»А хибá я не казáла, кого посыла? сорóку білобóку....« Та ѹ почнé реготáтись. »Отъ, сéрце, я тебе порáжу хорошою рáдою: чого не трéба — не питáй. Помиркýмо лишъ, якъ-то ми съ тобóю въ чужу стóрону оддамóсь, да помíжъ чужі люде! Якá-то наша дóля вдастця! Колибъ, Гóсподи, щásна! Поприіжджаємо до своіхъ бáтьківъ, до матерóкъ у гóсті. Що я приїду пýшно та кráсно, а ти ще краще, — сýвою паровýцею (бо тамъ усé сýві волí въ Мазовýщі), у на́міткахъ димовихъ, изъ любимъ чоловíкомъ. Нехáй на́ши мъ ворогáмъ тýжко!«

Та булó якъ почнé, якъ почнé вигáдувати, я й заслúхаюсь.

'Якось порядкúю въ своéму садку, біжйтъ мénша сестrá: »Домáсю! Домáсю! сватý йдуть! ужé близéнько!«

Охъ минí лíшечко! Побігла до хáти, у сіняхъ спинíлась. Чую — зъ ба́тькомъ переговóрюютьця, що *прийшлý до вáшої мýлости одъ пáна Ишáта*. Вíйшовъ ба́тько двéри одчиняти, я ёмў въ нóги, клáняюсь та плачу: »Тáтоньку рíднéсенъкий, не топліть своéї дитíни!«

»А якíй вráжий синъ тебé хóче топítи!« кáже ба́тько. »Гóді жъ бо, гóді, не плачъ!«

»Хибá ми бúдемо тебé сíловати, дónю?« кáжуть ма́ти: »чого́ плáкати?«

Я радéсенъка, такъ дýкую імъ: »Спасíбі, ма́мо, що ви менé жáлуєте, що за нéлюба не оддаєтé!«

Ба́тько, почастовáвши тихъ сватівъ, подýковали за лáску. »А дитíна на́ша«, кáже, »ще молодéенька, нехáй ми ще самí ії покохáемо, та на́вчимо на рóзумъ дóбрый.«

»Отсé, дónю«, кáжуть ма́ти, якъ ужé провели старостівъ, »се твíй місяць, що за хмáру заїшóвъ.«

VI.

Якъ збулась сёгó лíха, мині ненáче й веселíйше трóшки стáло; дожидаю Данýла съ Крýму... якъ-то вінъ вéрнется, якъ-то побáчу ёго! а здúмаю, що, мόже, яка́ пригода ёмú въ дорóзі стáлась, то й сérце моé похолóне. Вíйду собі, сяду де въ садку, та якъ задúмаюсь, то дўмка дўмку спережáе; робýти щó, ніякóї охóти немá. Такъ и маюсь цíлий день.

Одногó ранку тákъ-то мині вáжко булó! коли чую — кличутъ мати: »Домáсю! идý лишь до хáти: Госпóдь хорошихъ гостéй наслáвъ.

»Якихъ, мáмо?« питаю, а самá такъ и трушусь.

»Одъ пáна Корнія Дончукá: свáтае тебé за свогó сýна, Данýла.«

Бóже жъ мíй мýлий! я й не памятáю, якъ ма-ти ввелí менé въ хáту, якъ поблагословíли! Пóдавáли рушникý (я вýнесла, що найкрáщий, вишнéвий), та й заручíли нась.

Старí жъ ráдятца зъ сватáми, а Данýло схи-лívся до мéне близéнько: »Дíвчино мой!« кáже, »чи любишъ ти менé такъ, якъ я тебе, дўже?«

Я мовчú... а такъ ужé любо мині ёго слúха-

ти! Що-вечора булó прийде до мéне въ садóкъ, та й нічъ минí зъ нимъ не змигнётца.

А мати кáжуть: »Отъ тобі, доню, ѹ той місяць, що тобі на руки скотýвся!«

VII.

И Мóтря заручýлась ись Киýломъ Савтиréмъ. Одного дня ми й повінчáлись. Тогді вже призналась: »Посилáла я« , кáже, »стару Бульбиху довідатись, ажъ у Мазовище; то вона про все роспітала; и самого Киýла бáчила, и Данила, и ті вісти минí приносила.«

По весéллі питáе мій бáтько Киýла: »Якъ се ти, Киýло, оженýвся? Якъ бý не своїми очíма бáчивъ, зъ-róду не поняvъ би віри, щобъ такий бурлáка та одружýвся.«

»Одружýвся, пáне Йвáне« , кáже Киýло, »якъ бáчите. Сподобáвъ її, якъ пташку співóчу. Нехáй у мéне въ хáті щебéче.«

Свéкоръ мій такий дóбрый, жáлуе менé, якъ бáтько; и свекrúха жартовлива й ласкáвая, щásная мой дóля вдалáся, дáковати Бóгу! Тілько на весні згадáла я, якъ-то люде плачутъ, якъ почáвъ мій Данило въ дорóгу зряжáтись. Такий-то жаль менé обнявъ, якъ провóдила ёго за се-

лó ; стáла, дивлюсь, — тілько окрúгъ мéне без-
краí степí зеленіють....

Свекrúха самá плаче, а méné розважае : »Тáкъ-
то намъ ужé Господь давъ, дónю мой мýла« , кá-
же, »что хто скáче, той и плаче ! Отъ я звíковá-
ла въ роскóшí , зámíжъ пíйшла по любостí ; синý
въ мéне, якъ соколý... та за té жъ я й попоплá-
кала найгíршиими слíзмí . И я виражáла пérше сво-
го чоловíка , а тепérь изъ своéю дитíною розлú-
ка ; та ще не знаю , чи дожdú , чи побáчу вже ,
бо я такí на свíті пожилá ; може , Господь и до
Сéбе прийме . А ти молодéнька , дíждéшъ ёгó ; чо-
гó тобí журýтись ? Змарніешъ на лíчку ; тілько
ёгó запечáлишъ.«

И Мóтря булó прибíжýть : »А щó се ти , До-
мáхó ? чого плачешъ ? Ажé-жъ и я свогó Кирила
у Кrimъ вíпроводила ! Та якъ же змарніла , Má-
ти Бóжа ! Колí твíй чоловíкъ розсúдливий , вíнь
на тéбе й не гляне , — такá ти стáла ! А мíй , то
менé й приголúбить , и поцíлúе , бо я стрíну ёгó
такá , якъ макъ пóвний .« Такъ булó менé роз-
важае .

На-сíлу я дождала осени . Та вже що-годíни
вибíгаю за ворóта , чи не йдутъ вонí ? А въ ночі
й очéй не зведú : отъ снítця минí , що скриплять
ворóта , або чоловíківъ гóлосъ чутнó , такъ я и

схошлись , вибіжу , — ні , нема нікого : глухо и ворота зачінені

О-Пéтрі якось , противъ неділі , снйтця мині сонъ : зійшовъ надъ нашою хатою місяць у-пóвні , та червóний - червóний ; а въ місяці білий півень трепéчетця крильмí , та такъ співае , ажъ по селі лунае .

»Се добрій тобі десь сонъ приснівся« , кáже свекрúха : »ось побачишъ , коли нашъ Данило хутко не вéриетця . Якъ дівчині місяць снйтця , то женихъ , а якъ молодіці — чоловікъ приде , або синъ народитця . Треба визирати Данила . И не огледимось , якъ притягнуть . «

Вінъ такій спрáвлі другого дня ввéчері й вернувся , мій голубъ сýзий . Отъ ужé ми наговорились ! Я й роскáзую , який - то мині сонъ снівся : місяць у-пóвні .

»А мині« , кáже вінъ , пригортáючи менé , »тілько снілась зіронька ! «

ПАНСЬРА ВОДЯ.



НÁНСЬКА ВÓЛЯ.

I

Старій Якіменко оженивъ сина, та таку́то вже невісточку собі взявъ, що й не сказати! Білоліця, гарна й весела, а прудка, якъ зáйчикъ; и въ хаті й на двóрі въётца, порядкуе, господарюе, и співае, й смітца, ажъ геть чутно ії голосокъ дзвенячий. Абі на світъ благословілось, ужé вона й прокінулась, якъ рання пташка, и клопочетца, її бігає. И свéкру догóдить — услужить, и чоловіка пожалуе, и діло не стоїть — зроблене все. Живуть щасливо, любéнько; старій, на іхъ глядючи, тілько Бóга милосердного дякує.

Одно й журіло іхъ, що дітόкъ Госпóдь не даé. Вона булó якъ де попадé чужу́ дитинку, то вже й цілуе, й милуе, а самá зітхнé тáжко.

Ажъ ось послáвъ імъ Госпóдь, уродíлась дівчинка. Тáкъ-то вже кохáе та пестítъ Горпíна

свою первиčку, и зъ руκъ не спускае; аби прокинулась, аби поворухнулась — ужé вонá й коло коли́ски, и крестить, и цілúе, и коли́ше, и співáе надъ нéю. На пánщину поженúть, — дитíнку за собóю несé, та вже й мóститця тамъ зъ нéю, самá рóbить, а óко бíжítъ до дитíнки.

Отó булó молодиці й жартúютъ: »А щó«, кáжуть, »вáша дочкá, Горпíно?«

Вонá й почнé: »Та вже всмíхáетця, сестриці голúбоньки, и ручеята до мéне простягае; вже знае менé; нí до кóго не йде, тілько до мéне. Свéкоръ бúбликомъ манíвъ — не хóче! И въ долонечки вже плéще! Вíйду я съ хáти та зза дверей и дивлюсь, а воно й вóдить очея́тами — шукáе менé!«

»Розúмна, розúмна зрослá«, кáжуть. »Готýй лишéнь посагъ та рушникý; хúтко й свáтатимуть!«

А дíвчинка, спráвдí, якъ та квíточка роспúкуетця; такé слáвне дитяточко, весéле й здорóве, на пречúдо!

II.

Тимъ вréмемъ помéръ нашъ панъ; почávъ молоди́й господарювати. И старíй бувъ недóбriй,

а сей такій лихій, що нехай Господь боронить! Такъ людѣй женѣ, гіршъ якъ тіхъ волівъ. Отсѣ три дні панські одбудемъ, а четвѣртий за подушне, пятьниця й субота якісь толочні повидумували. А яка толока? Не то страви, та й хліба не дають. День при дні, день при дні робимо. Перше все сподівались: молодий панъ буде добрый, та й дождали собі доброго! Вінь бувъ не дуже багатий, а жити дышно, у роскоші великій хотівъ, по-панськи! Що єму до того, що люде булó на ниві падають? вінь собі то коней заведé, такихъ, що якъ змії, то колису купить новеньку, то у місто поїде — тамъ стратитця. А намъ ище булó кажуть сусідні панкі (воні заходять часто съ чужими людьми въ размову, а своё, то бываютъ такъ, якъ и великие пани, — аби рука досягла); то й кажуть булó: «Десь у васъ тепреньки панъ добрый дуже! Такъ говоритьъ, що ажъ лихо! Що мужиківъ треба й наукамъ учити, и жаловати, и не відъ-що! Десь ёго мудро дуже навчено!»

А се справді, перше говоривъ, що й хати ніві поставлю у три віконця, а потімъ, то й старі розвалились! Може, ёго на добре й учило, та, мабуть, панську истоту не переробишъ!

Все село, якъ за стіну засунулося, такі смутні усі, що сумно й глянуть! Тілько Горпіна тро-

хи веселенька, тішитця малою донечкою, та й про громадське ліху забувáе. Та не минула й ії лихá годíна! Занедужала дитинка, кричить, плаче. Горпíна й самá плáче надъ нéю та нічого не вráдить. Бігавъ старíй свéкоръ до лікарки — немá дóма, та нáвіть и зъ молодíць немá нíкóго: всí на пáнщині. Дáлі й за Горпíною прýйшли: »Чо-мú не йдешь?«

»Въ мéне дитíна нездúжае«, кáже воná плáчучи.

»Пáнові трéба робóти, а про твою дитíну байдúже.«

Мýсила йти. Узялá дитíну, обгорнúла, та й пíйшла. А воnó біднесеньке кричить та кричить. Дойшлí, панъ стрíчае самъ, такíй гнівníй, крий Мáти Бóжа! Почáвъ ії словáми картáти, а дитínochka на рукáхъ такъ и прuchaєтця — кричить. Панъ ищé гíршъ розгнівався: »Геть ту дитíну!« гукнúвъ, »геть! трéба мині робíти, а не зъ дítíною пáнькатись.«

Звелівъ десятнику додóму однестí.

»Ой пáночку, голубчику!« благáе ёгó Горпíна плачúща, »нехáй же я хоть однесу самá! Пáночку мíй! бúдьте милостíві! се мой дитинка едíна!«

»Несі́, несі́«, кáже десятнику; »а ти робí діло, колí не хóчешъ кáри здобúти.«

Понеслí дитíнку пóлемъ. Ищé довго Горпíна чúла дитячий плачъ, жалкíй та бóлезний; дálí все тихшъ, а тамъ и зовсíмъ затíхло.

III.

Якъ ужé вонá тамъ робíла сей день, — увéчері прибíгла додóму, ажъ духъ ій захватíло: »Дитíнко мой! дóнечко! Чи ви жъ доглядали ії, бáтеньку? Скажіть же бо, щó й якъ?«

»Ta гóді побивáтись, дóчко«, кáже старýй свéкоръ: »дýковати Гóсподеві, втíхла трóхи.«

Та не нá-довго: въ ночі прокýнулось изнóвъ, та ще гíршъ стрáждае, ажъ горítъ. Рáдилась Горпíна зъ бабáми, — нічого не вráдили, нічого не помоглося. А тутъ день ужé нахопляєтця, трéба на пáнщину йти. Згадáла Горпíна, що чúла колíсь, якъ дитíна не спить, то настóяти мáкові голóвки на молоці, та й дать вíпити. Такъ вонá й зробíла. »Нехáй хоть вонó одпочýне — не мýчитця«, дўмае. Якъ далá ій, дитíна заразъ и втíхла, за-сипáти почалá, та такъ крíшко засnúла, и не здрíгнúлась якъ крýкнувъ десятникъ на ввесь гóлосъ: »На пáнщину!«

Положила Горпіна дочку въ колісці, перекрестіла, та її пішлá плáчучи.

Якъ тамъ її лаяли, якъ на неї сварілись — и не слухае, аби ій до вéчора дождати! Перемучилася день. Отъ сонечко вже за сйню гору запало, отъ ужé її вéчіръ. Біжть вона додому, біжть.... Убігла въ хату: тýхо її тéмно. Вона до коліски, за дитину,— дитина холодна лежить не ворухнётця, не дýше.

IV.

»Тáту!« крикнула.

»А чого, дóчко, менé лякаешъ? Я бувъ задрімавъ. Малá спить и досі.«

Горпіна її слова не промóвить, обхопіла дочку руками та наче її замéрла. Старий изновъ задрімавъ. »Світла! світла дайте!« скрикнула, »тáту! світла!«

Старий викресавъ огню. »Щó се зъ нею подіялося?« думae, та якъ засвітівъ, глянувъ, такъ и прикипівъ на місті. Стоїть середъ хати Горпіна, ажъ почорніла и страшно дýвитця, а на рукахъ у неї мéртва дитина.

»Дóчко«, промóвивъ старий, »дóчко!«

»Ащó«, одмовляє, »бачъ, якъ помоглося! За-

тихла моя дитина — не кричить! « А далі якъ заплаче, якъ затужить, — де ті й слёзи беруться! такъ и ллотця струменимъ.

Почули люде, прибігли, говорять, вмовляють. Вона мовъ и не чує, и не одирвуть одь дитинки. Чоловікъ ходить самъ, якъ не при собі; свекоръ ажъ занедужавъ.

Стали похоронъ ладити. Отъ ужэ й домовинку принесли новенку, всипали квітками пахучими, то зіллемъ. »Горпіно«, кажуть, »дай дитину.«

Не далá. Сама обмйла ій й положила. Часть ужэ й нестї, а вона стоїть — дівичка. Люде до ії говорять — не чує, не слухає.

Одвели якось, узяли й понесли. Глянула вона тогді въ-перше округи, перекрестилась и собі пійшла. Куди люде ні ступлять, и вона слідкомъ за ними, за тую домовинкою; іде, словечка не промовить. И въ церкві достояла мовъ спокійна, та якъ стали ховати, Боже мій мілий! такъ и кинулась за дитямъ у яму. Ледві вхопили ії та принесли додому, мовъ неживу.

Хоровала вона тяжко тижнівъ изо три. 'Якось Господь помилувавъ, вернувъ здоров'я, та розумъ не вернувся! Така вона стала, якось не при умі. Цілесінський день ходить мовчки та городній макъ

и збірає, а спитати, на що? »А се«, кáже, »для моéї дитýнки.«

Въ зімку, то все плáче: »Немá маківóкъ: чимъ мині донечку рятоváti!«

Абý почалá пérша мákівочка бриніти, вже ѹ углéдить, и заразъ вýрве ѹ любúе ёю, не наті- шитця. То ще діло рóбить, пораетця, а тілько зацвітúть макí въ горóдахъ, вонá ѹ хáту покýне и не вýйде съ тихъ маківъ. Йдéшъ понадъ горóдами, то ѹ бáчишъ: сидítъ міжъ пóвними маків- кáми въ білій сорóчці, гáрю убраáна, у намýсті ѹ самá ще молодéнька, тілько якъ кréйда біла, сидítъ та перекидаётця маківочкáми, и всmіхаёт- ця, якъ дитýна... А макí процвітають, и білимъ, и сýвимъ, и червóнимъ квітомъ пóвно.

B I R Y U B.

В І К У П Ъ.

I.

Роскажу вамъ про' Якова Харчёнка, якого вінъ смутку набраўсь у Хмелинцяхъ, зализаючись до Коханівни.

Приходимо ми зъ нимъ, у неділю, підъ те село. Сонечко вже низе́нько. Мій пárобокъ, дивлюсь, ніби почавъ приставати. Примічаю мóвчки... придержавъ, знаете, собі хόду, — примічаю: зробився мій пárобокъ зовсімъ дру́гий чоловікъ. Всю дорóгу бувъ такий говіркій та весéлий, бубонівъ, якъ міський дзвінъ, а тутъ ніби водí въ ротъ набраўъ, и бróви здвінувъ, и голову повісивъ.

»Щó се« , кажу, »пáне 'Якове, наду́всь, мовъ куликъ на вітеръ?«

»Якого тамъ кулика ви вýдумали, дядьку!« пробурчавъ.

»Мóже, притомився, хлóпче?«

»Ні« , одрізавъ, та й зновъ іде мовчки.

»Да що жъ се« , кажу , »пáне 'Якове? пéрше гнавъ, не врóку тобi, якъ вітрівъ бáтько, а тепéръ чого се почáвъ приставáти?«

Тутъ якъ разъ зíйшли ми на горбóкъ, такъ невеличкий ; да зъ ёго глáнуть на Хмeliнцi — селó якъ на долонi .

»Оддíшемо« , кажу .

Сíли. Дíвитця мíй 'Яковъ на селó , ажъ ёму очи розбíгаютця ; дивлюсь и я . Все знакомí містá и хáти , и садкý . Слáвne селó , якъ-бý ви бáчили ! Цéрква стоїть висóка . Старýй сотникъ якийсь її будовáвъ . Цвýнтаръ зарісъ черéшнікомъ да зíллемъ трóхи не въ поясъ ; хаточки поховáлись у вишнёві садкý . Любо , що й казáти !

Сидимó , дíвимось . Гомоніли люде на селі , а далі одінь по одному и розíйшлись . Цокотáли ще дві молодиці ; росходились и знóвъ сходились , та все махáли рукáми , начегорóхъ молотíли . Якъ-бý не вíйшовъ съ хáти чоловíкъ , то не розíйшильсь би й до свíту . На селі стíхло ; хибá де стúкне вíконце , да проскóчитъ по-пíдъ ворíтъмí хисткýй пárобокъ .

»Гóді вже , ходíмъ !« заговорíвъ мíй 'Яковъ , нíби ёго пíдкíнуло : »вже пíзно .« А самъ ажъ побíлівъ .

»Отсé мині лíхо!« кажú я.

»Якé вамъ лíхо, дáдьку?«

»Да щó на тéбе найшлó, 'Якове? Вíйшовъ и здорóвий, и весéлий, и спíвáвъ, и розмовляvъ, а тутъ разомъ ненáче тебé кипячémъ обпáreno. Грóшай не погубíвъ?«

Вíнъ за шáпку: »Грóши есть« , кáже.

»И грóши несéшъ, и дíвчíна дожидáе, а ти якъ у ярмó йдешъ!«

А нí пáри зъ усть.

»Переночúемо вже« , кажú , »разомъ зо мною у старóго Кóхана.«

»Якъ іхъ лáска« , кáже.

Закипíвъ же й я тогді. »Да ти« , кажú , »'Якове, говорí до лáду! Щó ти уривáешъ по словéчку, якъ попíвна на бенкéті? Якъ ти мині зáразъ не вíсповідаessя, — я тобі не Явтúхъ Товстодúбъ! и въ старостí не кличъ: не пíйдý!«

Отъ вíнъ тогді й почáвъ. »Що жъ мині« , кáже , »дáдечку, по тихъ грóшахъ? Чи вíкуплять вонí менé?«

»Чого жъ се , бráтíку , завíвъ такóі жалíбнóї? Чому не вíкуплять? Абí грóши, то вíкуписся.«

»А якъ пánі не схóче?«

»А вонá чому не схóче , твой пánі? нехáй іі бáтьку все дóбре! Чи ти де бáчивъ такíхъ па-

півъ, щобъ імъ грóши були не мýлі? Мині« , кажу, »не траплялись, — не знаю такихъ.«

»Э-э, дядечку! вонá, мабуть, чи не ковшемъ іхъ міряе!«

»Дáрмо« , кажу, »що ковшемъ міряє: вонí, сї папí , на грóши такі лáси , якъ Цýганъ на сáло , братíку! Імъ до вíку , до сýду буде мало! Не журись! я самъ съ тобóю пíйду до панії... И не такихъ бáчили. Ти поклонíсь старому....«

»Вінъ ужé казáвъ мині : »За пáиського дочки не oddáмъ. Лúчче нехáй идé въ черниці.« А якъ Коханъ сказáвъ, такъ и буде: се й малé хлопъя знае.«

»Ну, побáчимо, якъ буде« , кажу: »не далéко вже. И хáта єго онъ біліе!«

II.

Идемо ўлицею; ище зъ другого кінця побáчили—въ хаті світитця. Підійшли; я постукавъ. У дворі гáвкнуло цуценій; хтось одсунувъ вікóнце; да, мабуть, нічого не побáчивъ, бо такі нахмáрилось и зовсімъ тёмно булó. Брязнула зáщіпка и вýбігла Коханівна Мárта.

Щó -то за дівчина підъ той часъ стáла, Бóже мій, світе мій! Да такá жъ молодéссенька, а кrá-

сна, якъ маківочка! Заквітчана, въ червоному на-
мисті, сорочки вишивана, въ черевичкахъ, —
ну, дівчина!... якъ зірочка!

Вібігла съ каганцемъ, побачила мене й 'Яко-
ва. »Ай, дядьку!« каже, »що се ви!«

А се, бачте, не я, а 'Яковъ... ледві каганця
зъ рукъ не вібивъ.

»Марто, ясочко мой!« шепче.

Ажъ ось и старій Кóханъ віглянувъ; а за
нимъ стоїть Коханіха. Поздоровкалися, приві-
тались.

»Э, дочки, каже старій, «любихъ гостей
до хати просять, а ти тутъ в'єсся. Иди, мой ла-
стівко!« И пропустивъ її въ двери.

Увійшли й ми, поклонились, та й посадали. Старій вечеряті просить. Мати й дочки коло стола
то коло пеци звиваються, а ми поглядаємо одні
на одного та хочемъ розмову почати.

Кóханъ.... Ви, правда, зъ-роду єго не бачи-
ли. Сего чоловіка всі поважали зъ-молоду.. Якъ
паробковавъ, поведе чорними бровами — дівчата
сіхнуть і дуріють; а теперъ, якъ пристарівся,
моргне сивимъ усомъ — громада й примічає...
Перший чоловікъ у селі Кóханъ. Якъ-бі ви на
єго глянули! що ті паки ваши міські? ошпарені
горобці! Сей, якъ вийде, кажу вамъ, — ви-

сóкий, сýвий та усáтий, у чóрній свítі, а пойсъ червóний, шáпка сýва, вýступка козáцька настóяща, ще дávníхъ козаківъ. Хоть тамъ и ворогúешъ зъ нимъ, а шáпку нé хотя знýмешь. Чи мало по селу́ старíхъ людéй хóдить? ну, йншому поклóнися, а йншого, бувáе, що й не вглéдишъ; а сёго, якъ гетьмáна, зáразъ ýзишъ. И вінь підніме шáпку, хоть бý малíй дитíні, підніме — и дálі йде. Ожéнивсь вінь изъ Оксáпою, — Яковéнка старóго дочкиа, тожъ козáцького хорошого рóду. Такá повновýда молодиця, чепурná, чорнобрóва, настóяща козáчка!

Посиділи ми такъ, ищé поглянули одінь на одногó.

»Тáкъ - то вонó, бráте« , кáже Коханъ.

»Тáкъ - то , бráте« , кажу́ й я ёмý.

Коханиха вечéрю постановíла, почалí частовáти горíлкою. »Ищé чáрочку, свáте!« прóсять. »Дорóга дáльня« , кáже Коханиха, »и холóдний вíтеръ вíе; мáбуть, притомíлись« .

»Э, панімáтко« , кажу́, »до любої небóги не-
ма далéкої дорóги« , та й вýшивъ дру́гу.

Дálі старíй до пárобка: якъ? що? чи все гáрэдъ? який заробітокъ?

’Яковъ, бáчте, въ Кýеві на заробіткахъ бувъ.
У насъ пускають; трéба тілько подáчу давáти,

якú тамъ положять. 'Яковъ тогó рóку такí дóбре заробíвъ. Налягáвъ яко мóга, бо зnavъ, за що, то й дíло кипíло.

»Хвалýти Бóга« , кáже 'Яковъ. Вíнявъ изъ шáпки грóши, та й положíвъ старóму передъ очи. Самъ устáвъ, поклонíвсь, та й дíвитця.

Старýй тілько сýвимъ úсомъ моргнúвъ. »Грóши« , кáже.

'Яковъ зновъ поклонíвсь. »Всю надíю клавъ на вáшу лáску та мýлость , бáтьку !«

Мáрта, дивлюсь, припинíлась, настáвила голóвоньку , мовъ та перепíлочка, и слúхае—не дíше. И ма́ти , бáчу, на насъ кáримъ óкомъ закидáе.

»Зъ Бóгомъ« , кажú, »záвтра рушáймо до пáнїї , а потíмъ и до вáшої мýлости за рушникáми .«

»Зъ Бóгомъ« , кáже старýй ; »попитáйте дóлі. Одкúписся, 'Якове, зáтемъ бúдешъ ; а нí — вóля Бóжа ! За пáнського дочкí не оддáмъ. Казáвъ пéрше, съ тимъ и умрў. Вонá въ мéне слáвного козáцького рóду ! Чи такí жъ минí, да ще зъ сýвою головóю, чéсний хороший рíдъ зневажáти ! козáцький рíдъ перевóдить, якъ погáну Жидівську вíру ! Немá въ свíті надъ козакíвъ !« А самъ ажъ стéлю пíдпирáе ; вýпроставсь и очи свíтять , и гóлось дзвíпítъ ; ажъ помолóдшавъ , наче на Тýрка йдé !

»А немá, немá надъ козаківъ! немá,—що й казати!« стýха прикаzуе жінка, хитáючи головою.

Мій пárобокъ побілівъ, якъ хустка; и дівчина самá не своý. Стоіть, якъ неживá, и яснихъ очей не зведé.

»Чимъ же вінь не козáкъ!« кажу я старýмъ.

»Да подивітця, люде добрі, чи вінь же не козáкъ? Нехáй хоть самá Мárta скáже!«

Мárta нічого не сказала, закрýлась вишиванимъ рукавцемъ, та й съ хáти вийшла.

»Такъ якъ же се бýде, пане бráте?« питáю.

»А такъ бýде, якъ я сказáвъ. Идіть до пánії, питáйте дólі.«

»А якъ, вráже зілле, багáцько схóче?«

»Абí схотіла, за грóши не стíйте: я грóшней дамъ.«

»Ну, спасíбі, бráте!« кажу я. »Щýрий ти козáкъ, якъ я бáчу!« Та й торкнúвъ свогó молодóго: примíчай пíби.

Веселíйше, знаете, стáло. Вíпили щé по чárці, та й почалí рáдитись, якъ приступíти до тíї пánії, якъ зговорýти, що до чого приложýти. Коханýха за дочкою вийшла. Пéвно десь присіли въ садку, та й журýлись укýнці. Ми тогó вéчора вже іхъ и не бáчили.

III.

Одвівъ нась старій у комору на добрá-нічъ, та й полягáли ми спáти. Чúю я — не спítця щось моїмú пárобковí: то сíно перевертáе, то здихáє, далі й вýйшовъ.

»Чи не пíйтý бъ и минí за нимъ? Мóже, зна-
доблюсь для сторóжи.« Лежú собí, та й дúмаю,
а сонъ менé такъ и клóнить: сíно пахúче, свíже.
Чúю — рипъ! »Ну, ѹ дóбре, що не пíйшóвъ: се
Яковъ... Вінъ! постойвъ трóхи и зновъ шмиг-
нúвъ. »Э, нí, постíй!« тутъ и я за нимъ. Бá-
чу: пíдбиráетця пíдъ хáтнє вíкóнце, да бá! Вінъ
и льнувъ до ёго, и бýвся гóлубомъ, и стúкавъ ти-
хéсенько, нíби травíцею, — вíкóнце не одчинí-
лось. Чи спáла молодá козáчка, чи бáтько не
спавъ, хто ёго знаé! А ми пíйшли, якъ прий-
ши, нí съ чимъ.

»Не жури́сь«, кажú, щобъ ёго розвáжити: »ко-
лýсь и передъ нашими ворітьми сóнечко зíйде!«

Вінъ тілько рукóю махнúвъ, та й зарýвсь у сíно.

»'Якове! о.'Якове!« кличу.

Мовчýть, ненáче не чýе, спить.

Тогді я й собí на бíкъ, та й спráвді заснúвъ.
Повстavaли ранéнько, до сónця. Старій ви-

проводжавъ нась за село (бо Хмельнці село ко-
зачьке, а до панського буде ще съ півверсті);
знявъ шапку: »Боже поможи!« та й попроща-
лись. Идемо собі, коли, де ні візметця, Марта
зъ коромисломъ, и хоче щось казати, и сором-
итця, а сама якъ вишенька.

»Що се, Мартусю«, кажу, »чи не нась вий-
шла провожати?«

Я вже мусивъ розмову почати, бо мій паро-
бокъ тілько очима світить та по-за меню посув-
аетця знай до дівчини.

»Я булá«, каже, »въ Галі; додому йду. Боже
вамъ поможи, дядьку!« Та й стрибнула поміжъ
вєрби.

IV.

Увійшли въ панський двіръ; сонечко вже під-
билось височенько; питаемось — сплять. Посі-
дали коло малеваного рундука, дивимось. Садъ
якъ разъ передъ очима. И туди стежки, и сюди
стежки, все жовтимъ піскомъ повисіпувані, и
квіточка цвіте безъ ліку, все кружками, круж-
ками; и лавочкі зелені, чистеніко такъ, поряд-
дошненіко.

»Славний садокъ, 'Якове!«

»Слáвний« , кáже, »дáдьку!«

Довгéнько такý ми сидíли та журильсь, пóки до-
ждáлись. »Пáні встáла« , кáжуть. Кликнúли нась
до покóівъ. Увійшлý. Ажъ у очáхъ намъ замигті-
ло : и зеленіе, и червоніе, и біліе, и синіе... чого
тамъ немá ! Мóже , довóдилось зазирнúть у Жи-
дівську крамнýцю ? всëго багáцько ; зъ разу й не
розберéшъ , щó дóбре , а щó , вибачáйте , годítся
въ смítte вíкинути , аби людéй дурýти , *абý* ,
бáбо , *рябо!* Такъ и тутъ : по куткáхъ блищýть ,
по стінахъ сяе . Повибігáли якісь панночкý , кў-
ци та бистрýі , якъ сорóки ; повертілись , повер-
тілись передъ очíма , та й крúть за дvéри ! Обіднёї
вже добý самá пánі вкотýла , якъ на колéсахъ ;
пúхла такá , нíби на дріжчáхъ зíйшлá ; у перст-
няхъ , у отлásахъ . Прийшлá прóсто до зéркала ,
повернúлась двíйчи , такъ и зашуміло по покóеві ,
якъ сухé лíсте ; плохнула въ крісло , ажъ ії під-
кýнуло ; тогді зиркъ на нась ! »Чого вамъ трéба?«
питáе .

»До вáшої мýлости« , кажú : »такъ и такъ !«
да низéнько клáняюсь .

Вона й стáла тогді нíби пильнíйшъ на нась дí-
вítись , да й кáже , що тепéръ усé дорóгше стáло ,
що въ тогó - то да ще въ другóго пáна паробкý од-
куплялись , то по пíвтисячи за сéбе положíли .

»А въ якого жъ се пана, добродійко?« питáю, та зновъ низéнько клáняюсь.

»Тобі на що, въ якого пана?« а самій мовъ у юсі закрутýло, »на що тобі?«

»Да щó?« кажу; »у тогó пана — нехáй ёмú Богъ даé здорóвье — такі люде багáті!«

»А ти дúмаешь за скілько одкупítись?«

»Та ми бъ то дúмали, вельможна пані, якъ по нашимъ грóшамъ... Да щó! маbуть, Богъ не судívъ.«

»За скілько жъ ти дúмавъ?«

»Да щó вже дарéмно вáшу мýлость турбовасти! Бувáйте здорóві, добродійко!« А самъ до дверей.

Яковъ менé хіпъ за рукáвъ: »Дáдьку!«

Я ёмú моргнúвъ — не мішáйсь!

»Слúхай бо ти« , кричить пані: »постій!« Завернúла; зновъ питáє: »За скілько хóчешъ одкупítись?«

А я такý не кажу. »Щó« , мовлявъ, »вáшу мýлость клопотáти намъ!«

Дáлі бáчу, що вонá вже червоніє, якъ жаръ пайчервонійший, — кажу: »Я, милостіва пані, дúмавъ за двісті карбóванцівъ.«

Вонá мині: »Да ти, маbуть, зъ рóду дурний! да ти сé, да ти té!« А я все клáняюсь мóвчки, піби вонá ї до лáду говорить.

Віговорилась, устала: »Коли хочешъ одкупитись — одкупляйся скорійше за триста; бо послі й за тисячу не одкупися.«

»Яковъ мій зрадівъ та, якъ дурень съ печи, въ ноги ій гепъ! Дякує, бачъ, що єго жсъ саломъ та по єго шкурі!

»Ну, а гроши жъ принеслі?« Сама якъ у очи не вскочить.

»Ні«, кажу, »милостіва пані, маємо при собі трохи, да не всі.«

»Мині заразъ гроши трέба!« крікнула, »заразъ такі! Я«, кáже, »поїду въ городъ сёгодні, и ви щобъ тамъ були, та все й скінчу. Идіть, заберіть гроши.«

Сама якъ схопить дзвіночъ! по всіхъ покояхъ — дзінь - дзінь! Повбігали дівчата й хлопці. »Каліську!« кáже, »та не барітця!« А сама товчечтця, якъ Марко по пеклу, то папірчикъ изза зеркала витягне, то одмикає, то зачиняє; за нею й дві дівчинки мечутця, якъ тій жеребятка, що жахаютьця.

V.

Пóки въ панському дворі лагодились та вбірались, ми хутéнько перебігли до Хмельницівъ, на-

робили тамъ кріку, сміху, радости та веселости, и зновъ вернулись до панського двору. Пані казала намъ дать возочка; сама сіла въ високу каліску, да й поїхали зъ Богомъ.

Городокъ нашъ — такъ собі городокъ, нічого. Мій батько казавъ, що коли́сь по єму проходяли полковники та сотники, — такъ куди́ ні глянь, славне військо, якъ той макъ червоний; а теперъ засіли Жиди, якъ саранá. И пані живуть. У базаръ, то й чоловіка попадешъ, бо въ базаръ людєй найбільше.

Заїхала наша пані до старого Мóшки Жида. Покоі високі й хороши, тілько такъ пéрцемъ и несé!

Зáразъ послали по якогось пýсаря Захарéвича, а намъ казали коло дверей підождати, поки вінь прийде. Прийшовъ вінь хутко. Поганéнький на лíчку, рябий якъ решето; штані сині, широкі, якась куца світочка и на шíї зелена хустка; підъ правицею шапка. Увійшовъ, зігнувшись, изнітивсь наче й не ступае, а чоботи здорові и добре змáзані.

Пані ёго до сéбе зáразъ покликала. Вона въ нась, якъ говорить зъ якимъ чоловікомъ, сидить собі прóсто, якъ добрый качанъ у городі, и все роздивляєтся, які въ тéбе брови, які уси, якá

одéжа на тобі. Хибá бъ який генерálъ, щобъ вонá голівку схитнúла пá бікъ, або глянула въ вічи любéнько.

Пождали ми ще трохи, поки пánі рáдилась изъ тимъ Захарéвичемъ. Вíйшовъ вінъ одъ нéї, моргнúвъ на насъ, та й кáже. »За мною йдіть!« И пánі зъ дверéй кáже: »Ідіть за нимъ.« Ми й пíйшли.

А весéлий чоловíкъ бувъ той пýсарь Захарéвичъ! Лéдві ми вíйшли, вінъ почáвъ сміятись и говорýти, ма́ло не танцюе. Дáлі огрівъ менé зо всії рукí по плéчахъ, та й кáже: »А щó, схотілось на вóлю? И дóбре!«

»Тáкъ-то дóбре«, кажу, »що кра́ще намъ и не трéба до якóго часу!«

»То тілько бідá«, кáже, »що дíло-то вáше дўже труднéньке. Не знаю, якъ-то вонó й бўде.«

»А щó жъ тамъ такé?« питáю; а 'Яковъ такъ и побілівъ.

»А té, що трéба вámъ тепérь осóбui примíti писáти; се трўдно! Я бъ то й написáвъ іхъ, та щó скáже панъ Бýркачъ? трéба ёмú читáти іхъ.«

»А якъ дóбре напíшете, поздорóвъ Бóже васъ, пáне, то пéвино нíчóго не скáже; хибá подякуе.«

»Хибá ёмú подáрочокъ дастé, а? А я однесý. Се мόжна. Га?«

‘Яковъ заразъ и ви́рвався: «Якого жъ подарочка трéба? навчіть, пáне!»

«Мóжна й грíшмí, хоть и сто рúблівъ, то вíзьме: вінь дóбрый чоловíкъ!» кáже пýсарь, а самъ регóче.

«Ілі, пáне, ви намъ кажіть, якъ трéба.« Се вже я ёмú. «Зá що гróши давáть? Абó ми пánю свою спитáемо.«

«Се не кónче трéба. *Вольному воля, а спасенному рай.* Мóжна й безъ гróшней.« Се вже безъ смíху кáже.

Сíвъ конéць столá, а стíль у ёго кривíй; да и вся хáтка на бóці; по куткахъ дíркí смíтtemъ завáлені. Написáвъ щось, да й кáже: «Я не зможу тутъ нíчого; такъ и пánii скажіть. Нíчого писáти.«

«Якъ нíчого? А другíмъ щось пишете, пáне!«

«Пíшуть особi примíti, мугíрю!» кáже той Захарéвичъ, налявши нась; «а въ ёго які примíti? зовсíмъ такъ, якъ и всí.«

«Такъ се, слáва Бóгу, що й ми на людéй похóдимъ!» я тákí озиваюсь.

Такъ нí да нí! немá особихъ примíti, нíчого писáти!

Мордовáлись-мордовáлись,— такí мусили дáти два рублі съ копóю! Тогді примíti знайшóвъ и

хутéнько іхъ начеркáвъ у папéрі. И весéлий зновъ ставъ, який и бувъ пérше.

Провівъ нась, та й кáже: »Не бíйтесь, усé бúде такъ, якъ слідъ ёмú бúти: на те головá и приятельство. Намъ аби малéнький подáрочокъ; якъ-то говорять: *Зb мýру по нýтиi — ióлому сорóчка.*«

»Щобъ не довелóсь мýровi оголіti!« кажу я, »бо, поздорóвъ Бóже васъ, багáцько дúже ниточóкъ тихъ тáгнете, да зъ усіхъ бóківъ.«

VII.

Все, якъ пообішáвъ Захарéвичъ, скінчíлось дòбре. Поклонíлись ми пáнї, та й, не гáючи часу, до Хмелíнцівъ. Въ Хмелíнцяхъ рушникí булí готóvi, тілько нась и ждали. Зробíли змóвини, а тамъ и весілле спráвили.

Дóбре погуляли и старi й молодi. По всёмú селу píйшла чутка, що въ нась весілле: музíки грають, у бúбонь бьють, — вéсело булó, бúчино!

Правду говорять: *Зb тárnoi dívki tárna ií молодиця; tárno завертýтиця, tárno ií подивýтиця.* Щó-то за молодиця вийшла зъ нашої Мáрти! Дíвчиною якъ булá, бігае, сміётца, щебéче; а тепérь, якось нíби розумнійша стáла:

двіръ перéйде тýхо, велично, у вíчи гляне съ по-
вáгою. Очíпокъ червóний, намítка біла дóвга, —
и гетьмáну крашоі жінки не трéба, ей Бóгу!

Жíвуть воníй й дóсі зъ ба́тькомъ укúпі и щиро
люблятця. Хлóпчикъ найшóвся въ нихъ, такий
чорнýвий, у ба́тька вдáвся, и здорóвий, дáковати
Гóсподеві, ростé.

C B E R P Y X A.

С В Е Р Й Х А.

I.

Жила колісь у нашому селі вдовá Орлýха. Я ще була невелика дівчинка, не дуже-то що памятаю, а чула се одъ покійної матері — нехай царствує! Воні були сусіде зъ Орлýхою, тинь объ тинъ. Мигаєтця мині та Орлýха, мовъ у тумані, — висока, у червоному очіпку, все чорні бróви здвигає.

Чоловікъ ії давнó помérъ; стárшого сíна въ Турéччині вбýто; мénший при матері бувъ, хазяїновавъ. Пáробокъ на все селó: гárний, хоть зъ лиця вóду пýти, жвáвий, весéлий и роботяжий. Матіръ поважáвъ, а старá гледіла її пильновáла ёго більшъ, ніжъ óка въ лóбі.

Задúмала Орлýха свогó Василя одружýти, стáла шукáти людéй. Де збіжýтця дівчáта на ўлиці, або

на могілі пустують, — Орайха тутъ и вродилась, прислухаєтца, придивляєтца...

»Не бері« , кáже, »мíй сýну, багáтої: и самí ми не багатирі ; шукáй, щобъ булá покíрина та дóбра.«

»Дóбре, мáмо, ви шукáйте, якú трéба, я й оже-
нюсь.«

Пóки мати шукáла , вінъ собі самъ знайшóвъ. Бувъ у Вишенькáхъ на ярмарку и съ тогó часу ставъ учащáти що - вéчора. Мати постерегла хýтче всіхъ и довідалась : хóдить Васíль до Гáнни Королíвнї.

»Сýну мíй, сýну« , кáже, »не бері тíї багáчки: бýде вонá дýже гордовáти; се бáтькова дочкá, вимислýва й пýшна, — одцурáйсь ії!«

Васíль, ажъ до землі припадáе — прósить.

Нíчого робítи. Послали старостівъ ; побрали рушники ; спрáвили весíлле ; привезлý молодý до свекrúхи.

А посагу въ ії булó ! Бóже мíй , свíте мíй ! На девятí возáхъ везлý , и въ кóжному вóзі по чо-тирі волí сýвихъ ишлó. Запаскý шовкóві , поясí якъ жаръ, кожúхи шóвкомъ повишивані....

Молодá въ золотому очíпку ; намíтка , якъ димъ, тонéсенька ; червónі корáлі ажъ до пояса. Всі задивíлись на нéї : якъ пóвна рóжа ! Тілько старá

Орліха , стрічаючи хлібомъ-сіллю , якось невесело глянула невістці въ вічи.

II.

Пожилій воній рікъ. Спérшу молодá Орліха на єлицю вихόдила ; булó якъ заговóрить , або за сміéтця — и старому веселійше стáне ; а тудíдáлі й гódі , и не побáчишъ ії , все въ хátі , у господі . (Бáчте , воній собі хáту збудовали нá-двоє , у одній молоді , а въ дрúгій мати).

Хто спитáе стару́ Орліху : »А щó вáши дітки ? Дóбру собі невісточку маєте ! «

»Звісно , якъ бáтькова дочкиá , одкáже , або й нічого не говорить , наче не чуе .

»Якось мой мати пóрались у хаті . Увийшла Гáнна . Мати бáчять — смуtnáя дуже ; сіли коло неї , да й кáжуть : »Щó се тобі , мой Гáлочко , очиці запáли ? чого зажурýлась ? «

Гáнна сплеснúла рукáми , а слёзи покотýлись , якъ перлóве зернó : »Не любить менé свекrúха ! обмовляе менé , зъ світу Бóжого женé , дорікае , що я бáтькова дочкиá ! ... Тáтоньку май ! якъ бý ти знатъ , якá мой доля нещаслива бúде , ти бъ менé бувъ ищé въ сповитóчку въ глибóкій кринíци втопíвъ ! «

Мáти роспíтують, щó, якъ тамъ у іхъ, зá що свárка вýйшла.

»Вонá съ пérшої годíни менé не злюбíла. Запаскý моі найкráщí шовкóві попсовáла, що возьмý — вонý въ рукáхъ тліють: се вонá, вонá, я дóбре знаю! Чогось минí въ скрýню напорошила... и золотí очíppki моі потемніли, и поясí червóni полиняли... вонá все добро моé перевóдить! Все до Василé: »Продáй да продáй тýі волý!« (що одъ могó бáтька). А я кажú: »Не хóчу! на що »продавáти?« Васíль, прáвда, такý й не повíвъ іхъ у ярмарокъ, а вонá на мéне накýнулась: »А, »вráжа дóчко! ти менé осиротýла! Мíй Васíль »одъ мéне одцурáвся! Підождý, підожди! « я тобí »дóбре оддякую!«

»Покорýсь, Гáлю« , кáжуть ій мой мáти. »Щó жъ робýти!«

»Нá що я маю ій корýтись!« крикнула Гáнна, »не хóчу! Якъ хто тукáс, кáжуть, такъ и одiúкуетця!«

III.

Однíй ночí не спýтця мáтерí. Чýють — у су-
сíдчиному садóчку щось шепóче; відчинíли вонý
вíкóнце — прислухáютця.

»Гáлю, моé сérце!« кáже Васíль, »чого се ти зновъ заплáканá?«

Не кíдай менé самý, Васíлю! Я не тýмлю, якъ безъ téбе й переднювáла! Тýжко та сúмно минí!«

»Щó жъ тобí, мой рýбочко? Мóже, máти? Я ií прохáвъ, якъ вибíráвся, щобъ тебé не смутíла.«

»Вонá минí ѹ словéчка не промóвила, Васíлю, цлісíнький день у вíчí не глянула. Смútно, сúмно булó въ хáтí!«

»Щó та Орlíха виробляе!« подúмали собí ма-ти. »А здаётся ѹ розсúдлива людíна.«

IV.

Надíйшли жниvá, достíгла Василёва пшениця — такá гárна, кóлосъ у кóлосъ! Нáша нýва коло iхъ, и ма-ти ráзомъ зъ Гáнною въ поle вихóдили. Одногó ранку ждали, ждали, да й самý пíйшилý. Гáнна надíйшла вже по обíді и такá блídá — хитáется; ма-ти ажъ злякались: щó се iй стáлось?

»Чогось минí коло сérца печé, якъ огнémъ«, кáже Гáнна, »и встóяти не можý! Лéдвí до нýви доплелáся.«

»А щó свекrúха?« питáютъ ма-ти.

»Ой тíточко мой любенька! сёгóдні въ ночі я

ії бачила въ нашій коморі. Прокінулась, а вона стойте проти місяця, біла така, розхристана. Я крикнула — вона съ комори.«

»Се тобі такъ здалось, мої дитино! чого бъ то вона въ ночі прийшла?«

»Ні, ні, бачила я ії добре.«

»И Василь бачивъ?«

»Василь не очувавъ дома, виїздивъ... И вінъ не йме мині віри..., Не нажнú я й спопка сего-дні; нездужаю й рукъ підняти. Виглядатиму Василя: казавъ прийде нарадъ-вечіръ, то й доведе мене до дому.«

V.

Мáти пійшли жáти. Нáдъ-вечíръ придавляютьца — не вýдно Гáпни, чи не до дому пійшла? Питають другіхъ жнічокъ, — не бачили, щобъ ишла; гукають — не озиваєтца; до того місця, де вона була — немá. Щó за дýво! Коли жъ, хóдячи поміжъ копáми, и найшли... Лежить вона, ненáче спить, хороша й свіжа, якъ квітка. У головахъ спопокъ пшениці, ручки нáвкрестъ зложила... Вéчіръ Господь давъ такий ясний, тихий; лежить, якъ живá у пшениці, ажъ колоссе надъ нею похилілось....

Побігли до Василя: вінъ не далечко й бувъ, косивъ; стріли ёго,—идé такій веселій до неї! Якъ побачивъ свою Галю неживу, піднявъ косу та черкъ себé! ніхто не вспівъ и окомъ змігнути... тутъ коло неї и впавъ.

VI.

Кінулись до старої Орліхи. Стріла вона мою панімашку ішё на воротяхъ, неначе ждала. Мати кажуть: »Невістка в́аша вмे́рла!«

Стара сціпила зуби и вдарилась объ поли руками: »Що жъ робити! судилось!« каже. Не заплакала, нічого, тілько біла стояла, якъ хустка.

Мати злякались и не знаютъ, якъ про сина сказать; а тутъ іхъ и несуть... »Отъ, обохъ несуть!« кажуть мати.

Вона якъ крикне: »Якъ обохъ?

»Бабусю, и Василь вашъ неживий!«

Якъ вона кінетца, якъ побіжить! мало зъ рукъ у людей мреця не вибила; схопила ёго за голову и кричить надъ нимъ.... Да ѹ страшна жъ вона була! Безъ хустки, сиві коси тріпаються по плечахъ, росхристана, уся въ крові; ходить, ходить коло сина и все кричить, мовъ Господь ій розумъ одібравъ.

Убрали молодихъ, положили поручъ на столі; хтó пійшовъ додому, хто останеться на нічъ. Дивляться, — нема старої Орліхи, якъ у землю ввійшли! Да вже на другій день знайшли підъ ти-номъ неживу: сіня, сіня, якъ бузина.

Молодихъ укупці поховали; стару oddalікъ. Хата іхъ такъ и розвалилась пусткою; ніхто не купівъ, бо, кажуть, що-вечора, якъ місяць зайде, по тому дворищу тиняєтца молода Орліха. У глуху нічъ сяде проти місяця, зложить білі руки, піджидáє свекрύхи, та й докоряє: «Ти менé, молоду, зъ світу звелá, стара Орліхо!«

З Н А ІІ, Д Я Ш Е!



З НАЙ, ЛЯШЕ!

I.

»Охъ, Бóже мíй, Бóже, щó та любóвъ змóже!« якъ- то въ пíсні спíвають.

У нашому селі бувъ чоловíкъ, Петрó Сомíйленко. Вінъ минí й рóдичъ далéкий. Чоловíкъ бувъ дúже дóбрый, до своіхъ щíрий, зъ рóду - вíку нíкого не скрýвдивъ, а весéлий бувъ! Якъ коли въ прáзникъ зберúтця люде до ёго хáти, пíчне вінь точítъ: якъ Жидъ на вíйнú іхавъ, або якъ копи- тањь зóрі лíчíвъ, або про Ляхíвъ. Отъ Ляхíвъ тілько не любíвъ дúже. И въ вíчи Ляховí не по- дíвітця. 'Якось змóрщитця, да все чмíхае, або чхáе. Панъ нашъ, оконóмъ, и питáвсь такí ёгó: »Щó се тобí, Сомíйленку, такé?« А вінъ ёмú: »Такý, пáне, натúру маю: аби побáчивъ такого пáна, якъ ви, зáразъ и чхáти. Máбуть, якась вráжа відъма, такъ минí починíла, якъ ще малéнькимъ бувъ.« Оде бувáло якъ идúть пíзно люде по селу,

та регочутця, то хоть и непитай, — одъ Сомійленка. Жінку вінь мавъ добра, роботящу; діточокъ Богъ давъ тілько дівчинку, Оксану. Розлана, якъ утя на воді, и пещена булá такá! бо скáзано — единáчка. Идé мати па гороdъ, або до сусіди, — и Оксана за нею, якъ клубóчокъ, кóтитця. Треба старому въ поle, — дочкиа ввáжетця за тáтомъ. Цохотúха такá! якъ рýбочка весéла, а про те, розумне и слухняне дитятко.

II.

Зрівнялось ій дванадцять годóчківъ; помérъ старий Сомійленко, нехáй царствúе! Дуже зажуриvъ вінь жінку! Хоть вонí й заможнéнькі були, мали хáту гарну и худóбу, та все безъ ёго зостáлись якъ сироти.

Прихóжу до нихъ: дочкиа въ садку, мовъ та зозулька куé, старá жúритця, поглядаe по двóri та й кáже: »Голубонько моя! ненáче минí світь завязаний! Сúмно минí, нудно минí! великая моя тýга!«

»На те вóля Бóжа, моя любко«, кажу я. »Плачémъ лíха не попráвите. У васъ дочкиа ростé.«

Вонá тогді й кáже: »Передъ смéртю Петрó казáвъ минí, що підъ старою черéшнею, въ садку,

вінъ срібні гроши закопаў. »Нехай«, кáже, »нáшій Оксані бúде; и не викóпуй іхъ, жінко, бо »вráжихъ Ляхівъ не встережéсся. Абó отцю Андрíю oddáй.«

Ми зáразъ такý ѹ пíйшли викóпувати ті гроши. И спрáвді знайшли глéчикъ, височе́нький собі, пóвенъ грошей, а гроши все срібні, все карбóванці. Полічíли, та ѹ однеслí до отця Андрíя.

III.

Хутко по тихъ чásахъ и мій чоловíкъ помéръ. Пíйшла я на заробітки въ гóродъ; стáла въ одніхъ панівъ за нáймичку. Булá я тамъ чотирі рóки; и дóбре мині булó, по́ки панíчъ не оже-нýвся. Узявъ вінъ молодéньку пáнночку и на лíчко дúже гárну. Вонá зáразъ усé перевернúла по своёму; нíчымъ ій не вгóдишъ. »Ти говоришъ не такъ! у тéбе хустка погáна! та надінь сúкні! якú отсé одéжину почепíла!« А я, якъ и тепérъ, у плахті и въ запáсці. И старú пánю почнé муш-тровáти булó зъ самóго ранку: »Щó се ви, ма-менько, безъ чíпчика вийшли? Хто жъ то видáвъ! отсé, якъ мужíчка, хóдите!« Старá ввíйде собі въ хáту до méне, абó въ садóкъ заберéтца, та пла-че, плаче! Покýнула я іхъ, пíйшла въ своé селó.

Якъ побачила я Оксану, ажъ рученьками сплеснула. Шіднялась висока дівчина, ставна, хороша; коса їй ажъ до пояса; и така ласкава, привітна, ввічлива!

А що хлопці дуріли! Яка вона молодесенька, а вже свати не переводились у хаті. И хороши все люде свáтали, багаті — не хотіла.

Полюбився їй одинъ пárобокъ, Тимішъ Кряжъ. Вінъ бувъ не панський, казенний. Кохавъ и вінъ її дуже. Де буде однó, и другé туди біжить. На вечорніцахъ, на улиці — все въ парі, якъ ті голубята. Дожидали вони осени, думали вже побратись. Вже й барвінку на віночъ набрали, и рушникі наготовили. И такі веселі були, щасливі! любо булó й подивитъся, неначе самъ помолодшаешъ.

IV.

Отъ же не думали, не гадали — накинулось лихо: побачивъ Оксану нашъ панъ окономъ, та й увязався за бідною дівчиною. Нема їй стежки вільної; и улицю не перейде, щобъ вінъ не догонавъ та не почавъ підмовляти.... Далі велівъ її силоміць узяти до покoївъ.

По селу неначе хмара найшла — зашуміло.

Громада зібралась, якъ нічъ, сумна; молодиці кричать, плачуть; а ма́ти—якъ нежива ходить. Радились цілий ранокъ. Положили, щобъ Оксану одбити въ Ляхá тогó жъ само́го вéчора.

Тимішъ зібрáвъ паробківъ: »Братіки моі, товариши мілі, поможіть мині!« Засіли воні, не далéко панськихъ будинокъ, за могилою, а якъ смéрkle, пидібрались підъ самі вікна; дíвлятця—стоіть Оксана и рученьки опустіла; біла якъ хустка; а панъ окономъ узявся въ бóки и сміётца, и заговóрюе, дálі за руку і... Вона якъ ухопіла стóликъ, що тутъ стоявъ, підняла надъ імъ, та такъ подивілась сúмно, що, хлóпці кáжуть, ажъ намъ сérце похолонуло.

Панъ окономъ погрімавъ и вийшовъ, а Оксану зновъ замкнúвъ. Паробкі наши кінулись, тілько дзвеніло склó въ вікнахъ, вскочили въ пòкій, вхопіли Оксану, та й помчали до отця Андрія.

V.

Я тогді служила въ ёго за наймичку. Вінъ удовéць, старý-старý; борода дóвга, біла якъ молокó. Сидівъ вінъ, читáвъ Святé Письмо, свічечка горіла, якъ убігли хлóпці зъ Оксаною. Вінъ уставъ та: »Бóже благýй, Бóже мій милостíвий!«

каже, »де Твоя правда въ світі! Діти моі любі! звінчаю я вась; идіть до церкви.«

Повівъ іхъ, та й звінчавъ заразъ. Поблагословивъ и казавъ не боятись нічого: »Я самъ буду одвітъ держати!«

А паробкій тай—скáзано, вітеръ у голові, молодій—відради десь музíки и повелі молодихъ по селу гукаючи, співаючи; пійшли танці, рéгітъ... Цілу нічъ гуляли и молодихъ одь сéбе не пускають; обступили іхъ, якъ військомъ.... Рáнкомъ одвей до Тимошевого бáтька, а самі розійшлись на панщину, якъ и не булó іхъ.

VI.

За Оксáною, якъ ії вікrali, то заразъ панъ збігався, кричавъ и бівсь у дворі дуже, да за ворота не вийшовъ; ищé казавъ замкнuti іхъ и сторожу постáвивъ.

Якъ дознáвся жъ, що Оксáна вже звінчана — мало прислúгу зъ світу не зігнáвъ и усь собі обирвáвъ зъ гніву; а людéй, то дуже обіжáвъ. Побігъ до отця Андрія, якъ зъ гиллі зірвáвсь; дверýма стукае, грúкае, ногами тупóче, — такъ храбрýе!

Отéць Андрій вийшовъ до ёго. Вінъ зáразъ и крикнувъ.

Отéць Андрій піднявъ руку, та ёмú: »Бушо-вати въ моїй хаті не годітця. Я старій чоловікъ и служу Гóсподеві; утихомиртесь!«

Той и стихнувъ зъ-рáзу.

»Хотіли ви бідну дівчину погубити... чи въ васть же не булó сестрі, або мáтері рідної? Схаменітця! Богъ не попустівъ великого гріха, такъ ви метнулись тогді старого чоловіка обіжати! А любите, якъ люде величаять добримъ чоловікомъ. Гóре вамъ! Не обіжайте біднихъ людей! Я сёгó не попущу, похи живъ. Я найду судъ и росправу! Идіть собі зъ Богомъ!«

Панокъ нашъ верть за двéри, якъ обпáрений. Съ тогó часу й будінки отця Андрія обходить. Оттакъ-то й вийшло: *Знай, Ляше!* якъ роскáзують старі люде.

МАРСИМЪ ГРИШАЧЪ.

МАКСІМЪ ГРІМАЧЪ.

I.

Не за васъ се діялось, — давнó коли́сь, якъ пановáла на Вкраїні у - двозі Польща и Москóвщина. Москóвщина обладовáла Україною сёгобóчнёю. Застáви хоть стояли, та не гúсто; сторóжа не пильновáла такъ, якъ отъ тепéръ по Збрúчеві, чи щó; то Дніпро́мъ руччíйші людці перевóзили всяке добро, не оплáчуючи: шовкý, оксамítы, парчí - сутозлоті, паху́чі шафранý й кра́ми дорогýі, въ барýльцахъ щíре зóлото й сріблó.

Сáме противъ Черкась, нíжче Дóмонтова, сидівъ хúторомъ надъ Дніпро́мъ Максімъ Грімачъ; то сей и довгéнько кохáвся въ тому. Такий - то багатýръ! Ходíвъ у жупáнахъ та въ сапъянцахъ, та въ атлásахъ. И хороший бувъ: повновýдий, чорнобрóвий, чорноúсий; а весéлий, а жартовливий! Булó якъ вийде въ недíлю поміжъ люде, то такъ ёго й остúплять. Дúже ёго любíли.

»Отъ« , кáже булó хто зъ громáди, »ти, брате Максíме, зовсімъ у пáна вбрáвся.«

»Эгé жъ , братíку, вбрáвся. Вбíрайтесь лишéнь и ви, добрí люде. Дóбрé панамъ жýти, катъ іхъ не взявъ! Ужé тепérъ гóді за васъ пídstавляти шýю, годі! Бúду істи та пýти, та хóроше ходýти, — звісно, такъ , якъ пáнові вельможнóму годítця.«

А такíй бувъ : нехáй тілько стáнетця кому зъ нашого селá пригóда — головою лáже , а вýрятуе ; нехáй зачéшить хто чужíй , то й не збúдетця лíха : налєтýть , якъ той вýхоръ начáльний ; до-щéнту вýкорчуе . Колíсь шляхтичъ да занáвъ козáче поле , то вíнь и хáту ёго спалíвъ , и пóпель розвíявъ , и самóго прouturívъ за Дніпрó . Колí живъ , то , мóже , й дóсі памятáе , які нагáйки - дротýнки плелýся въ пáна Максíма Грімача .

Бувъ Максíмъ удовéць , мавъ двí дочки . Одна — Кátreю звали — вже дíвчíна дорóсла , а хорóша та пýшна , якъ королíвна ; друга Тетýна , такъ собí пídlítokъ , невелíчечка ; звивáетця було въ двóрі , або въ вíконце виглядае , якъ ясочка . Жили вонí въ бáтька въ роскóшахъ .

Ото булó , якъ о - пívnóчи , то й пливутъ човníй Дніпрóмъ , та й пристають пíдъ старóю вербóю ; а панъ Максíмъ іхъ ведé до свítlíці та приймае ,

що трéба. Забúлась, якъ на имá тогó панá, що пересилáвъ ёмú човнáми все те добро. Вінъ дер- жáвся въ камянíй пещéрі поміжъ горами, надъ Дніпромъ, и ніхтó про те не зновъ, окроmъ кúпки вірніхъ козаківъ.

II.

Найчастійше припливávъ молодíй козáкъ Се- мénъ, уродлівий пáробокъ, хисткíй, якъ очерéтина, смілій, якъ сóкіль, — и щíро покохáла єго наша гордовáта Кáтря.

Свáтають її богаті люде й хорóшого рóду, одинь и другíй, и трéтій. »Не хóчу, не пíйдú.«

»Слúхай, дóчко« , кáже Максімъ: »багáцько ти гордúешъ, рýбочко ! Свáтають тебе пérші люде въ селі, паробкí все молодíй й хорóші, — чому не йдешъ?«

»Мині байдúже, що вонí молоді и хорóши, ко- лí мóе сérце не до нихъ гóрнетця.«

»А до кóго жъ, дónю? Слúхай лишéнь, мой дитíно: я тебе не бúду за нихъ сíловати, та й за бурлáку не віddáмъ; нехáй вінъ хоть и місяця зъ нéба схóпить. Не oddámъ, дóчко ! якъ тобі ка- жу, такъ и бúде. Слóво въ мéне бáтьківське, кріпкé , самá знаешъ.«

»Знаю, тату. А якого бъ ви собі зята бажали?«

»Вільного козака, дочки, щобъ самъ собі паномъ бувъ, нікому не кланявсь, — отъ якого!«

»А якъ буде самъ собі панъ?«

»Тогді зъ Бóгомъ!«

»Ну, я буду дожидати.«

»Дожидай, моé сérце, не бороню. Хто жъ вінъ такий? Я щось примітивъ.«

»Нá що вамъ знати, таточку! Нехáй пérше вýзволитця, тогді й знáтимете.«

»Дóбре, мой люба дитíно, нехáй!«

Якъ почувъ Семéнь, то й кáже: »Щó жъ робити, Кátre моя кохáна! трéба ждати. Я въ своого пáна вже трéтій рікъ добувáю, останній. Якъ послúжить доля, то сёгó рóку буде велика дóбичь. Отáманъ менé не скрýвдить: чоловíкъ вінъ шанóвний... Подáкую ёму за хлібъ, за сіль, на-глéжу де хутороkъ кра́сний, да й поклонюсь тогді твоéму бáтькові... Тілько любí менé віро, моя дíвчíно!«

Ждуть наші голубята. Не плáвае, літáе Семéнь Дніпромъ, тілько човенъ синю хвíлю розбивае.

Лáдятця козакí въ дорóгу; Семéнь зъ нíми.
Виряжáютця козакí на здобúтокъ.

»Сóколе мій , козáче !« кáже Кáтря , пригортаючись до ёго , »коли́ жъ ти вéрнесся ? чи хúтко ?«

»Хúтко , мой рибчýно , хúтко ! Зацвітé пérша вýшня въ твоéму садóчку , закуé сýва зозýля — я приплivú до téбе , приплivú не наймитомъ , вільнимъ козакóмъ , Кáтре !«

Рушали козакý въ - осенý , казали дожидáти на вéсну .

III.

Сидítъ Кáтря въ свíтлýці , вишивáе шóвкомъ рукáва та рушникý , та все въ вíкóнце поглядáе , чи крútить заверýха , чи вже снігъ тáне , чи хúтко - то теплóмъ повíне .

Скрéсла крýга , пройшлá . Шумítъ Дніпрó , сивіє й чорніє , и плескае въ берегý ; розвиваєтся вербá , зеленіють комиші . Весéла пáша Кáтря хóдить собí да поглядáе .

Зацвілý вýшні , проковáла сýва зозýля . Кráсно въ садóчку ! Послався зелéний барвіноќъ , гóлубо зацвівъ ; червоніе зíрка ; новівся горобíний горóшокъ ; вóвча стúпа попустила ширóке лýсте ; цвітé - процвітáе макъ пóвний , и сýвий , и бíлий , и червóний ; роскинувсь по землі сýній рястъ ;

розросла́сь зелéна рúта. Поміжъ тимъ квітомъ самá, якъ найкра́щий квітъ, похожае Кáтря, по-
хожае, та зъ сýнёго Дніпра яснýхъ очей не звó-
дить, а тілько зíйде місяць та посíпле ѯскорцями
въ тéму вóду, Кáтря вже й підъ старою вербóю
на бéрезі Пýльно дíвитця вонá, придивляєтця,
чи не пливé хибкýй чóвенъ, чи не прáвитъ тимъ
чóвномъ стáвний та лóбий козáкъ.

Минае тýжденъ, минае й другýй.... 'Якось
сидítъ вонá підъ вербóю, а нічъ зорешлива та
тиха; тілько соловéйко свýще, та гудé Дніпро.
И замигтіло щось oddalíkъ, нíби чóрна чаеч-
ка... ближче. Се чóвенъ! летить, мовъ на ві-
тровýхъ крилахъ. Вонá ажъ рúченъки до ёго
простяглá... Який же то козáкъ прáвитъ чóв-
номъ?... Се не Семéнъ... Отъ ужé вінъ и коло
бéрега, схилився на весéльце, свýснувъ разъ и
другýй. Съ хáти вýйшовъ бáтько. Кáтря припаля
за вербóю.

Вýйшовъ старýй Грімачъ, та й питáе: »Які
вісти?«

»Лýхो, пáне Максýме«, кáже козáкъ, »лý-
хо!«

»А щó тамъ такé?«

»Позавчóра передъ бúрею, о-півночі горіла бе-
réза (а козакý булó якъ требá дать звістку, що

йдуть, то й запалять березу, або дру́ге якé дёрево надъ Дніпромъ); отъ ми примічали, та вчора й вийхали на-зустрічъ... Немá нікого... тілько Дніпро потрощені човній носить...«

»А велика булá буря?«

»Я п' зъ роду такоі не бачивъ! Дубí такъ съ кореня й вивертáе; дощъ комиші поссікавъ, якъ шаблею; Дніпро — ажъ пісо́къ зо дна видикае... Нічъ тёмна-тёмна, тілько блискавка блискавка. А якъ грімъ грімне, то наче всі гори надніпрянські луснуть.«

»И ніякоі чутки?«

»Немá чутки, пане Максіме. Ми вже мірковали, та й отаманъ зъ наами розсудивъ, що всі наши хліснули Дніпрової філі.«

»А жвáві були хлóпці, брате! о, жвáві хлóпці! Ну, ходімъ до хáти.«

»Теперъ ужé вільний козакъ мій женихъ, тату! вільного собі зятя дождали!«

Старий—зиркъ! се ёго Кáтря стоїть противъ місяця, біла-біла!

»Господь Богъ съ тобою, моя дитино!« крикнувъ вінь, ухопивши її за холодну руку.

Вона глянула єму въ вічи, візволила руку и пійшла, не промовила й словечка.

IV.

Повівъ вінъ козака въ світліцю, пошановавъ, віпроводивъ, та й знóву до дочки.

Вона сидить у садочку та віночъ плетé съ червóного та зъ білого ма́ку, зелéнимъ барвінкомъ перевивае. А сонце сáме сходить зъ-за Дніпрової крúчи.

»Дитíно моя, Катrúсю!« кáже старíй, сідаючи коло неї, »пославъ тобі Господь великую тúгу на сéрце! Піднімí жъ бо голóвку, дónю, та глянь на старого бáтька!«

Вона підняла голóвку й глянула на ёго.

»О дónю! якá жъ ти старá стáла!«

»Ні, тáту, я ще молодéнька«, зітхнúла вона, та й зновъ за віночъ.

Якъ ужé вінъ ії розважа́въ, якъ умовля́въ! а вона знай плетé свогó вінка и словéчка єму не мýркне.

Пійшóвъ старíй, покликавъ мénшу дочку: »Тетя́нко, иді, моя рýбко, до сестриці; вона у великій печálі, — розважатимешъ ії.«

»А щó тамъ? А дé жъ вона?«

Прибігла въ садочокъ: »Сестрице Катrúсю, сéрдечко! чого ви сумуєте? Отъ ужé й літечко

на дво́рі...« А сама обхопи́ла ії за шию ру́чечка-ми.

»Сестри́чко моя малая! щебету́шечко моя нерозу́мная!« жалуе Кáтря малу.

»О, да який же віно́къ вашъ кра́сний, сестро! да який же кра́сний! Сестро́нько-любо́нько, коли жъ ви ёго візьмете?«

»Ввéчері візьмú.«

Повісила вінка надъ водою, та й гуляє по саду́, вóдячи сестри́чку за ру́чку; а ся щебéче собi.

Кли́че ба́тько обідати. Прийшлá й сіла кінéць стола; своїми білими ру́ками мéду ба́тькові наливáла й розмовляла. Тілько, якъ стари́й ні захóдивъ, нічого не говорíла про сéбе.

Увéчері ввійшлá до ба́тька и поціловáла ёго въ ру́ку. Стари́й схопи́въ ії за гóлову: »Кátre, дóчко моя несчастлива! нехáй тебé Матí Бóжа помýлуе!«

И малу сестру прийшлá обнялá й пригорнула до сéрця.

Вийшла зновъ у садочокъ. Тáкъ-то гárно убрáлась! Сорóчка тонéнька и плáхта шовкóва, поясъ сріблóмъ цвіткований, черевíчки висóкі; дрібно, дрібнёсенько ру́су кóсу заплелá, и золотýй перстень блишítъ на прáвій руці.

Прийшлá надъ вóду и знялá свогó вінкá, щó силелá рáнкомъ, знялá, та ѹ кáже: »Не зовáвъти, мій мáковий вінку!« и наложíла той вінóкъ собі на голóвку. А на самóму бéрезі вербá — ажъ геть попустíла віти на вóду. Вонá ѹ сіла коло вербóвого кореня дуплинастого, схилíла голівку на білу рúчку; взялí ії дўмки та гáдки. Тамъ, підъ кучерáвою вербóю, и освітівъ ії місяць, хóрошу ѹ смутнú, у мáковому вінку.

Якъ зайскрився місяць у воді. — »Ужé ясний місяць зíйшóвъ«, кáже, (атó булó, якъ любíлись изъ Семéномъ, місяць зíйде — вінъ и пливé до нéї), та ѹ ступíла на вербóву віть... Зíйшлá, якъ на хибкú клáдку, поглянула на всі стóрони, та ѹ кінулась на сáмий глибъ.

V.

Урáнці гóмінъ та тривóга по двору. Тетя́нка плаче, старýй Грімачъ безъ шáпки хóдить розхристаний, та все питáє: »Дé мой Кáтря? дé мой дитíна люба?«

Кінулись до водí — тілько вінóкъ мáковий плáвае, крúжитця.

Зачинíвся старýй Грімачъ, ажъ пять рóківъ не вихóдивъ за своі ворóта. Одцуráвся ѹ отá-

мана, и здобичи. Посівівъ, якъ той голубъ сивий.

Давъ Господь дождати другої дочки. Висока та ставна, та чорноброда! Вісватали її хороши люде,— сотникъ молодий и на лиці дуже гарний. Бучне весілле спрвили: одъ її двору, ажъ до церкви, червонаю китайкою віслали; срібними кубками гостей частовали. Да й понаходило жъ іхъ чимало! въ хаті й на дворі, и коло брами— ажъ усю єлицю вдовжъ закрасили. Цілий тиждень гуляли.

По весіллі поблагословивъ старий молодять, віпроводивъ до господи... Сумно старому Максіму самому въ хаті; глянувъ тогді на Дніпро, та й згадавъ старшу дочку, а слёзи їмъ покотились на сивий усь. »Катрю! Катрю! дитяно моя хороша! загубивъ я твій вікъ молоденський!«



ДАНИЛ ОРУРЧЬ.



ДАНИЛО ГУРЧЬ.

I.

Козаче село Глібове при самому Дніпрі, та обляглі єго височенні гори. Іхатимешъ, то шляхъ тобі звиваєтца боромъ густымъ такимъ, що й не проглянешъ; тілько надъ тобою світь Божий, округі имла пахуча; здалека щось гучить - гучить; коли, отъ, опахнувъ свіжењкий вітерець — і засиніє старій Дніпро поміжъ зеленихъ комишівъ та червоного верболозу, і повстають круті сіві гори. Тутъ и село якъ разъ. Білють хати, цвітуть городи. Отъ мурівана церква зъ високою дзвініцею, давня вже; муръ ажъ зазеленівъ; мощений цвінтарь прорісъ травою.

Саме за церквою стояла собі колись хата славна, и садокъ, и городъ при ій бувъ добрий! Живъ у тій хаті Охрімъ Поліщукъ изъ жінкою. Вона булá здалéка взята, и такá-то вже хороша, чорнобрóва, а горда та пішна — Мати Бóжа! Пдé

було собі якъ малёвана: очи у землю спущені и не дивитца.

Пéрво вони дуже багаті були. Щó е найкраще намисто, або очіпокъ, або-що, то вже 'Івга собі почéпить. Мáли всякого добра, що й не злічити. Та не довго роскошовали. Охрімъ бувъ чоловікъ такий добрячий; аби кого побачивъ у біді, заразъ вірятue, хотъ тамъ якъ утратитца. Роспозичавъ грóши то тому, то іншому, ще до того й погуляти любивъ, та й не схаменувся, якъ подвірье спустіло и кóвані скрині спорожніли.

Зажурíлась тýжко 'Івга, ажъ краса ії зовáла; зстáрілась, ходить похмúра, и дитинка ії не втішає. Що вже яка була въ ії дівчинка хороша!

»Вродíлась«, кáже, »моя дитино, на гóре та на лíхो! Вікъ бідою збáвишъ, дóчко; біду и въ домовíну зъ собою полóжишъ.« Усé було сумуе та сумуе, а дитиночка дивитца матусі въ вічи любéнько й веселéнько та въ долонечки плéще— не розуміє.

II.

Часъ не спиняєтца. Чимало літъ минуло. 'Івга хоть и привíкла трóхи, та вже не та стáла, що пéрше була! А дівчина вýходила у неї хороша,

якъ маківочка повненька, свіжа якъ ягода луговá, а весела мовъ та пташка співóча ; а що вже правдíва та щíра душá ! Зъ рóду - вíку не чули, щобъ кого обмóвила, чи осудíла ; такá вже любяча істóта булá ! Щобъ тамъ посварýться съ кимъ, якъ дрúгі, то ні въ світочку ! Чи на вечорніцяхъ, чи въ танкú, чи дóма — до всіхъ привітна й веселéнька якъ ясочки.

Свáтае Натáлю Михáйло Брýй, наробокъ дóбрíй и рóду хорошого , а що вже кохáвъ ії щíро, то всі те бáчили . Люде булó любу́ють на нихъ, якъ зíйдутця де на весіллі , або въ танкú до кўпи . Обóе молодéнькі й хороші , якъ пóвні квіти . »Отъ, колí бъ Госпóдь звівъ до пáри ! « булó кáжуть .

Ото жъ послáвъ Михáйло сватівъ ; дівчата вже въ дрúжки прибíраютця та міркують , якé - то весіллє въ Натáлі бýде ; ажъ тутъ сватí изъ своімъ хлібомъ поверну́лись : не оддають Натáлі ! Бáтько й радъ би , та мати й слúхати не хóче , що не ба- гáтий . Зажурíвся Михáйло , плаче Натáля , та нічого робýти ! Попроща́лись молодята , пійшóвъ Михáйло чумаковáти . Такá , бачъ , думка булá : »Запрацюю щось , підможу́ся , та вíзьму такí Натáлю . «

III.

По́ки жъ вінъ ходівъ по дорóгахъ та чумако-
вáвъ, навернúвсь інший, багáчъ великий, Данило
Гурчъ. Вінъ такí съ козаківъ бувъ, та живъ со-
бі пáномъ, мавъ свíй хутръ и степí, й поле, тіль-
ко що ходівъ у свáті, въ сíвій шапці, — не хо-
тівъ у інше вбіратись. 'Якось ёмú крамарі, що
наїздíли до ёго дé-що куповáти, то й кáжуть:
»Братíку Данило! всімъ би ти чоловíкъ, та колí
бъ ти оту свитíну закíнувъ та ходівъ по
нашому — у каптáні.«

»А щобъ ви того не дíждали, вráжі синí!«
гукнúвъ на нихъ. »Колí маєте мою одéжину гá-
нити, геть зъ могó дворá!« То въ-сíлу бідолáхи
втеклí одъ ёго.

Такíй бувъ яростлíвий, що Бóже боронí! якъ
розлютúєтца, ажъ ёмú огнéві іскри зъ очéй скá-
чуть и побіліе якъ кréйда. А бувъ хороший изъ
сéбе дúже: висóке чолó гетьмáнське, бróви такъ
и говоря́ть, очи кáрі, ясні якъ зóри, и всміхнéтца
булó такъ ласкáво, да разомъ и гордо й смутнó,
що ажъ за сérце вколупнé....

Вінъ оставсь изъ-мáлку сиротóю: ма́ти моло-
дою вмérла, а бáтька вбýто на войні. Роскáзо-

вали старі лóде, що булá ще въ ёго сестрá, хороша дівчýна, та злюбíлась изъ Ляхомъ, братъ тогó ѹ не зновъ, тілько знала старá бабуся, що въ іхъ жилá и вýпестила обóхъ. Якъ старá ні вговоряла Кáтрю — не послúхала дівчýна, та, якъ бра́та не булó дóма, и помандровáла зъ Ляхомъ у Польщу. Приїжджае до господи, та й питáе старý: »А де сестрá? чому менé не стрічáе?« А вінъ сестрú такъ жаловавъ, якъ свою рідну дитíну; тілько й на думці въ ёго, що Кáтря, чимъ би то втішити сестрíцю, якъ звеселýти.

Питáе вінъ, а старá заплáкала, та й кáже: »Ніхтó вже не стрічáтиме тебé, мій соколе ясний, окро́мъ ме́не староі!«

»А щó такé? Якá напáсть? Дé сестрá?«

Старá й одповістíла ёму, якъ злюбíлась Кáтря зъ Ляшкомъ, якъ не слúхала ні вмóви ії, ні прóзьби, ні грóзьби. »Вчóра«, кáже старá, »у вéчері приіхавъ іздéць, вонá вийшла, а я за нею побігла. Звісно, молодé — хутче добігла, ніжъ я. Схопíвъ вінъ ії на руки, та й помчáвъ. Тілько й бáчила!«

»Чи не той се Ляхъ, що въ Максимчиному хúторі проживáвъ?«

»Той самíй, голубчику! Все булó, кудí ні пíйдемо, вінъ на очи навертáетця.«

Нічого більшъ не сказаўъ Даніло. Білий, якъ та хустка, спустивъ очи до землі й думае. А далі: «Прощаю, стара!»

«Куди жъ ти, мій орле? Покидаешъ мене въ тузі та въ печалі! Чи хутко жъ тебе дожидати?»

«Хутко буду.»

Впавъ на коня, та й поленувъ, и не булó ёго місяцівъ зó два. Стара виглядає та плаче: «Викохала, віпестила, та й обóе покинули!» Коли такъ одногó вéчора затупотіло въ двóрі; вібігла стара, а Дашило коня привáзуе.

«Ой сýну мій! квіте мій! Дé жъ се ти й досі бувъ? Чи не чувъ про сестру? Дé вона, мої пташечка? Яку-то ій долю Господь давъ!»

А вінь мовчить, ні пари зъ усть.

Увелá ёго въ хату, та ажъ злякалась: такий вінь ставъ!

«Данилечку мій! та який же ти страшний! Нездужавъ, мабуть? Чи тебе дорога стомила?»

«Утомíвсь», кáже, «хочу одпочити.» Та хмурій, невесéлий такий.

Потупала стара коло ёго — усé мовчить, та й одійшла.

Живуть вони въ-двозі. Даніло й не згадує про сестру, наче зъ рóду ій не булó, а стара дуже скучáє, та й кáже одногó ráзу, вáжко зітхнúвши:

»Дé тепéренька Кáтря мой мýла? Хоть бý ще
минí побáчити моóю лóбку! 'Якъ-то вонá на чу-
жýні проживáе?«

Данило на́че й не чýе.

»Данýлечку! чи ти одцурáвсь сестрý, чи тобí
не жáлко, що ти й не здагáешъ про бíдну дíвчýну?
а я заговорó, то ти съ хáти йдешъ. Скілько вже
благáла тебé поіхати пошукáти, дé вонá. Мóже,
той Ляшóкъ ії покýнувъ; мóже, нещаслýва де ти-
нýетця, та боітця вернúтись. Чи ти жъ своé рíд-
не покýнешъ у нарýгу людямъ!«

»Не турбóйся, старá, не бúде твоя Катrúся
въ нарýзі!«

»Дé жъ вонá? Дé жъ вонá? Ти ії бáчивъ?

»Помяни ії дўшу!«

»Бóже мíй, Бóже! Се ти сестрú зъ свíту згу-
бíвъ! Катrúсенько мой нещаслýва! пропáвъ твíй
вíкъ, якъ мákівъ цвítъ! Данило! великий тобí
грíхъ!«

»Гóді«, кáже, »babúсю, плáкати: не помó-
жетця!«

»А вíнò же дé?«

»Спитáй чóрного вóрона, що ёгó кóсті рознó-
шуе.«

IV.

Оттакій-то женихъ бувъ Даніло Гурчъ, що посвáставъ Натáлю; а 'Івзі не щó въ голові, якъ зять багáтий.

Бідну дівчýну наче блíскавка опалýла; самá не свой. »Мáмо мой!« плаче, »не губіть менé, молодої, не топіть за Гúрчемъ. Лúчче мині вмérти, якъ за нимъ бути!«

Не слúхае 'Івга дочки, присйловала. Повінчáли, одбулý весілле вýпроводили молодихъ до госпóди. Стріла Натáлю старá хлібомъ-сіллю: »Господíне мой молодáя! нехáй же тебе Госпóдь щастíть дóлею й здоровъемъ! Щобъ булá здорóва, якъ водá, а багáта, якъ земля, а хороша, якъ рóжа! Ти нашу хáту звеселíшъ и менé, старýю, одмолодíшъ!« Тáкъ-то вже старá вітáе молодú та радіе, ажъ плаче.

И Даніло інший ставъ, якъ одружýвся: вже не насýплени чóрні бróви, и на устáхъ ласкáвий усмíхъ. Полюбíвъ щýро молодú жінку. Тілько молодá полохлýва, якъ пташенý зъ гáю: заговóрити вінь — вонá й очéй не зведé; вíзьме ії за рýку — побіліє на лýчку, и рукá тремтýть.

Живýть ужé съ піврóку; все молодá не при-

викáе. Ставъ сúпити зновъ чóрні бróви Данýло, и пýльно й грíзно часомъ дíвитця на молоду жíнку.

Поховáли старú ; ще смутнійше въ хáті стáло. То бýло старá й заговóрить, и спитáе, й пошуткýе , бо дýже любíла Натáлю ; а тепéрь інший разъ, то цлісінький день Бóжий сидять, не промóвлять и словéчка : вонá що - нéбудь рóбить, а вінъ, підпéрши рукóю кучерáву гóлову, не виpuskáe ії зъ очéй, та такъ пýльно й невéсело дíвитця, що ажъ сéрце холóне.

Одногó ráзу прóситця вонá до мáтери въ гóсті, бо давнéнько не бáчилась. Данýло мовчýть. Піднялá очи, а вінъ бíлий - бíлий, тілько очи блища́ть, Мовъ опалíвъ ії своімъ пóглядомъ , ажъ одхитнúлась. Вінъ усміхнúвся.

»А чи не прíйшли Глýбівські чумакí додóму?« проговорíвъ, та такъ глúхо, мовъ не своімъ гóлосомъ.

Натáля лéдві встóяла. Хóче сказáти й не вýмовить словéчка. Вінъ устáвъ и вýйшовъ съ хáти

V.

А чумакí спrávdí вернúлись додóму ; вернúвся

й Миха́йло. Тілько Натáля тогó не знала и невідала; а коли́ вже вінъ, и якъ, и одъ кóго довідався, що вона́ любíлась изъ Миха́йломъ, то Госпόдь ёго святýй знае.

Съ тогó часу тákъ-то вже пильновáвъ Натáлю, що й ступня съ хáти не пускае. Чи рóбить вона́ де въ садку́ та розважáе себé, співаючи ти-хéнько, чи въ дворі господарюе, — вінъ усюди врóдитця и очéй блискúчихъ не зведé зъ Натáлі, ажъ ій и страшно й сúмно.

Вибíраєтця я́кось вінъ до міста. Натáля провожáе ёго, стоіть бліда й смуtná, ажъ вінъ самъ жахну́всь, якъ поглянувъ. Обнявъ ії кріпко й щíро: »Гóре моé, Натáлю! не любий я тобі! Загубíвъ я й тебе й себé!«

Вона́ хотіла щось промóвити, та тілько заплáкала. Упáвъ Данило на коня и помчáвсь не оглядаючись.

Остáлась Натáля самá, опорядíла все на господárстві, вийшла въ гай (а хúтіръ іхъ у гаю въ самóму). Тýхо й пусто округý. Шляхъ звивáєця гáемъ... Тілько шумлять лíстя, щебéчуть и джерготя́ть пташкí та шúрхають ящуркí въ траві. А зéлено й паху́чо й свіжо! Зъ лíпового зrúба молоді пárосточки пустíлись, вýгналась вýсоко берéза, и шелестíть осýка тонкýмъ лíс-

томъ; изъ-за тѣмного дуба то калинова вітка витягнетца и червоний китагъ ягідъ горить, якъ жаръ, то колюча гаёва рожа покаже дрібні листочки й пахучу квіточку; виносятца хвоїнки, якъ стрілочки прямесенькі, и горобйна роскінула зелений намётъ, и рясно на ій ягідъ червонозлотихъ. А всякого зілля, квітікъ! и копитникъ хрещатий, папороть розрослася купою; пахуча берізка коло сухого дуплинистого пенька повилася, и синій живокість, и кружalo червоной смілки... Ажъ у очахъ мігти!... Звірху сонце такъ и сипле теплимъ проміннемъ у тѣмну гущувину, а зъ гущовини паше на тебе холодкомъ....

Поглядае Наталя округи, та й облили її дрібний слёзи: »Ой світе мій ясний, світе мій прекрасний!« промовила піснею, »який мій талань нещасний!«

Схилила голову на білу руку, плаче та згадує своє дівовянне: якъ-то весело було й вільно! И спомянувсь ій ясноокий Михайло.... який вінъ тихий бувъ, любачий....

»Пійду я хоть одвідаю свою матусю«, думає. »Данило вернетца хиба завтра — не знáтиме. Може, въ-останнє попрощаюсь... Хоть побачу своє село, пройду улицею. Спізнося, то мати провеведуть.«

VI.

Схопілась та й побігла шляхомъ; а вже вечоріло и роса пала. Біжть, біжть Наталя, сэрце бъётца, якъ не віскочить... Місяць зійшовъ; нічъ тепла й тиха.... Отъ и Дніпро блищить синю філею, и човні по березі роскідані, а тамъ и перевізъ; за малу годинку перебігти можна — недалечко.

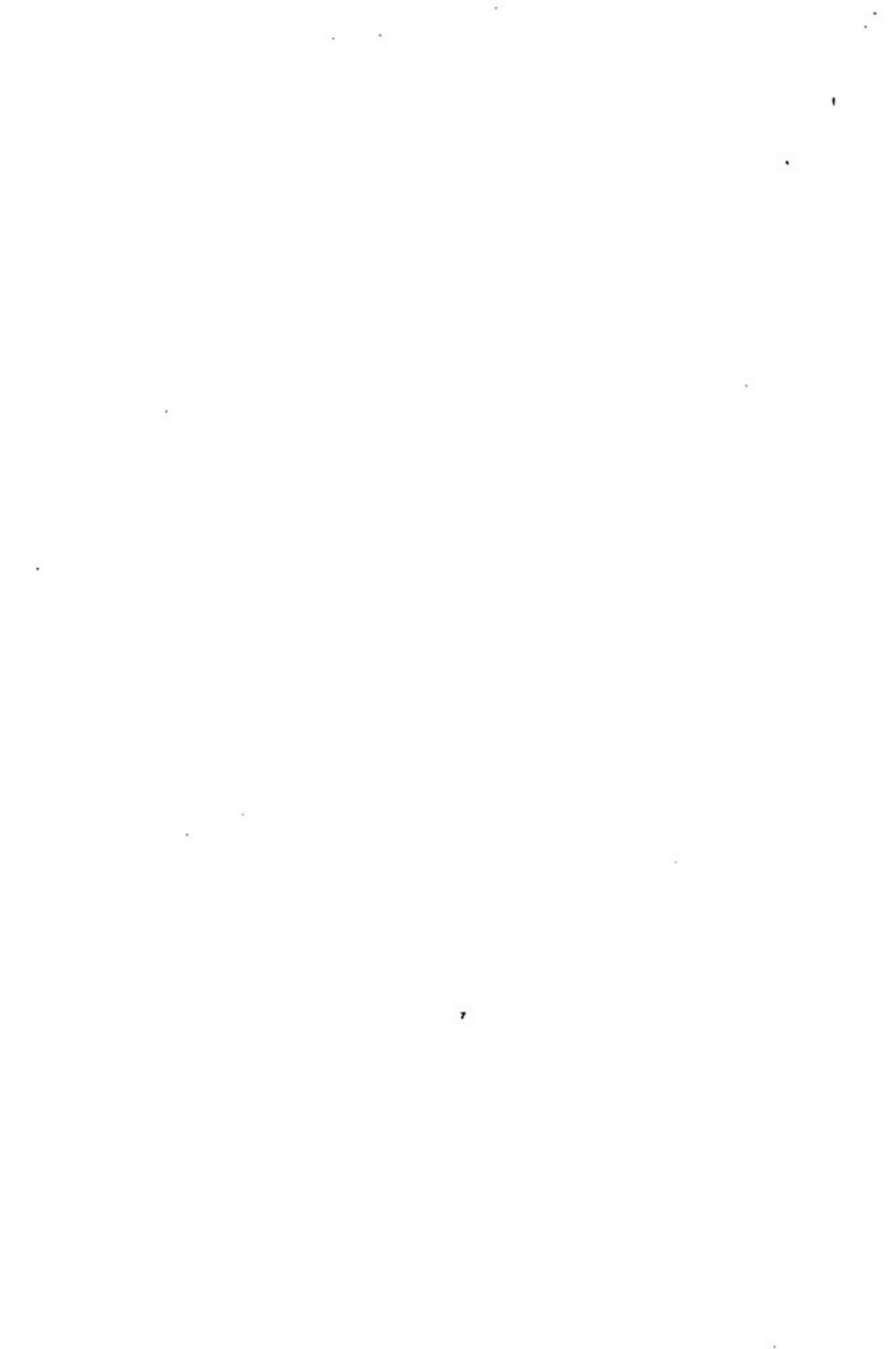
Коли чуе Наталя — за нею женутца. Оглянулась — се Даніло мчитца... Уже настигає... Не памятуючи себѣ, кинулась Наталя въ воду й поплила Дніпромъ, якъ та рибочка.

Примчавсь Даніло. »Не втечешъ!« крикнувъ, »не втечешъ!« Скинувъ човна на воду и попливъ за нею; нема весла — гребе гострою шаблею. Човенъ летить... та все не дожене Наталі. Уже вона й далеченько. Червона хустка пійшла бистрю; довга коса роспustилася по воді. Даніло и вловивъ її за ту косу шовкову... якъ замахнувся близкавою шаблею, тілько кровъ тепла счервонила сиву хвилью Дніпроу.

Загубивъ жінку Даніло, та й самъ пропавъ... чи самохіттю, чи такъ уже Господь єго покаравъ. Найшли обохъ рибалки въ-ранці. Вона змұ-

чена й сумна, а вінъ гнівний, та грізний, Боже! якъ ухопівъ міцною рукою за дівгу косу, то такъ рукá й звелась на віки. Вкùпі й знайшли. Колибъ таку горду душу та на добрے Господь напутівъ! Бо бувъ вінъ щирій и правдівий. Самъ нікого не обіжавъ зъ роdu, тілько себé занапастивъ передъ Богомъ.





2422-22

✓ 8.

146

BU2135

✓